

ADVOCATENBLAD SINDS 1918

ACTUEEL

Einde van de algemene praktijk lijkt snel naderbij te komen

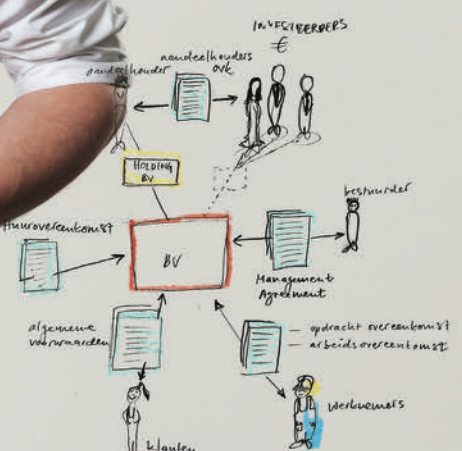
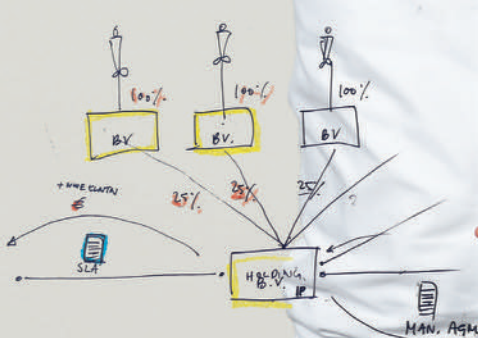
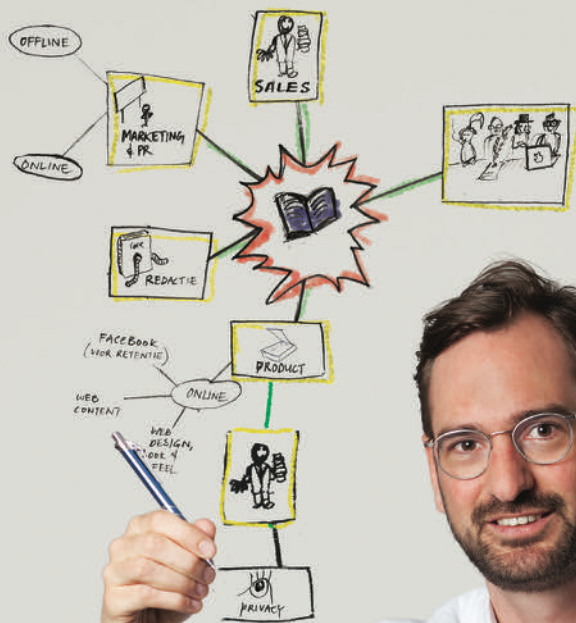
ACHTERGROND

65-Plusers die niet van ophouden weten

KRONIEKEN

Arbeidsrecht, pensioenrecht en vennootschapsrecht

Beter met beeld

A modern office setting with three white, teardrop-shaped pendant lights hanging from the ceiling. In the foreground, a woman with long brown hair, wearing a black and white patterned top, is smiling and holding a cup of coffee. Behind her, a man in a light grey sweater and another man in a blue suit are also smiling and holding coffee. A large, black Nespresso coffee machine is visible on the left side of the counter. The background shows a bright, open-plan office with large windows.

NESPRESSO®
PROFESSIONAL

GROEI BEGINT MET DE JUISTE KOFFIE

Bevlogen medewerkers helpen uw bedrijf groeien*.
Hoe stimuleert u dagelijks uw medewerkers? Ontdek de
kracht van **Nespresso** voor uw bedrijf.

Vraag nu een proefplaatsing aan op
nespresso.com/kantoor of bel 0800 024 8010.

what else?

Onderzoek uitgevoerd in 2014 door Strategic Research onder 212 beslissers en 1.000 medewerkers in 5 Europese landen.

Publicatiedatum 24 april 2018

98e jaargang

Het *Advocatenblad*, het blad voor de Nederlandse advocatuur, verschijnt 10 keer per jaar en wordt uitgegeven door Boom juridisch. De van de Nederlandse orde van advocaten onafhankelijke redactie stelt de inhoud samen. De redactie werkt volgens de Leidraad van de Raad voor de Journalistiek.

Hoofdredeur

Kees Pijnappels

Redactie

Sabine Droogleever Fortuyn, Nathalie Gloudemans-Voogd, Sylvia Kuijsten, Francisca Mebius

Advocaat-redactieleden

Jan Wouter Alt, Aldert van der Bent, Yola Geradts, Karol Hillebrandt, Jack Linssen, Robert Malewicz, Coline Norde, Christiane Verfuurden, Paulien Willemsen, Rogier Wolf

Beeldredactie

Charlotte Helmer

Vormgeving

Textcetera, Den Haag

Correctie

Sandra Braakmann

Druk

Wilco, Amersfoort

Citeerwijze

Adv.bl. 2018-4, p.

Aan dit nummer werken mee

Lex van Almelo, Erik Jan Bolsius, Erik van der Burgt, Daphne van Dijk, Maurits Fornier, Martijn Gijsbertsen, Nathalie de Graaf, Chris van Houts, Sjoerd van der Hucht, Jean-Pierre Jans, Christian Keijsers, Lars Kuipers, Petra Lenssen, Justina Leston, Jan-Jesse Liefink, Lora Mourcoux, Tijn van Osch, Johan Rijlaarsdam, Hans Roggen, Robert Sanders, Tatiana Scheltema, Trudeke Sillevius Smitt, Harry Veenendaal, Paul van Wijngaarden

Redactionele bijdragen

Bijdragen kunnen naar redactie@advocatenorde.nl.

Per 500 woorden leveren deze 1 opleidingspunt op.

De redactie heeft het recht bijdragen in te korten.

De redactie is telefonisch bereikbaar op nummer 070 - 335 35 70.

Boom juridisch

Selma Soetenhorst-Hoedt (uitgever)

Bureau van de orde

Neuhuyskade 94, 2596 XM Den Haag, postbus 30851, 2500 GW Den Haag, info@advocatenorde.nl, 070-335 35 35, helpdesk: helpdesk@advocatenorde.nl, 070 - 335 35 54.

Abonnementen

De abonnementsprijs bedraagt € 246 per jaar (excl. btw, incl. verzendkosten). Een abonnement biedt u naast de gedrukte nummers tevens het online-archief vanaf 2001 én een e-mailattending. Kijk op www.advocatenblad.nl voor meer informatie en het afsluiten van een abonnement. Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Valt de aanvang van een abonnement niet samen met het kalenderjaar, dan wordt over het resterende gedeelte van dat jaar een evenredig deel van de abonnementsprijs in rekening gebracht. Het abonnement kan alleen schriftelijk tot uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd. Voor vragen over uw abonnement kunt u contact opnemen met Boom distributiecentrum via tel. 0522-23 75 55 of tijschriften@boomdistributiecentrum.nl.

Adreswijzigingen

Boom distributiecentrum via tel. 0522-23 75 55 of tijschriften@boomdistributiecentrum.nl. Adreswijzigingen van advocaten: adres@advocatenorde.nl.

Media-advies

Maarten Schuttél

Advertentiedeelname

Capital Media Services B.V., Staringstraat 11, 6521 AE Nijmegen Tel. 024-360 77 10, mail@capitalmediaservices.nl.

Behoudens door de Auteurswet gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaardt de auteur(s), redacteur(en) en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten of onvolkomenheden. Het al dan niet op verzoek van de redactie aanbieden van artikelen aan het *Advocatenblad* impliceert toestemming voor openbaarmaking en veelevoudiging t.b.v. de (elektronische) ontsluiting van (delen van) het *Advocatenblad* in enige vorm.

ISSN 0165-1331

Omslagfoto: Martijn Gijsbertsen & Maurits Fornier

© Sjoerd van der Hucht

GOUDEN COMBINATIE

DOOR / KEES PIJNAPPELS

Laat ik eens van wal steken met een cliché ter grootte van een olifant: een foto zegt meer dan duizend woorden. Mensen die met teksten werken, zoals advocaten en journalisten, zouden dat elke ochtend onmiddellijk na het opstaan tegen hun tandenpoetsende spiegelbeeld moeten herhalen. Niet alleen zij, ook hun cliënten en lezers hebben daar de rest van de dag plezier van. Nog een paar in die categorie: *In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister, Less is More*. Ik bedoel maar te zeggen: het kan meestal korter, bondiger, beknopter en duidelijker.

In de advocatuur begint dat besef ook door te dringen, blijkt onder meer uit ons omslagartikel. Een groeiend aantal mensen realiseert zich dat het efficiënter kan zijn om het gesproken of geschreven woord te vervangen door beeld. Een knappe infographic kan in tien seconden meer inzicht verschaffen dan een betoog van vijf minuten. Niet dat u voortaan uitsluitend in icoontjes, *emoticons* en andere beeldtaal moet denken. Het artikel (pagina 14 e.v.) beslaat zelf immers ook dik tweeduizend woorden. Het is de combinatie van tekst en beeld die een verhaal ijersterk kan maken.

Een andere gouden combinatie kan zomaar het nieuwe voorzittersduo van het landelijk dekenberaad worden. De Hollandse deken Monique Brink en haar Brabantse evenknie Jan Frederik Schnitzler hebben besloten gezamenlijk de kar van het dekenberaad te trekken. Een fris plan. Weliswaar ernstig in strijd met het adagium van die ene kapitein op het schip, maar zolang ze het onderling eens blijven, biedt het een boel voordelen. De aanstaande evaluatie van het toezicht op de advocatuur zal aantonen of deze duobaan daadwerkelijk toegevoegde waarde biedt. Zelf hebben ze er in ieder geval veel zin in, getuige het interview op pagina 22 e.v.

In deze vierde editie van 2018 ook een aantal portretten van oudere advocaten die niet van zins zijn hun toga aan de wilgen te hangen. De samenleving vergrijst, maar tegelijkertijd blijven ouderen langer fit. Af en toe roert zich een rechter die gedwongen moet stoppen zodra de zeventig bereikt wordt. Voor advocaten, die geen ambt bekleden, geldt die harde leeftijdsgrens doorgaans niet. Dat biedt de kans om lekker door te gaan, eventueel in een wat lager tempo.

De geportretteerde advocaten laten zien hoe belangrijk het is een goede balans te vinden tussen werk en privé. Ook hier is het weer zaak de juiste combinatie te vinden. Met een leven in evenwicht en een beetje geluk, kun je met gemak honderd worden. Net als het *Advocatenblad*.

Da's waar ook, noteert u 25 september alvast in uw agenda: ons eeuwcongres. Later dit voorjaar start de inschrijving.

DEZE EDITIE

Dekenduo

Erfrecht is booming business

RUBRIEKEN

- 3** Redactioneel, Colofon
- 6** Het Dilemma,
@Advocatenblad, Poll
- 7** Cijfers, Citaat,
Column Harry Veenendaal
- 9** In Beeld
- 12** Frisse Neus
- 21** Ter zitting, Agenda
- 54** Gezien
- 55** Tuchtrectcolumn
Trudeke Silleviss Smitt
- 64** Canon

ACTUEEL

- 10** Minder advocaten actief in
stelsel rechtsbijstand, Hulplijn
advocatuur half mei van start
- 11** Rechtspraak stelt
digitale ambities bij
- 38** Einde lijkt in zicht voor
algemene praktijk

COVER

- 14** Woord in beeld

INTERVIEW

- 22** Dekenduo

ACHTERGROND

- 26** Erfrecht is booming business
- 32** Non-stoppers
- 44** Alfa's in een bèta-wereld
- 48** Procederen met een
politiek doel

JUBILEUM

- 43** Glazen bol uit
vroegere tijden

JURIDISCH

- 57** Juridische opinie:
Aanpak tbs-weigeraars
zorgt voor verdeeldheid
- 60** Juridische analyse:
Hoger beroep in het
arbeidsrecht gaat vaak mis
- 65** Even Opfrissen: Invulling
van de documentatieplicht
uit de AVG

KRONIEK

- 67** Arbeidsrecht, pensioenrecht,
vennootschapsrecht

VAN DE ORDE

- 103** Ordeberichten
- 109** Transfers
- 112** Uitspraken van
de tuchtrechter
- 114** Ten slotte: column lid
algemene raad Nederlandse
orde van advocaten
Johan Rijlaarsdam

Non-stoppers

Procederen met een politiek doel

REDBREAST

LITIGATION FINANCE

Als de kosten van de zaak het probleem zijn.

Redbreast financiert omvangrijke procedures in commerciële geschillen in binnen- en buitenland. Indien u zich afvraagt of een zaak in aanmerking komt, neem contact op met Rein Philips op 085 822 63 80 óf mail naar rein.philips@redbreast.com.

www.redbreast.com

HET DILEMMA

Een potentiële toekomstige cliënt vraagt naar de competenties van een collega waar u niet heel enthousiast over bent. Gaat u voor eerlijkheid of het belang van kantoor?

DOOR / SABINE DROOGLEEVER FORTUYN

Nazmi Türkkol (48), advocaat bij De Wit Lattmann
Türkkol Advocaten in Amsterdam

‘Naar een vriend zal ik opener zijn’

‘Ik zal altijd kiezen voor eerlijkheid. Dat duurt het langst. Ook al heeft het betrekking op een eigen collega en zal het op korte termijn financieel nadelig kunnen zijn voor het kantoor. Tegelijkertijd zal ik geen vertrouwelijke informatie over mijn collega geven. In algemene termen zal ik bijvoorbeeld adviseren naar een andere gespecialiseerde advocaat te gaan over wie ik veel positieve verhalen heb gehoord. Of het uitmaakt of de potentiële cliënt een vriend van me is of een onbekende? Voor het advies zal het niet uitmaken. Maar zonder te veel in details te treden, zal ik er naar een vriend toe iets opener over zijn. Omdat ik dan meer weet over de gevolgen van de advocaatkeuze voor zijn situatie.’

Mark Buijnsters (32), advocaat bij
BRight Advocaten in Breda

‘Creatieve eerlijkheid is wellicht de weg’

‘Het is hier kiezen uit twee kwaden. Ben ik eerlijk tegen mijn cliënt, dan suggereer ik dus dat een deel van mijn collega's niet heel capabel is. Hoe straalt dat af op mijzelf? En klopt mijn inschatting überhaupt wel? Als ik omwille van kantoor mijn collega omhoog prijs, kan dat mijn cliënt later juist alsnog vies tegenvallen. Ook dat doet mijn eigen reputatie, en dat van kantoor, weinig goed. Uiteindelijk is hier wellicht *creatieve eerlijkheid* de aangewezen weg. Is die collega bijvoorbeeld nu niet gewoonweg te druk om grondig naar de zaak te kijken?’

Christiane Verfuurden (36), advocaat bij
Schakenraad Advocaten in Eindhoven

‘Ik zou kiezen voor de gulden middenweg’

‘Ik zou mijn collega niet willen afvallen op zijn of haar juridische kwaliteiten. Dat is niet heel chic. Maar ik zou ook willen dat een potentiële cliënt goed advies krijgt, zeker als ik hem of haar ken. Met zowel je collega als een cliënt heb je een relatie, ben je bevriend of ze zijn zelfs bevriend met elkaar. Dat maakt het nog ingewikkelder. Daarom zou ik kiezen voor de gulden middenweg. Ik zou het niet gooien op de competenties van mijn collega, maar zou zeggen dat een andere advocaat misschien geschikter is voor deze zaak.’

Dit Dilemma is afkomstig uit de DilemmApp.

@ADVOCATENBLAD

Voormalig OvJ en tegenwoordig advocaat Jouko Barendsen bepleit in @Advocatenblad m.b.v. de nodige aansprekende voorbeelden een beter begrip tussen OvJ's en advocaten. Goed pleidooi, verplicht leesvoer. @AnnoHuisman

Goede column van @MatthijsKaaks over de financiering van de @RechtspraakNL. Maar hij vertelt het halve verhaal: juist door de kiloknallers blijft de kwaliteit van de niet redenerende handelszaken overeind. Haal je de bulk weg, dan is de rest onbetaalbaar... @ActioAdvocaten

Toen ik 35 jaar geleden begon kreeg ik 1600 gulden voor een hoger beroep strafzaak. Dat is na 35 jaar dus nog hetzelfde, sterker, minder nog... @Advocatenblad @antoniovisser

Mooie Quote @VeraartW @Advocatenblad: ‘Wie slachtoffers wil beschermen zou juist extra oog moeten hebben voor de rechten van de verdachte.’ @Ivon1975

CORRECTIE

In ‘Advocaat in de lokale politiek’, *Adv.bl.* 2018-3, is een fout gesloten. Monica Leenders was niet lijsttrekker van het CDA Geldrop-Mierlo, maar van de VVD.

POLL

De tuchtrechter moet advocaten die meerdere malen over de schreef gaan soms zwaarder straffen, stelt het college van toezicht van de Nederlandse orde van advocaten. Wat vindt u?

Eens 57%

Oneens 43%

(Uitslag op basis van 226 stemmen via Advocatenblad.nl)

CIJFERS

Dat is het salaris dat zevendejaars advocaten bij Linklaters, het best betalende kantoor van Nederland, bruto per maand ontvangen. Stek en Clifford Chance staan op de tweede en derde plek. Daniels Huisman Advocaten betaalt met 4461 euro per maand het minst.

Bron: *De Stand van de Advocatuur*, Advocatie

CITAAT

‘Michael Cohen vergat regel één voor advocaten: als iemand naar de gevangenis moet, zorg dan dat het de cliënt is.’

De Amerikaanse journalist Mona Charen tweet over de kapitale fout van Trumps advocaat.

Bron: @monacharenEPPC op Twitter, 9 april 2018.

COLUMN

DOOR / HARRY VEENENDAAL

Vrijheid

Vrijheid impliceert een recht om niet voortdurend gecontroleerd te worden door de overheid. Wellicht is dat de reden dat een gecodificeerd algemeen vrijheidsbeginsel bij de Nederlandse overheid tot hyperventilatieverschijnselen leidt. Het is weer bijna 5 mei. Volgens het Nationaal Comité 4 en 5 mei vieren we op die dag de bevrijding in 1945 en dat we sindsdien in vrijheid leven. Vrijheid in deze context betekent dus afwezigheid van bezetting. Mary Robinson, voormalig Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, benadrukte tijdens haar 5-meilezing in 2014 dat mensenrechtenverdragen de ‘vrijheid’ hebben gecodificeerd. Maar is dat wel zo en over welke vrijheid hebben we het dan?

De enige duidelijke formulering van een absoluut vrijheidsbegrip is te vinden in artikel 1 in van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM). *‘All human beings are born free and equal in dignity and rights’*, was dermate controversieel dat de UVRM mede om die reden geen verdrag is geworden. Andere verdragen specificeren bepaalde vrijheidsrechten, maar een algemeen vrijheidsbegrip wordt opvallend vermeden. Veel westerse landen zijn nooit voorstander geweest van een dergelijk algemeen vrijheidsbegrip. Een onvoorwaardelijk zelfbeschikkingsrecht is bijvoorbeeld jarenlang te vuur en te zwaard bestreden. Zelfbeschikking betekende immers vrijheid voor landen als Indonesië, Nieuw-Guinea of India of voor (minderheids)groepen zoals de zwarte gemeenschap in Amerika. Illustratief voor dit paternalisme is de speech van de Zuid-Afrikaanse president Smuts die in 1947 onder luid

applaus van de Verenigde Kamers op het Binnenhof kon betogen dat ‘Die opbouw van ‘n sterke blanke kultuur is gebiedend noodsaaklik vir ons toekoms en vir die Europese beskawing in Afrika’.

Vrijheid gedefinieerd als afwezigheid van (Duitse) bezetting, voldoet niet langer. Vrijheid betekent eveneens bescherming tegen een alomvattende dwingende overheidsinvloed in het persoonlijke leven waar niet aan ontsnapt kan worden. Daarmee impliceert vrijheid per definitie het recht op de kans om niet gepakt te worden. Neem een dichte vierkante kartonnen doos. Plaats daarin een hongerige kat en een muis. De muis kan niet ontsnappen, wordt opgegeten en is derhalve onvrij. Op het moment dat in de kartonnen doos een muizengaatje wordt gesneden, heeft de muis een kans om te ontsnappen. De muis is vrij. De Nederlandse overheid heeft op vele terreinen een honderd procent controle op haar burgers ingevoerd waarbij elke overtreding onder alle omstandigheden wordt opgemerkt. Denkt u bijvoorbeeld aan (digitale) controle als u naar Amsterdam reist waarbij gegevens over uw reisgedrag, fiscus, douane, openstaande boetes, ziektekosten enzovoort ingezien kunnen worden. De nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten gaat nog verder met het ongericht massaal opvangen en opslaan van dataverkeer. U bevindt zich steeds meer in een digitale kartonnen doos, zonder muizengaatje. Vrijheid heeft een prijs. Sommige criminelen zullen altijd de wet omzeilen met als gevolg allerlei narigheid en slachtoffers. Ik ben bereid die prijs te betalen om mijn individuele vrijheid te behouden. U ook?

ONS VERTAALTEAM STAAT VOOR U KLAAR

Juridisch vertalen, een vak apart!

Van IP-recht tot arbitragerecht en alle juridische deelgebieden er tussenin:
JMS heeft de vertaalspecialist in huis.

Bent u op zoek naar een juridisch vertaalbureau met kennis van zaken? Neem dan vrijblijvend contact met ons op.

IN BEELD

Confraterneel overleg

DOOR / NATHALIE GLOUDEMANS-VOOGD BEELD / CHRIS VAN HOUTS

Een 9,6 had Koen Ellerman (11) voor zijn spreekbeurt over advocaten. Strafrechtadvocaat wilde hij misschien wel worden; hij sprak ook over de zaak-Holleeder. Maar hij was nog nooit bij een advocatenkantoor binnen geweest. Het leek hem zo 'supergaaf' om te zien hoe het er daar aan toegaat. Robert Malewicz (43), een van de advocaten van Holleeder, wilde wel een uur vrijmaken voor Koen. 'Maar ik

weet nog niet of ik advocaat wil worden hoor, econoom lijkt me ook leuk. Of maakt dat niks uit?' vroeg Koen vooraf. Geen zorgen, verzekerde Malewicz hem. 'Je hebt nog alle tijd om te beslissen wat je later wilt gaan worden. Toen ik zo oud als jij was, wilde ik journalist worden.' Zo ontmoet Malewicz op een woensdagmiddag in april een potentiële confrère. De strafpleiter leidt Koen rond op kantoor, vertelt

over zijn werk en leest de spreekbeurt door. 'De 9,6 zeker waard,' concludeert Malewicz. Als echte advocaten bladeren ze in de *Tekst en Commentaar* nadat Koen zich in de toga van Malewicz heeft gehesen. De toga lijkt de jongeman in meerdere opzichten niet goed te passen. 'Het was ontzettend gaaf, maar je moet als advocaat wel heel erg veel dossiers lezen,' constateert hij na het bezoek. 'Dan lijkt econoom worden me toch iets leuker.'

DOOR / FRANCISCA MEBIUS

MINDER ADVOCATEN ACTIEF IN STELSEL RECHTSBIJSTAND

De daling van het aantal advocaten dat actief is binnen het stelsel van gefinancierde rechtsbijstand zet door. Het aantal advocaten dat op toevoegingsbasis werkt, daalde van 7.410 in 2016 naar 7.260 in 2017. Dat blijkt uit het jaarverslag van de Raad voor Rechtsbijstand.

Het aantal kantoren binnen het stelsel nam in 2017 wel toe. In 2016 waren er 3.634 kantoren actief, in 2017 waren dat er 3.640. Ook het aantal mediators steeg, van 1.019 in 2016 naar 1.040 in 2017.

Het afgelopen jaar werden ruim twintigduizend minder toevoegingen afgegeven dan in 2015. In totaal daalde het aantal toevoegingen van circa 435.000 in 2015 naar ruim 415.000 in 2017.

De meeste toevoegingen werden afgegeven binnen het strafrecht.

Niettemin daalde het aantal van ruim honderdduizend gevallen in 2015 naar ruim 94.000 in 2017. Ook binnen zeventien andere rechtsgebieden was sprake van een daling.

De Raad voor Rechtsbijstand betaalde in 2017 per toevoeging gemiddeld 866 euro. Dat is zestien euro minder dan in 2016. Het meeste geld per toevoeging ging naar het strafrecht. In die categorie lag het gemiddelde op ruim 1.200 euro. In 2015 was dat nog 1.353 euro.

Rechtsgebieden waarop toevoegingen zijn afgegeven (jaar 2014 = 100%)

Rechtssterrein	2015		2016		2017	
	Aantal	Index	Aantal	Index	Aantal	Index
Strafrecht (verdachten)	100.408	101	96.850	97	94.192	95
Familierecht echtscheidingsgerelateerd	65.536	95	64.520	93	60.368	87
Asielrecht	31.856	116	45.515	165	31.376	114
Psychiatrisch Patiëntenrecht (Bopz)	25.990	104	26.944	108	27.922	111
Familierecht overig	24.308	99	26.922	109	27.075	110
Strafrecht (overig)	24.489	101	24.700	102	25.132	104
Verbintenissenrecht	25.045	94	25.218	94	23.414	88
Sociale voorzieningen	27.331	95	25.709	89	21.329	74
Vreemdelingenrecht	17.673	83	18.110	85	18.213	86
Sociale verzekeringen	12.934	104	12.582	101	11.496	93
Arbeidsrecht	12.535	94	11.904	90	11.491	86
Huur en verhuur	10.954	95	11.709	102	10.727	93
Bestuursrecht overig	12.324	85	10.703	74	9.261	64
Vreemdelingenbewaring	5.030	69	5.169	71	6.792	93
Restgroep privaat	4.328	87	3.988	80	3.435	69
Schuldsanering	3.838	84	3.859	85	3.264	72
Erfrecht	1.154	104	1.348	122	1.249	113
Fiscaal recht	1.330	111	1.103	92	755	63
Woonrecht	712	93	723	94	673	88
Goederenrecht	646	119	549	101	443	81
Faillissementsrecht	643	75	473	55	412	48
Wet tijdelijk huisverbod	266	98	258	95	296	109
Ambtenarenrecht	397	95	371	89	294	71
Milieurecht	216	87	201	81	170	68
Overig civiel (inclusief oude zaken)	14	18	14	18	15	19
Totaal reguliere toevoegingen	409.957	97	419.442	100	389.794	93
Lichte advies toevoegingen	9.603	94	9.054	89	8.529	84
Mediation	15.253	114	17.209	128	17.295	129
Totaal	434.813	98	445.705	100	415.618	94

HULPLIJN ADVOCATUUR HALF MEI VAN START

Vanaf 14 mei kunnen advocaten met persoonlijke problemen terecht bij de hulplijn voor de advocatuur. De hulplijn is een initiatief van de Nederlandse orde van advocaten en wordt bemand door vijftien (oud-)advocaten.

De vertrouwenspersonen zijn op vrijwillige basis op werkdagen bereikbaar van 12.00 uur tot 14.00 uur en van 19.00 uur tot 21.00 uur op het nummer 085-064 01 82. Behalve advocaten kunnen ook familieleden en kantoorgenoten van advocaten bellen voor een vertrouwelijk gesprek. Nederland treedt met de hulplijn in de voetsporen van het initiatief LawCare in het Verenigd Koninkrijk. LawCare werd in 1997 opgericht, in eerste instantie vanwege de stijgende alcoholproblemen onder advocaten in Engeland en Wales. Inmiddels is de organisatie er voor alle problemen die te maken hebben met gezondheid en welzijn.

De dienst voorziet in een behoefte. In 2016 belden meer dan negenhonderd juridisch professionals naar de Britse hulplijn. Een stijging van twaalf procent ten opzichte van 2015. Veruit de meeste juristen (vier op de tien) belden in 2016 omdat ze gebukt gingen onder stress.

De vertrouwenspersonen in Nederland beschikken over de nodige beroeps- en levenservaring, aldus lid van de algemene raad Johan Rijlaarsdam. 'Daarnaast hebben zij een speciale training gevolgd, waardoor zij in alle vertrouwelijkheid en onbevooroordeeld naar hun beroepsgenoten kunnen luisteren en hen desgevraagd kunnen adviseren of doorverwijzen naar hulpverleners.' De hulplijn zal na anderhalf jaar worden geëvalueerd.

Zie ook pagina 114.

RECHTSPRAAK STELT DIGITALE AMBITIES BIJ

DOOR / NATHALIE GLOUDEMANS-VOOGD

K EI stond voor de combinatie vereenvoudiging van het procesrecht en digitalisering.

Laat de Rechtspraak dat nu los?

‘Nee, dat niet. We hebben begin dit jaar een externe reviewcommissie onderzoek laten doen. We hoopten dat de wetgeving vereenvoudiging van het procesrecht zou brengen. Binnen de gerechten zouden wij werken aan harmonisatie van werkprocessen. Achter de voordeur, in onze eigen organisatie, was het de bedoeling dat berichten niet alleen digitaal binnenkwamen, maar ook direct digitaal werden verwerkt. Dat er bijvoorbeeld bij een conclusie van antwoord automatisch dagbepaling voor comparitie na antwoord wordt gestuurd. De vereenvoudiging van de wetgeving was minder dan gehoopt. Bovendien begonnen we met harmonisering in een organisatie die dat niet gewend is, waar mensen vasthouden aan oude patronen en waar er onvoldoende *governance* was. De onderzoekscommissie ziet cultuur als een van de grootste problemen. Bij de Rechtspraak gaan veel mensen over alles. Rechters praten in hun landelijke, inhoudelijke vakoverleg bijvoorbeeld ook over werkprocessen. Voor een succesvol IT-project moet je de vraag wie waarover gaat goed hebben ingeregeld. Daarvoor gaan we nu in gesprek.

Bovendien moet je bij een groot IT-project tegen je mensen zeggen:

het is heel vervelend en het werkt niet perfect, maar we gaan het toch invoeren en iedereen moet zich aan dezelfde processen houden. Dat is onvoldoende gebeurd.

Het automatiseren van werkprocessen laten we daarom, voor nu, los. We gaan eerst werken aan digitalisering en harmonisatie, voordat we onze administratieve processen aanpassen. Het programma wordt nu gericht op het digitaal uitwisselen en beschikbaar stellen van gegevens over rechtszaken.

Als advocaat zul je weinig verschil merken vergeleken met onze eerdere ambities. Het proces zal misschien minder snel gaan, omdat onze portemonnee ook beperkt is.’

KEI stopt dus niet?

‘Nee, het is ondenkbaar dat we over vijftig jaar nog met papier werken. We gaan door, met minder ambitie, zonder automatisering van processen. Ook zullen we werken in kleine, goed afgebakende brokken. Rechtsgebieden worden meer opgeknipt: bijvoorbeeld bestuursrecht komt niet als één geheel live, maar belastingrecht en vreemdelingenrecht regulier als aparte projecten.’

Wat zijn de gevolgen voor lopende pilots en KEI-Rechtsvordering?

‘De pilots lopen door. We gaan in de komende weken een beslissing

De Raad voor de rechtspraak liet deze maand weten dat KEI een reset krijgt. Wat betekent dat? Rechtspraak-voorzitter Frits Bakker licht het toe. ‘Als advocaat zul je weinig verschil merken.’

Frits Bakker

nemen hoe we nu verder moeten met civiel. Als we een *go* geven, is dat op basis van de KEI-wetgeving. Daar hebben we nog wel wat wensen voor, maar dat is een zaak van de lange adem. Het is nog steeds de bedoeling dat de KEI-wetgeving landelijk wordt.’

Maar het geld is op: hoe gaat de Rechtspraak verder?

‘We hebben onze reserves hieraan uitgegeven. We zullen de minister moeten aankijken voor extra middelen. De variabelen die we kunnen aanpassen zijn de mate en het tempo waarmee we digitaliseren.’

Op 25 april is het algemeen overleg van de vaste Kamercommissie Justitie en Veiligheid in de Tweede Kamer. De digitalisering van de Rechtspraak is een van de onderwerpen op de agenda.

Hard op de inhoud, zacht op de relatie

DOOR / ERIK JAN BOLSIUS BEELD / CRHIS VAN HOUTS

In haar boek 'Verdrink geen dooie eend', vertelt Houthoff-partner Marry de Gaay Fortman over haar ervaring als vrouw in een mannenwereld. Een pleidooi voor beminnelijkheid, zelfs tegenover dooie eenden.

Een dooie eend tref ik best vaak. Het is iemand die niet meer constructief meedoet en uit persoonlijke of zakelijke frustratie de boel gaat tegenwerken. Ik heb geleerd ze te herkennen en ermee om te gaan. Niet door diegene helemaal te negeren. Eerder door het te laten voor wat het is en er geen negatieve energie naar te laten sijpelen. Doe je dat wel, dan ben je ze aan het verdrinken, schrijf je ze af en zet je de relatie op het spel.'
Advocaat Marry de Gaay Fortman (52) legt de titel van haar boek uit tijdens een wandeling vanaf het Houthoff-kantoor aan de Amsterdamse Zuidas. Terwijl ze onder het voormalige Houthoff-kantoor doorloopt, dat als een soort wegrestatu-

rant de Amsterdamse Parnassusweg overspant, vertelt ze enthousiast over de periode waarin ze er managing partner was, tot 2007: 'Ik heb veel aan de brede blik die ik toen ontwikkeld heb, zeker nu als commissaris bij DNB en KLM, en in andere toezicht houdende functies. Als advocaat ben je vooral met een zaak, een cliënt en een deelbelang bezig. Een managing partner moet het groter geheel overzien.'

De Gaay Fortman legt uit hoe ze het voor elkaar krijgt: een drukke publiek-private praktijk als partner, een aantal commissariaten en vier opgroeiende kinderen. Ze krijgt de vraag 'hoe ze dat toch doet' al haar hele carrière. 'Er zit een vooroordeel in die vraag, maar ik geef er altijd

antwoord op, omdat ik hoop dat het anderen inspireert. Ik heb geleerd mijn tijd zo effectief mogelijk in te zetten. Beminnelijkheid is daarbij essentieel, omdat je op die manier weinig energie verspilt. Overigens moet je je als werkende ouder van een groot gezin ook afvragen hoe erg het is als niet alles perfect gaat. Kinderen worden er zelfstandig van.'

De Gaay Fortman is de vijftig voorbij. Een aantal jaren geleden vroeg een uitgever of ze haar ervaring als vrouw in een mannenwereld op wilde schrijven. 'Ik wilde er eerst nog niet aan, was te druk met werk, nevenfuncties, opvoeden. Nu wilde ik het wel, omdat ik hoop dat anderen wat aan mijn ervaring kunnen hebben.' Ze schreef het boek samen met *ghostwriter* Nicole Gommers. Die hulp was essentieel. 'Anders zou het onleesbaar zijn, zij schrijft vlotter dan ik en kon er meer tijd voor maken.' Met *Verdrink geen dooie eend* wil ik mannen en vrouwen verbinden om optimaal elkaars talenten te benutten. Ik vind dat de huidige discussie over de doorstroom van vrouwen naar de top polariserend wordt ingestoken. Of het is hun eigen schuld dat vrouwen de top niet bereiken, of mannen krijgen de zwarte piet toegespeeld. Volgens mij is het zinvoller om mannen en vrouwen in te

Marry de Gaay Fortman

1988-nu Advocaat | Partner Houthoff

2001-2007 Managing partner Houthoff

Commissaris De Nederlandsche Bank, KLM, Toneelgroep Amsterdam, Museum Paleis Het Loo, De Nederlandse Bachvereniging

Voorzitter Stichting Topvrouwen

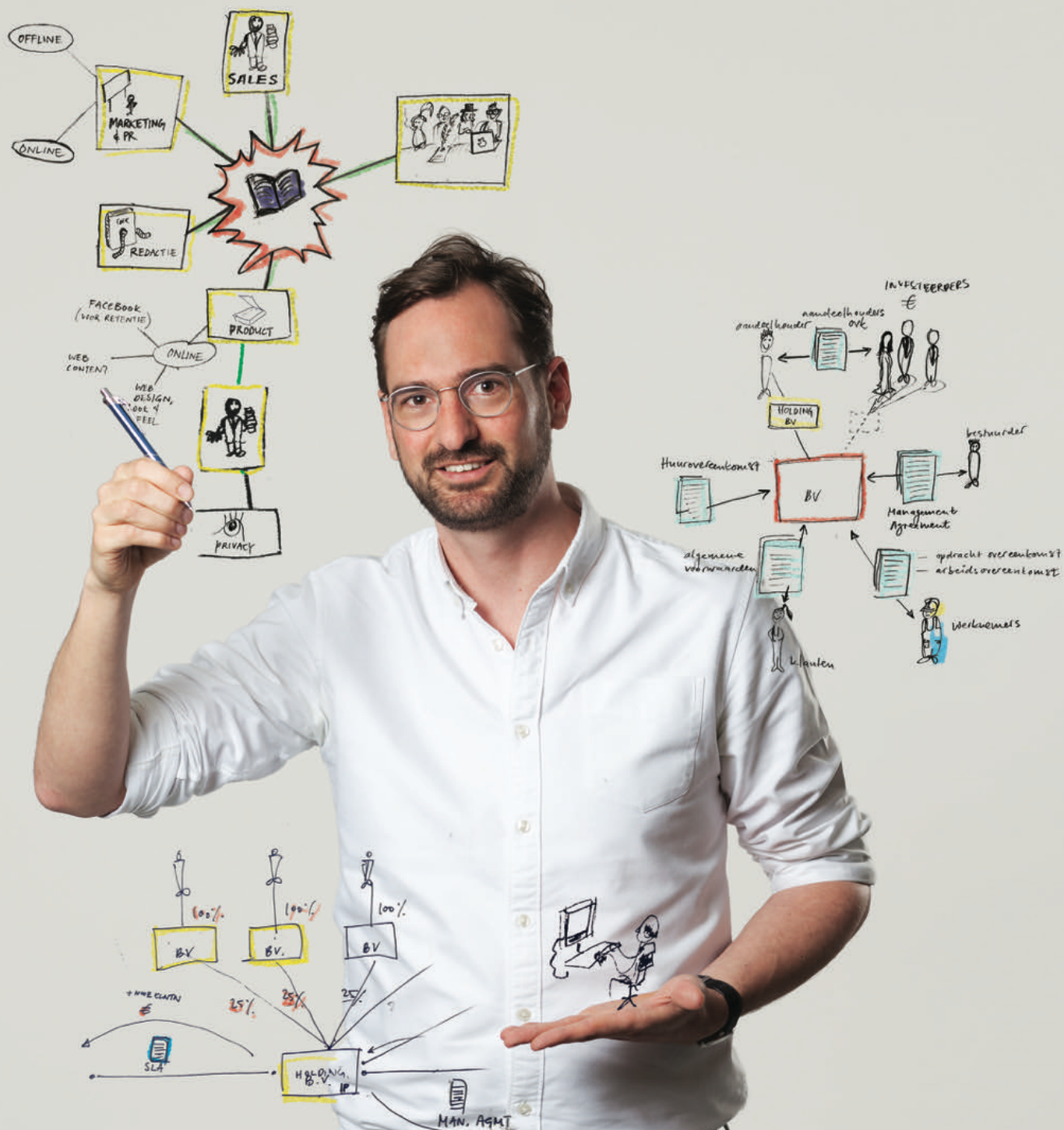
‘Het is onzin dat die capabele vrouwen er niet zouden zijn’

laten zien hoe sterk we samen staan.’ Die stimulans is nog nodig, constateert ze met spijt. ‘We zijn nog niet met genoeg vrouwen aan de top. Was het maar waar. Ik denk dat we op drie niveaus de gelijkheid van mannen en vrouwen moeten bereiken. Het eerste is thuis, aan de keukentafel. Daar gaat het wel beter dan in de tijd dat ik begon met werken. In mijn team stopt bijvoorbeeld geen van de vrouwen meer met werken als ze zwanger zijn. En de meesten gaan ook niet minder werken. Maar nog steeds zijn vrouwen eerder geneigd in te schikken als hun man ook carrière maakt. Het tweede niveau van gelijkheid zie ik in de besturen, directies, of de maatschap. Daar zijn we er nog lang niet, ook bij ons kantoor niet. We doen het relatief goed, in onze raad van advies is de verhouding wel fiftyfifty. Bij Houthoff heerst geen machocultuur, maar toch hebben we slechts twintig procent vrouwelijke partners.’

Het derde niveau betreft de overheid. De Gaay Fortman gelooft inmiddels dat gelijkheid alleen bereikt kan worden met regels en quota van de overheid. ‘Ik heb lang gedacht dat dit niet nodig was, maar zie niet hoe we het anders voor elkaar moeten krijgen. Het is toch al in vele onderzoeken aangetoond dat diversiteit voor de bedrijfs- of organisatiecultuur van wezenlijk belang is. We zijn daar een uiterst conservatief land in. Het is echt onzin dat die capabele topvrouwen er niet zouden zijn. In de database van Stichting Topvrouwen zitten 1600 heel goede vrouwelijke professionals.’

Als commissaris ziet ze de hardnekkige reflex bij mannelijke bestuurders om nog steeds een man te benoemen. ‘Vaak gebruiken ze het argument dat dit ene mannelijke toptalent nu toch echt aan de beurt is om in het bestuur te komen. In Frankrijk krijgt sinds 2017 een raad van bestuur met te weinig vrouwen

gewoon zijn bezoldiging niet meer. Daar is het heel snel veranderd.’ De beminnelijkheid waar De Gaay Fortman in haar boek voor pleit, is wat haar betreft een essentiële vaardigheid van advocaten. Vlak voordat ze weer naar een volgende vergadering moet, licht ze dat toe: ‘Ik geloof oprecht dat je hard kunt zijn op de inhoud, en zacht moet zijn op de relatie. Advocaten moeten absoluut beminnelijkheid betrachten. Hoe? Neem altijd de telefoon op als de advocaat van de wederpartij belt, blijf in gesprek, blijf zoeken naar een oplossing. Dat betekent niet dat je de zaak niet soms aan de rechter voorlegt, maar ook dan moeten wij zorgen dat er een gesprek mogelijk blijft, al hebben onze cliënten slaande ruzie. Is dat vrouwelijk? Misschien, maar ik denk dat het zakelijk ook het meest verstandig is om te doen. De dooie eend verdrinken, dat keert zich ook een keer tegen je, dat is gewoon niet professioneel.’

Advocaat en
legal designer
Maurits Fornier

LEGAL DESIGN IN OPMARS

Visuele middelen
in de advocatuur
zijn in opkomst.
Legal design
schept orde in
de woordenbrij.

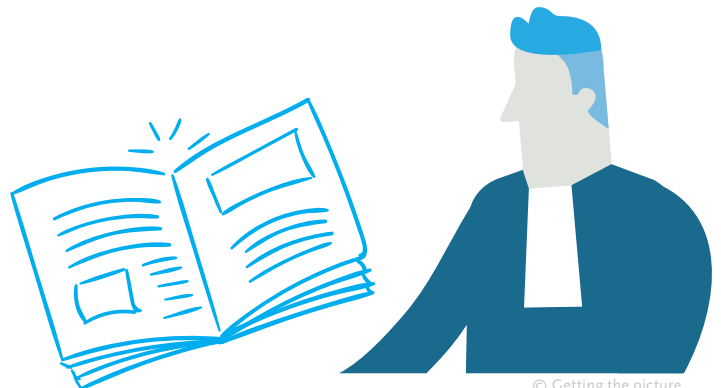
WOORD IN BEELD

DOOR / NATHALIE GLOUDEMANS-VOOGD

BEELD / MARTIJN GIJSBERTSEN & MAURITS FORNIER

Het was niet meer te volgen, de zaak waar advocaat Maurits Fornier (32) een paar jaar geleden bij Freshfields aan werkte. Hij besloot daarom een grote overzichtstekening te maken en die in te dienen als processtuk. Fornier is ervaren in grafisch ontwerp. Als middelbare scholier maakte hij al websites voor de plaatselijke winkeliers. 'Kijk, het gaat hierover en niet over al die andere onderwerpen,' vertelde hij de rechter aan de hand van de illustratie. De wederpartij, overvallen door de plaat, ging er niet op in en dreunde een eigen pleitnota op. Na tien minuten onderbrak de rechter hem: 'Goed, maar waar in de tekening van meester Fornier zitten we nu?'

Op dat moment wist Fornier dat hij verder wilde gaan met de combinatie beeld en recht. Nu wordt Fornier via zijn eigen BV als advocaat/legal designer door zijn beroepsgenoten ingehuurd om lastige kwesties visueel inzichtelijk te maken. Hij zette onlangs een grote raamovereenkomst om in een A3-poster. Bepalingen die

© Getting the picture

TIP 1: Leestip

Mariska van Zelst-de Wit: 'Een leuk boek om mee te beginnen is *The Back of the Napkin* van Dan Roam. Dan Roam laat je zien hoe je op een effectieve manier problemen zichtbaar en concreet maakt met beeld.'

relevant zijn voor werknemers op de werkvloer legde hij uit met een enkele zin, plaatjes en kleuren. Ook maakte hij een visueel stappenplan voor een omvangrijke internationale herstructurering. Elke stap kreeg een afvinkveld als speels element. 'Voor de betrokken advocaten, fiscalisten en notarissen was een groot deel van hun werk afstemmen wie wat gedaan

had en nog moest doen. Dit was een makkelijke leidraad. Hun wekelijkse telefonische besprekingen werden hierdoor veel korter.'

INFOGRAPHIC

Legal design, het inzetten van visuele middelen in de advocatuur, is in opkomst. Zo mochten nabestaanden van de bij vergissing vermoorde ►

© Getting the picture

TIP 2: Doorbreek je vaste denkpatronen

Mariska van Zelst-de Wit: 'Benader een probleem eens vanuit een heel andere kant. Draai een vraag eens om, zoek naar een metafoor, teken je probleem.'

dj Djordy Latumahina tijdens hun slachtofferverklaring een film over zijn leven vertonen. Volgens advocaat Richard Korver was het de eerste keer dat de rechtbank zo iets toestond. Sinds dit jaar reikt *Advocatie* de Gouden Zandloper voor 'Beste Infographic' uit. Meerdere advocatenkantoren hebben inmiddels designers in hun gelederen. Bij De Brauw bestaat het team van vormgevers nu uit drie designers en drie assistenten. Maar wie denkt dat het bij legal design slechts gaat om illustraties bij tekst omdat het er mooi uitziet, heeft het mis. Legal design gaat verder dan dat, legt Fornier uit. 'Ik help advocaten met hun denkproces. Veel van het werk van advocaten bestaat uit informatie verzamelen, ordenen, nadenken over toon en publiek. Visuele middelen inzetten werkt daar heel goed bij.'

Advocatenkantoren, overheden en grote bedrijven roepen steeds vaker de hulp in van legal design consultant bij Getting the picture Mariska van Zelst-de Wit (39). Ook zij hoort misverstanden over legal design. 'O, visualiseren, dat gaat over tekenen, dat kan ik niet, hoor ik vaak. Maar dat hoeft ook helemaal niet. Het gaat

om de technieken die je gebruikt bij het inventariseren en analyseren van informatie. Daarna ga je het hebben over communiceren. Dan kun je meenemen of je dat op een visuele manier wilt doen.'

Getting the picture was bijvoorbeeld gevraagd een animatie te maken voor een zitting. 'Dat was op verzoek van de cliënt. Het geschil ging over de niet-nakoming van een contract. Wij hebben een animatie gemaakt over de onvoorziene omstandigheden waardoor de overeenkomst niet kon worden nageleefd en wat de gevolgen voor het contract waren. Uiteindelijk is die animatie nooit vertoond, omdat er geschikt werd. Toch was het niet voor niks. De advocaten vertelden dat het maakproces veel efficiëntie bracht: rap hadden ze de juridische argumentatie voor ogen. Daardoor was de zaak sneller in te schatten en waren er minder misverstanden.'

VISUELE BRIL

Houthoff had naar eigen zeggen de primeur met de eerste legal design adviseur in de Nederlandse advocatuur: Sarah van Hecke (35). 'We beogen een stap verder te gaan dan

alleen kijken naar de opmaak,' zegt de communicatiewetenschapper gespecialiseerd in attitude en gedrag. Van Hecke verdiepte zich bij haar vorige banen in het functioneren van het brein en de manier waarop mensen informatie verwerken. Haar rol bij Houthoff ontstond organisch: van verantwoordelijk zijn voor de inhoud van alle presentaties naar legal design adviser. 'Vraag en aanbod groeiden naar elkaar toe.'

Nu wordt Van Hecke bij een toenemend aantal dossiers vanaf het begin betrokken, bij zowel advieswerk als procedures. 'Ik ben geen jurist en geen designer; ik kijk anders naar grafisch ontwerp en stel andere vragen over de juridische strategie. Door vanuit verschillende perspectieven te kijken, krijg je een verrassende oplossing.' Van Hecke bepaalt in samenwerking met het juridische team wat er voor nodig is om de boodschap goed over te brengen en start daarna het ontwerpproces met de vormgevers die bij Houthoff in dienst zijn. Waar Van Hecke als *liaison* tussen advocaten en designers fungeert, zit Kim Raad (41) van Stibbe als vormgever zelf direct bij advocaten aan tafel. 'Ik sluit vaak meteen in het begin aan. Of ik kijk mee naar zaken die al langer lopen. Hebben we alles al uitgeprobeerd, is dan de hoofdvraag. Advocaten roepen ook mijn hulp in bij complexe adviezen. Ik ga nu domme vragen stellen, grap ik dan. Als designer kijk ik in de eerste plaats met een visuele bril naar informatie en vraag ik opheldering over wat ik niet begrijp, maar wel visueel van belang vind. Daardoor komen onderdelen van het proces in een ander licht te staan.'

Raad, eerder een van de infographic designers van de *Volkscrant*, ontwierp voor een bestuursrechtelijke procedure een visuele schematische weergave van een ingewikkeld productieproces. De cliënt won de zaak mede door dat beeld. Raad sleepte er voor Stibbe de infographic Gouden Zandloper mee in de wacht.

BEELDCULTUUR

Legal design is een nieuw vakgebied, dus iedereen is nog zoekende, constateert Raad. 'Er is ook nog geen *success rate*. Het is niet zo dat je een zaak wint als je visuele middelen inzet.' Toch vragen veel cliënten er zelf om. 'Mensen uit het bedrijfsleven vinden beeld in juridische stukken niet zo raar meer,' ziet Fornier. 'Maar de juridische wereld is traditioneel; daarin gaat het langzaam. Juristen zijn op tekst gefocuste mensen. Een icoontje is al een ding.' 'Een paar jaar geleden was de angst dat het gebruik van beeldmateriaal in juridische stukken niet professioneel is of zelfs kinderachtig,' zegt Van Zelst-de Wit. 'Daar zijn we nu echt voorbij. We leven in een beeldcultuur. Uit andere sectoren en uit het dagelijks leven zijn we beeld gewend. Beeldgebruik in de juridische sector mag dus. En móét misschien wel. De wereld wordt steeds complexer. Als je begrip wilt hebben bij mensen moet je bijna wel visuele middelen inzetten.' De boodschap komt beter over omdat de structuur meteen duidelijk is,

TIP 3: Genereer zo veel mogelijk ideeën

Mariska van Zelst-de Wit: 'Creatieve denkers beschouwen ál hun ideeën als mogelijkheden en kansen. Hoe meer unieke en originele ideeën je genereert, hoe groter de kans dat de beste oplossing daartussen zit.'

zeggen experts over beeldgebruik. 'Taal moet gelineariseerd worden: de tekens moet je letter voor letter, regel voor regel, omzetten in uitingen. Dat kost tijd,' zegt Paul van den Hoven, hoogleraar Taal en Communicatie aan de Universiteit Utrecht. 'Met beeld kun je meteen de structuur laten zien. Een goede, verbale advocaat doet overigens hetzelfde. Maar met beeld gaat dat nog makkelijker, zeker als een goede grafische designer je daarbij helpt.' Tom Barkhuysen, hoogleraar Staats- en bestuursrecht aan de Universiteit Leiden en advocaat bij Stibbe, zag in een Deense procedure onlangs een stripverhaal als pleitnota. 'De kwestie was in één oogopslag duidelijk. Omdat je alles voor je

hebt, ga je ook beter luisteren.' Met beeld kun je bovendien beter in- en uitzoomen zonder dat je het overzicht kwijtraakt, zegt voormalig bedrijfsjurist Van Zelst-de Wit. 'Dat gaat met tekst bijna niet. Voor juristen ook belangrijk: met beeld kun je beter informatielagen in kaart brengen.' Bovendien blijkt uit onderzoek van de Universiteit van California dat mensen tachtig procent onthouden van wat ze zien, tien procent van wat ze horen en twintig procent van wat ze lezen, aldus Van Zelst-de Wit.

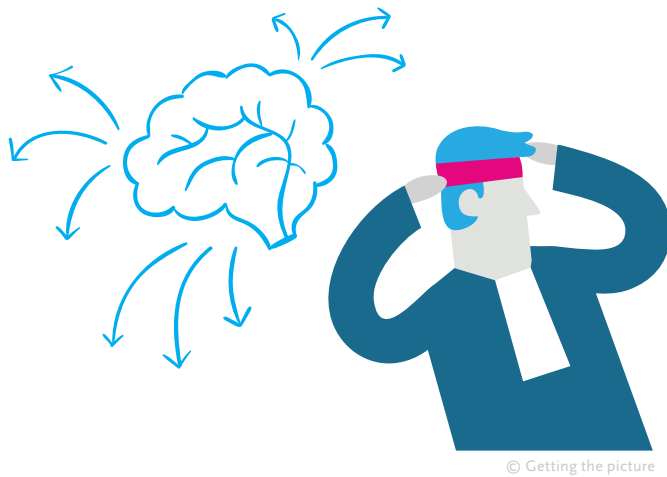
VISUELE GELETTERDHEID

Beeldgebruik heeft dus potentieel positieve effecten. Toch is het goed om kritisch te blijven kijken naar plaatjes. Beeld kan net zo goed als ►

TIP 4: Maak je gedachten visueel

Mariska van Zelst-de Wit: 'Hoe meer je oefent met creatief en visueel denken, hoe meer je je hersenen traint om anders te denken. Zo kun je je analytisch denkvermogen soepel afwisselen met creatief denken.'

TIP 5: Je hersenen kun je trainen

Mariska van Zelst-de Wit: 'Hoe meer je oefent met creatief en visueel denken, hoe meer je je hersenen traint om anders te denken. Hoe actiever je hersenen daar in worden, hoe creatiever jij ook wordt. Zo kun je je analytisch denkvermogen soepel afwisselen met creatief denken.'

taal zorgen voor misverstanden, zegt hoogleraar Van den Hoven. 'Er heerst een wonderlijke naïviteit over beeldgebruik in de juridische wereld. Met alle communicatie probeer je een bepaalde wereld in symbolen voor het voetlicht te brengen. Die symboolwereld heeft een bepaalde structuur en is hartstikke suggestief. Als een advocaat in een powerpoint-presentatie neerzet dat een probleem uit vier onderdelen bestaat, dan lijkt het of het probleem vier onderdelen hééft. Maar nee, iemand heeft dat zo voorgesteld.'

Hoewel plaatjes helpen om de werkelijkheid na te bootsen, stuurt beeld volgens Van den Hoven aan op een bepaalde interpretatie en evaluatie. 'Dat is met woorden net zo goed zo. Wij bouwen allerlei connotaties op; daar moet je ook alert op zijn bij een goede spreker. Juristen zeggen dat ze daar beter in getraind zijn, maar dat geloof ik niet. Het is volgens mij eerder dat juristen zich bij tekst meer vertrouwd voelen dan bij beeld.' Van den Hoven pleit voor meer 'visuele geletterdheid' onder juristen: kritisch leren omgaan met visuele teksten.

In de opleiding zou er ook meer aandacht moeten komen voor beeld en visuele geletterdheid,

vindt Barkhuysen. 'Eigenlijk is het heel raar dat cliënten steeds meer om visuele middelen vragen, de huidige studenten in een beeldcultuur opgroeien, maar dat de rechtenstudie nog steeds vrijwel uitsluitend om geschreven taal gaat.' Barkhuysen deed eind 2017 in het *NJB* een oproep om meer beeld in de studie te krijgen. Volgens de advocaat is een drieslag nodig: vaardigheden om te leren denken in beeld, technische vaardigheden om beeld te maken en visuele geletterdheid, kritisch zijn op wat je ziet. Ook de beroepsopleiding advocatuur zou meer aandacht voor dit onderwerp kunnen gebruiken, meent de

Stibbe-advocaat. Hij werkt ondertussen met andere legal design ambassadeurs aan een conferentie over dit onderwerp, gepland voor januari 2019. 'Daar presenteren we wat er al gebeurt, bespreken we wat we kunnen verbeteren en besluiten we met een actieplan.'

Want dat de toekomst ligt bij meer beeldgebruik in de advocatuur, daar zijn de experts het over eens. Tekst zal daarbij niet snel verdwijnen.

'Visuele middelen zullen aanvullend blijven en niet in de plaats komen van tekst,' zegt Raad van Stibbe.

'Je moet blijven nuanceren en dat doe je met woorden.'

Van Hecke verwacht dat visualisatie de komende jaren flink gaat toenemen. 'Het wordt straks in bijna ieder dossier ingezet.' Nu al zijn er Houthoff-partners die in acht van de tien zaken Van Hecke inschakelen. 'Je kunt je wel afvragen of het altijd nodig is,' zegt Van Hecke. Van Zelst-de Wit beaamt dat: 'De belangrijkste vraag is: wat heeft je doelgroep nodig? Beeld zet je strategisch in. Als een rechter geen affiniteit heeft met beeld, zou ik het bijvoorbeeld niet gebruiken.' Ook Fornier denkt dat alle advocaten binnen vijf tot tien jaar net zo werken als hij. 'Bedrijven verwachten tegenwoordig meer van een advocaat dan een lap tekst. Van hen uit komt de stuwende kracht; ze willen op een bepaalde manier bediend worden. Op een omgevallen boekenkast aan advies zitten cliënten niet te wachten.' ■

Kritisch kijken

In 1991 wordt Rodney King in Los Angeles aangehouden door de politie voor verkeersovertredingen. Hij wordt daarbij lang en hard geslagen en geschopt door de agenten. Een voorbijganger filmt het incident. Het komt tot een strafzaak tegen de dienders. De aanklager denkt te kunnen volstaan met het beeldmateriaal tonen. 'De verdediging haalde de aanklager keihard onderuit,' zegt hoogleraar Taal en Communicatie Paul van den Hoven. 'Op beeld is te zien hoe een agent slaat, King zijn arm optilt, weer een agent slaat en King probeert weg te rollen. De verdediging maakte daarvan dat King agressief was en de agenten uit zelfverdediging sloegen. Die rol zou een "Folsom Roll" zijn, een militaire tactiek om iemand onderuit te kegelen. Het was absurd en eigenlijk wist iedereen dat. Maar als er een mogelijke lezing was die twijfel zaaide, hoorden de agenten niet veroordeeld te worden.' De mannen worden inderdaad in eerste instantie vrijgesproken. In zijn boek *Kijk zelf maar* (Sdu, 2011) illustreert Van den Hoven met deze zaak dat het verstandig kan zijn de interpretatie waar beeld op stuurt zelf aan de orde te stellen.

LaGro
Advocaten

Alphen aan den Rijn | Den Haag | Gouda | Woerden

Vacature: advocaat-medewerker/advocaat-stagiair voor de sectie Vastgoed en Overheid

Draag jij bij aan de groei van La Gro?

Onze sectie Vastgoed en Overheid zoekt een beginnend advocaat-medewerker of gevorderd advocaat-stagiair met ambitie om door te groeien.

Nieuwsgierig? Kijk op lagrolaw.nl/vacatureV&O

Met ca. 30 advocaten zijn wij een middelgroot kantoor met een veelzijdige praktijk in onder meer het omgevingsrecht en vastgoedrecht. Wij adviseren (gemeentelijke) overheden, projectontwikkelaars, bouwbedrijven en woningcorporaties.

Alvast kennismaken? Ons team Vastgoed en Overheid drinkt graag een kop koffie met je.

Contact: mail naar werkenbij@lagrolaw.nl of bel met Brigitta van der Heijden (HR) 0172-503250.

◀ Patek
Philippe
Calatrava

◀ Rolex
DateJust
automaat

◀ Cartier
Tank
18K

INKOOP & VERKOOP

VAN GEBRUIKTE HORLOGES
o.a. Rolex, Cartier, Breitling,
IWC, Omega, Chopard en
Patek Philippe

Spiegelgracht 12
AMSTERDAM

Ma t/m vr 10:00 - 17:00 uur
Tel: 020 - 422 10 15

spiegelgrachtjuweliers.nl

Werken bij Ploum.

Advocaat-medewerker IT & Privacy

Ploum groeit. Ook onze IT en privacy praktijk groeit. Daarom zijn wij op zoek naar een advocaat-medewerker. Binnen onze sectie IP, IT & Privacy begeleiden wij gerenommeerde cliënten bij het bedenken van hun privacy plannen, van inventarisatie tot aan implementatie. Op het gebied van IT werken wij samen met onze cliënten om afspraken over het gebruik van de nieuwste technologieën vast te leggen. Wij hebben wekelijks inhoudelijk overleg binnen deze vakgebieden om onze kennis up-to-date te houden. We verwachten van jou dat je onze ervaren advocaten durft uit te dagen met jouw scherpzinnige vragen. We werken hard, maar bieden genoeg gezelligheid, zowel op de sectie als op kantoor. Ben je nieuwsgierig geworden? Bekijk dan de volledige vacature op werkenbijploum.nl.

Ploum
Rotterdam Law Firm

TER ZITTING

Bedrijfsgeheim

DOOR / LARS KUIPERS

Een computercode is geen goed en je kunt hem dus niet stelen. Maar wat moet de rechter dan met verdachten A. en W.?

Stel, je werkt bij een bedrijf X dat software levert aan het midden- en kleinbedrijf. Met een paar collega's zeg je je baan op om een eigen bedrijf Y te beginnen dat ongeveer hetzelfde werk doet. Voor je ontslag mail je de broncode van het programma dat je bij X gebruikte naar jezelf om die vervolgens te gebruiken voor je nieuwe onderneming Y. Dat staat tenminste op de tenlastelegging.

Vandaag behandelt de meervoudige kamer in Den Haag de zaak tegen meneer W. en meneer A. De eerste wordt ervan verdacht dat hij de codes naar zichzelf heeft gemaild, de tweede dat hij die heeft gebruikt voor zijn nieuwe werkgever.

W. beroept zich op zijn zwijgrecht. De rechter wendt zich daarom maar tot A. Die heeft de code van het programma in bezit gehad, geeft hij toe. Toen hij nog voor X werkte, had hij hem op zijn computer staan om hem te kunnen bestuderen. Nadat hij voor Y ging werken, vergat hij hem weg te gooien. 'Een stommeit van me.' Strafrechtelijk staat een programmeercode niet te boek als goed; je kunt een code dus niet stelen of verduisteren. De officier van justitie probeert het daarom met artikel 273 van het Wetboek van Strafrecht: het bekendmaken van bedrijfsgeheimen of het uit winstbejag gebruiken van automatiseringsgegevens die niet algemeen bekend waren. Hij eist voor beide mannen 180 uur werkstraf, waarvan 100 uur voorwaardelijk.

Voor advocaat Hendrik Sytema is maar één uitkomst denkbaar: vrijspraak voor zijn beide cliënten. Dat A. ooit de broncode op zijn computer had gezet, was in het belang van zijn vorige werkgever; hij heeft er geen computervredebreuk voor gepleegd. En wat W. betreft: de mail die hij van zijn vorige werkgever naar zichzelf stuurde, bevatte helemaal niet de broncode van het softwareprogramma zoals in de tenlastelegging staat, maar een licentiecode voor een ontwikkeltool, en dan ook nog in een variant die geen enkele klant van zijn nieuwe onderneming gebruikt. 'Ik houd me maar aan de tekst van de tenlastelegging,' zegt Sytema flijntjes.

Twee weken later spreekt de rechtbank W. en A. allebei vrij. Om te komen tot een bewezenverklaring van artikel 273 is nodig dat de code via een misdrijf in hun bezit is gekomen, maar het naar jezelf mailen van een code is dat volgens de rechtbank niet. De complete vonnissen zijn te vinden onder ECLI:NL:RBDHA:2018:3396 en ECLI:NL:RBDHA:2018:3397.

 Meer weten? Lees de uitgebreide versie op advocatenblad.nl, rubriek Ter Zitting.

AGENDA

OVERTUIGEN VAN DE RECHTER

Spelen niet-juridische gegevens bij het rechterlijk oordeel een rol? Hoe kijkt de rechter aan tegen 'grote partijen'? Speelt 'gevoel' een rol bij de totstandkoming van het vonnis? Laat de rechter zich beïnvloeden door maatschappelijke opvattingen? Deze vragen komen aan bod tijdens deze cursusmiddag, gedoceerd door Luuk Reurich, docent Beroepsopleiding Advocaten en raadsheer-plaatsvervanger bij het Gerechtshof Den Haag. Goed voor 3 PO-punten.

Datum: 28 mei.

Locatie: Hoofddorp.

Ga naar ivjo.nl voor meer informatie.

BALANS- EN JAARREKENINGLEZEN

Tijdens de eerste bijeenkomst van deze tweedaagse cursus van 10 PO-punten wordt de noodzakelijke basiskennis bijgebracht over het analyseren en interpreteren van de balans en de winst-en-verliesrekening. Verder wordt inzicht gegeven in de juridische aspecten van financiële verslaglegging. Tijdens de tweede bijeenkomst staat de jaarrekening centraal. De cursus wordt verzorgd door Dick van Offeren, hoofddocent Bedrijfseconomie en Maaïke Lycklama à Nijeholt, docent ondernemingsrecht, beiden verbonden aan de Universiteit Leiden.

Datum: 23 en 30 mei.

Locatie: Leiden.

Ga naar paoleiden.nl voor meer informatie.

CONGRES MILIEUSTRAFRECHT 2018

De afgelopen jaren is de wet- en regelgeving in het milieustrafrecht flink veranderd. Het Congres Milieustrafrecht speelt daar op in. U wordt bijgepraat over bewijs en opsporing in milieustrafzaken, het ontnemen van wederrechtelijk verkregen voordeel, ontwikkelingen in forensisch milieuonderzoek en relevante jurisprudentie. Goed voor 6 PO-punten.

Datum: 31 mei.

Locatie: Den Haag.

Ga naar bijzonderstrafrecht.nl voor meer informatie.

 Meer agendanieuws vindt u op advocatenblad.nl/agenda.

DEKENEN DUO

DOOR / FRANCISCA MEBIUS
BEELD / JEAN-PIERRE JANS

Voor het eerst is de voorzittershamer van het landelijk dekenberaad in handen van twee dekens. Ze zien de evaluatie van de Advocatenwet als hun prioriteit.

Het idee kwam van de twee seniordekens zelf. Na een onderonsje en een belronde door voorganger Pieter van Regteren Altena was het besluit om van het voorzitterschap een duofunctie te maken snel genomen.

Het is volgens de dekens, die de afgelopen maanden zijn ingewerkt door Van Regteren Altena, haast noodzakelijk om het samen te doen. 'Het is een behoorlijke belasting naast het gewone dekenaat en het runnen van de eigen winkel,' vertelt Monique Brink (55) die dit voorjaar drie jaar deken van Noord-Holland is. 'De komende jaren komt er nog meer op ons af,' vult Jan Frederik Schnitzler (60), deze zomer vier jaar deken van Oost-Brabant, haar aan. 'Het is een pittige klus.'

Brink en Schnitzler kunnen naar eigen zeggen inmiddels met elkaar lezen en schrijven. Tijdens de vele

voorgesprekken die ze hebben gevoerd, is er uitgebreid gepraat over hun verstandhouding en goede en minder goede kanten. Conclusie: ze zijn allebei 'gelijkmatig vrolijke en open types, van nature verbinders en geen ruziemakers'.

Schnitzler is naar eigen zeggen van het overlegmodel. 'Ik zal niet snel wilde uitspraken doen waar ik later spijt van heb.' Brink kan zich daarin vinden, ook al denkt ze dat Schnitzler wat langer nadenkt dan zij. 'Ik ben eerder van de meer praktische regel dingetjes en de beller van de twee. Ik bel Jan Frederik vaker dan mijn eigen echtgenoot. Dat is een teken dat het goed zit.' Maandelijks proberen de twee elkaar te zien om te sparren. De ene keer in Den Bosch, de andere keer in Haarlem. De afstand vinden ze relatief.

Het grote voordeel van het samen voorzitten van het dekenberaad is

volgens Brink het *four eyes principle*. 'Iedere beslissing kunnen we tegen elkaar aanhouden. Hierdoor kijk je met meerdere invalshoeken.' Een echte taakverdeling is er niet gemaakt. De vergaderingen, gesprekken met het college van toezicht en ketenpartners als de Belastingdienst en het ministerie van Justitie en Veiligheid doen ze vooralsnog samen. Ook al zal de een de ene keer meer luisteren dan praten en notuleren. Brink: 'Niet ieder onderwerp is altijd het jouwe, maar de dekens kunnen ons zien als één loket. Het is onze taak om alles wat we horen aan elkaar over te brengen.'

FINANCIËEL TOEZICHT

Sinds de invoering van de nieuwe Advocatenwet in 2015 is er veel veranderd. Zo brengen de lokale dekens sindsdien jaarlijks een bezoek aan tien procent van de kantoren in hun ►

arrondissement. Financieel toezicht is een belangrijk onderdeel van de bezoeken, omdat het volgens de voorzitters een risicofactor is. De pilot Opvragen financiële kengetallen – nu in Zeeland-West-Brabant, Noord-Holland en Noord-Nederland en binnenkort ook in Oost-Brabant – moet daarbij helpen.

In de loop van 2018 komen er meer taken bij, mede door aanscherping van de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft). Een van de speerpunten van het dekenberaad is advocaten zo goed mogelijk voor te bereiden op deze veranderingen. ‘Om dit te realiseren hebben we extra cursussen in het leven geroepen voor de dekens, waaronder een specifieke cursus over de veranderingen rondom de Wwft,’ vertelt Brink.

Ander speerpunt is de kwaliteit van de dienstverlening. Hieronder vallen onder meer de kwaliteitsbevorderende maatregelen (artikel 26 Advocatenwet). De dekens zetten in 2018 in op het toepassen van gestructureerde feedback (peerreview, intervisie en gestructureerd intercolle-

giaal overleg). Na de inwerkingtreding van de Wijzigingsverordening kwaliteitstoetsen zal via de CCV worden gecontroleerd of advocaten voldoen aan deze nieuwe norm. ‘Nog een extra taak voor de dekens,’ zegt Schnitzler die van mening is dat de kwaliteitsbevorderende maatregelen te veel zijn uitgekleeft.

Ook het rechtsgebiedenregister dat de NOVA nu aan het ontwikkelen is, ziet op kwaliteit. ‘Een lastige discussie,’ zegt Schnitzler. ‘Je hebt een aantal overlappen. Eerst was de lijst te lang en nu met 35 rechtsgebieden eigenlijk weer te kort, maar je moet ergens een lijn trekken. Ik ben in ieder geval van mening dat de algemene praktijk op termijn en ei-

genlijk nu al niet meer houdbaar is.’ Specialiseren is de toekomst, beaamt Brink. ‘Een paar rechtsgebieden kan, maar je moet wel kwaliteit leveren en weten waar je het over hebt.’

De vraag wat kwaliteit nu precies is en hoe je dat meet tijdens kantoorbezoeken, komt vaak terug tijdens het dekenberaad. Brink: ‘Kwaliteit is een lastig begrip. Daar moet je tools voor hebben. Ook dekens nemen hun eigen kwaliteit serieus. Vorig jaar zijn we daarom landelijk een eigen opleidingscyclus gestart om zo veel mogelijk recht te kunnen doen aan het nieuwe dekenaat en om nieuwe dekens te kunnen laten participeren.’

CAPACITEIT BUREAUS

Alle extra taken van de afgelopen jaren en de werkverhoging die er voor dekens nog gaat komen, betekent een hogere werkdruk voor de verschillende bureaus van de dekens. Een punt van zorg, aldus het college van toezicht vorige maand in zijn jaarverslag. Volgens het college lopen

de capaciteit en de kwaliteit van de bureaus onvoldoende in de pas met de eisen die de huidige taken en de komen-

de taakverzwarende aan de dekens stellen.

De twee voorzitters zien dit anders. ‘Het staat er te stellig en er past enige nuancering,’ aldus Schnitzler. ‘Natuurlijk wordt er hard gewerkt, maar het college denkt dat het toezichtwerk onder de druk kan lijden. Dat betwist ik.’

Brink denkt dat de zorgen er voor een deel zijn, omdat het college de rondes langs de bureaus begin 2017 maakte. ‘We zijn inmiddels weer een jaar verder en er is veel gebeurd. Zo zijn er nieuwe mensen aangenomen en wordt er sinds kort gewerkt met een nieuw automatiseringssysteem. Als dat eenmaal goed functioneert, wordt de werkdruk vanzelf minder.’

Het college constateerde ook dat de dekens nog weinig gebruikmaken van de bestuurlijke route. Brink: ‘Dreigen met een boete of last onder dwangsom is vaak al genoeg. Van het normoverdragend gesprek maken we inmiddels allemaal gebruik.’ Schnitzler stelt de enige te zijn die tot nu toe een bestuurlijke boete heeft opgelegd. ‘Daaruit blijkt dat je met andere instrumenten ook goed uit de voeten kunt. Het is een stroperige route en de gang naar de tuchtrechter is een bekende.’

Brink voegt hieraan toe dat een probleem, bijvoorbeeld met het behalen van opleidingspunten, vaak niet op zichzelf staat. ‘Het zijn vaak de zwakke broeders of de recidivisten en dan is de tuchtrechter een betere weg. Daar komt het hele verhaal aan de orde.’

EVALUATIE

Uiterlijk eind 2019 zal het ministerie van Justitie en Veiligheid het nieuwe toezichtmodel evalueren. Dat wordt een van de belangrijkste momenten in het voorzitterschap van Brink en Schnitzler. Zij zetten de evaluatie vanaf nu dan ook prominent als eerste punt op de agenda van het dekenberaad. ‘Iedereen moet de *sense of urgency* voelen,’ vindt Brink. ‘Het komt eerder dan we denken.’

Volgens Schnitzler is het buitengewoon waardevol dat de deken het toezicht heeft behouden, maar er kan altijd bijgeschaafd en verbeterd worden. ‘We hebben grote slagen gemaakt, maar je hebt ook met beeldvorming te maken. Daar moeten we aan werken. Je kunt bijvoorbeeld serieuze discussies hebben over onze algemene landelijke deken die ook voorzitter van het college van toezicht is. Ik sta mild in deze discussie, maar je kunt je afvragen of het wenselijk is.’ Als ander voorbeeld noemt Brink de vraag of je onafhankelijk kunt zijn als je wordt gekozen door degene op wie je toezicht houdt. ‘We moeten ons ervan bewust zijn dat dit geen gekke vraag is.’ ■

‘Het toezichtwerk lijdt niet onder de verhoogde werkdruk’

BILDERDIJK

a c a d e m i e

Cursus Actualiteiten onteigeningsrecht

donderdag 17 mei 2018 te Den Haag
docenten: prof. mr. J.A.M.A. Sluysmans
en mr. W.J.E. van der Werf

3 PO-punten

Cursus Fiscaliteit en gebiedsontwikkeling

donderdag 7 juni 2018 te Den Haag
docent: mr. R.T. Wiegerink

3 PO-punten

www.bilderdijkacademie.nl

Telefoonservice voor de advocatuur

Telefoonservice

Agendabeheer

Opvang Overflow

Wij werken voor +200 advocatenkantoren,
kennen de juridische terminologie en werken discreet

Call Care Nederland | 010 – 280 3333 | info@callcare.nl | www.callcare.nl

ConferenceCall.nl

De eenvoudigste conference call dienst
van Nederland.

- Vele advocaten gebruiken het -

Meer dan 100.000 gebruikers.

Inbelnummers in 70+ landen.

Gratis uw conferencecall opnemen.

Binnen 1 minuut geregeld.

Geen contract.

Geen file, geen reistijd.

Vraag uw gratis pincode aan en u kunt
direct een conferencecall plannen.

www.conferencecall.nl

TEARRA

management search

Gezocht: ADVOCATEN

Voor steeds meer kantoren
bemiddelen wij advocaten. Toe
aan een overstap? Neem dan
contact met ons op. Bel tijdens
kantooruren 085 – 07025977 of
's avonds 06 – 20958965.

www.terraresearch.nl/vacatures

Beroepsaansprakelijkheid advocaten? HOOGSTE TIJD OM UW VERZEKERING TE UPDATEN!

Bij Nederlands grootste verzekeraar komt de beroepsaansprakelijkheid voor advocaten te vervallen per 1-1-2018. Hoogste tijd daarom om uw verzekering tegen het licht te houden.

Ron Borgdorff biedt maatwerk in beroepsaansprakelijkheidsverzekeringen voor advocaten.

Ron Borgdorff is verzekeringspecialist voor notarissen, advocaten en vrijgevestigde juristen. Ron kent de specifieke risico's van deze juridische beroepsgroepen. Met ruim 25 jaar ervaring staat hij borg voor een persoonlijk, gedegen advies op maat en korte lijnen.

U wilt een financieel adviseur met verstand van uw zaken?

Neem contact op voor een afspraak.

WWW.RONBORGdorff.NL
van Boetelaerlaan 24H
3828 NS Hoogland

RON BORGdorff
FINANCIËEL ADVISEUR VOOR
NOTARIAAT & ADVOCATUUR

VERZEKERINGEN ZOWEL ZAKELIJK ALS PARTICULIER OA:
BEROEPS- EN BEDRIJFSAANSPRAKELIJKHEID • GELD- EN FRAUDE
• ARBEIDSONGESCHIKTHEID • RECHTSBIJSTAND • RECONSTRUCTIE

ERFRECHT IS BOOMING BUSINESS

DOOR / DAPHNE VAN DIJK

Het erfrecht zit in de lift. De vermogende babyboomers komen stilaan op leeftijd. Deze generatie was de eerste die gemakkelijker kon scheiden. Dat maakt de verdeling van de erfenis juist moeilijker. Voer voor advocaten.

Echtscheidingen kwamen in de eerste helft van de twintigste eeuw zelden voor,' vertelt Jan Latten, hoogleraar sociale demografie aan de Universiteit van Amsterdam (UvA). 'Maar dat veranderde onder degenen die na de Tweede Wereldoorlog werden geboren. Nu deze groep van de babyboomers een hogere leeftijd bereikt, maken personen met een leeftijd tussen de vijftig jaar en tachtig jaar oud een groter deel uit van de mensen die gescheiden zijn.' Een van de belangrijkste oorzaken van de toename van rechtszaken over de erfenis is de nieuwe scheidingswet

uit 1971. Tot die tijd was scheiden niet eenvoudig. De kerk speelde een grote rol en voor het instituut huwelijk gold: tot de dood ons scheidt. Om überhaupt in aanmerking te komen voor een echtscheiding, moest er minstens aantoonbaar sprake zijn van mishandeling, overspel, verkwisting of veroordeling tot een gevangenisstraf wegens een misdrijf of mishandeling. De komst van de nieuwe scheidingswet veranderde het huwelijkse leven radicaal en zorgde voor lossere familiebanden. Erfrechtadvocaat Saskia van Os (52), tevens secretaris van de VEAN, ziet

de gevolgen dagelijks in haar praktijk. 'De generatie die vanaf de jaren zeventig makkelijker kon scheiden, kon ook weer hertrouwen. Koos de man voor een jongere vrouw, dan volgden ook vaak kinderen: de tweede leg. Als de vader dan overlijdt, blijven er in feite twee gezinnen achter en dat geeft gedoe over de erfenis. Tussen aan de ene kant stiefmoeders, halfbroers en -zussen en aan de andere kant de kinderen uit vaders

eerste huwelijk is de gunfactor vele malen kleiner. De kinderen uit het eerste huwelijk voelen zich al snel benadeeld. Het leidt soms tot bijna kinderachtige taferelen over wie een bepaald schilderij mag hebben.'

ANDRÉ HAZES

'Het wordt vaak nog gecompliceerder als de tweede, vaak jongere vrouw van vader nog leeft en als er is afgesproken dat zij recht heeft op vruchtgebruik van de nalatenschap. Kinderen hebben veelal recht op hun kandsdeel, maar moeten daarop wachten totdat de langstlevende is overleden. Zeker als de stiefmoeder dezelfde leeftijd als de stiefkinderen heeft, grijpen zij vaak naast de erfenis. Stiefmoeder soupeert het vermogen van vader dan op', aldus Van Os, in het dagelijks leven werkzaam bij Rietmeesters Advocaten in Utrecht. Het meest bekende voorbeeld is wellicht dat van de in 2004 overleden André Hazes. Naast Dre en Roxanne, de kinderen die hij met zijn laatste vrouw Rachel had, had hij nog twee kinderen uit twee eerdere huwelijken: Nathalie en Melvin. Over

'Het leidt soms tot bijna kinderachtige taferelen over wie een bepaald schilderij mag hebben'

de afhandeling van de erfenis van de volkszanger stonden de bladen destijds vol. 'De kinderen uit zijn eerdere huwelijk bleken onterfd en deden ▶

SAVE THE DATE

EEUWCONGRES 1918-2018

Het Advocatenblad
bestaat honderd jaar!

Op 25 september vieren
we de advocatuur.

Locatie: Spant! in Bussum.

Reserveer deze dag in uw agenda!

een beroep op hun legitieme portie. Volgens de berichten was dat maar een “fooitje” terwijl Rachel Hazes er met de rechten op de liedjes vandoor ging,’ aldus Van Os.

De babyboomers hebben het bovendien financieel goed voor elkaar. Het is volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) de rijkste generatie, die naar verwachting bij overlijden een groot vermogen zal nalaten. Volgens de meest recente cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) lieten in 2014 ruim 138.000 overledenen bijna 13,6 miljard euro aan vermogen na. Sociaal demograaf Jan Latten: ‘Het nagelaten vermogen is groter naarmate erflaters ouder zijn. Ouderen hebben namelijk langer de tijd gehad om vermogen op te bouwen dan jongeren. Erflaters van 70 tot 75 jaar lieten het meeste vermogen na, in doorsnee 24.000 euro.’

CIJFERS

‘De afgelopen decennia is onze welvaart alleen maar toegenomen’, concludeert familie- en erfrechtadvocaat Fridjof van Dalen (55), bestuurslid bij de vFAS. Hij werkt als erfrecht- en familierechtadvocaat bij TRIP Advocaten & Notarissen in Leeuwarden. ‘Er valt simpelweg meer geld te erven. En met lossere familiebanden is de kans op problemen met de verdeling van de erfenis alleen maar toegenomen.

Fridjof van Dalen

Tel daarbij de ontwikkeling op dat mensen sowieso sneller naar een rechter stappen, en je hebt inderdaad een paar belangrijke oorzaken van de stijging van erfrechtzaken.’

De cijfers liegen er niet om. In 2016 onderzocht Wilbert Kolkman, hoogleraar Rechtswetenschap en Familievermogensrecht aan de Rijksuniversiteit Groningen, in opdracht van de vFAS erfrechtzaken. Gedurende de periode 2003-2015 analyseerde hij op rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken van rechtbanken, gerechtshoven en de Hoge Raad. Kantonzaken waren, wegens het ontbreken van verplichte procesvertegenwoordiging, niet meegenomen in dit onderzoek. De conclusie: het aantal erfrechtzaken steeg verhoudingsgewijs sterk ten opzichte van andere rechtsgebieden. Kolkman en zijn team doorzochten rechtspraak.nl op de volgende termen: nalatenschap, testament, erfrecht, wettelijke verdeling, erfgenaam of erfgenamen. Het leverde 3324 resultaten op waarbij ongeveer de helft ook daadwerkelijk op het erfrecht betrekking had. Dat waren de zaken die konden worden gerelateerd aan bepalingen uit Boek 3 en Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek. Vooral op het gebied van de vereffening (afwikkelen van de nalatenschap in het belang van schuldeisers) en bewindvoering (beheer over het vermogen) bleek een forse stijging zichtbaar.

SIGNALERING TREND

In absolute aantallen verachtvoudigde het aantal erfrechtzaken ten opzichte van 2003. In relatief opzicht was de groei

Saskia van Os

geringer omdat de afgelopen jaren sowieso een toename te zien is van het aantal gepubliceerde rechtszaken. Toch is ook de relatieve stijging in erfrechtwestie volgens het onderzoek nog aanzienlijk en sterk gestegen ten opzichte van andere rechtsgebieden (zie grafiek). Gevolg van de toename van erfrechtzaken is ook de groei van het aantal advocaten dat zich met dit onderwerp bezighoudt. Die trend signaleert zowel de VEAN als de vFAS. De VEAN werd in 2013 opgericht met slechts enkele leden; echte specialisten waren er toen nog weinig. Om lid te kunnen worden van de VEAN, moet een advocaat het voorafgaande jaar minimaal vijfhonderd uur werkzaam zijn geweest op het gebied van erfrecht. In vijf jaar tijd groeide de vereniging van twintig naar meer

‘Zonder kinderen ben je makkelijk doelwit voor ouderenmisbruik’

dan honderdtwintig (aspirant-)leden en het einde is nog niet in zicht. Hetzelfde geldt voor de vFAS. In 2014 zette de vereniging, zoals de VEAN eerder had gedaan in samenwerking met een opleidingsinstituut, een specialisatieopleiding erfrecht op. Sindsdien hebben jaarlijks 25 mensen met succes een examen afgelegd. ▶

Jan Latten

Inmiddels zijn er bij de vFAS al meer dan honderd erfrechtadvocaten opgeleid en dat aantal groeit elk jaar. Ook voor 2018 hebben zich weer 25 mensen voor de vakopleiding ingeschreven.

OUDERENMISBRUIK

De vFAS heeft zelfs de naam aangepast. Tot vorig jaar heette de club de Vereniging van Familierecht Advocaten Scheidingsmediators. Inmiddels is dat de Vereniging van Familie- en *erfrecht* Advocaten Scheidingsmediators. Hoeveel erfrechtsspecialisten er landelijk exact werkzaam zijn, is niet duidelijk aangezien er overlappingen zijn tussen de lidmaatschappen van de vFAS en de VEAN. En er zijn

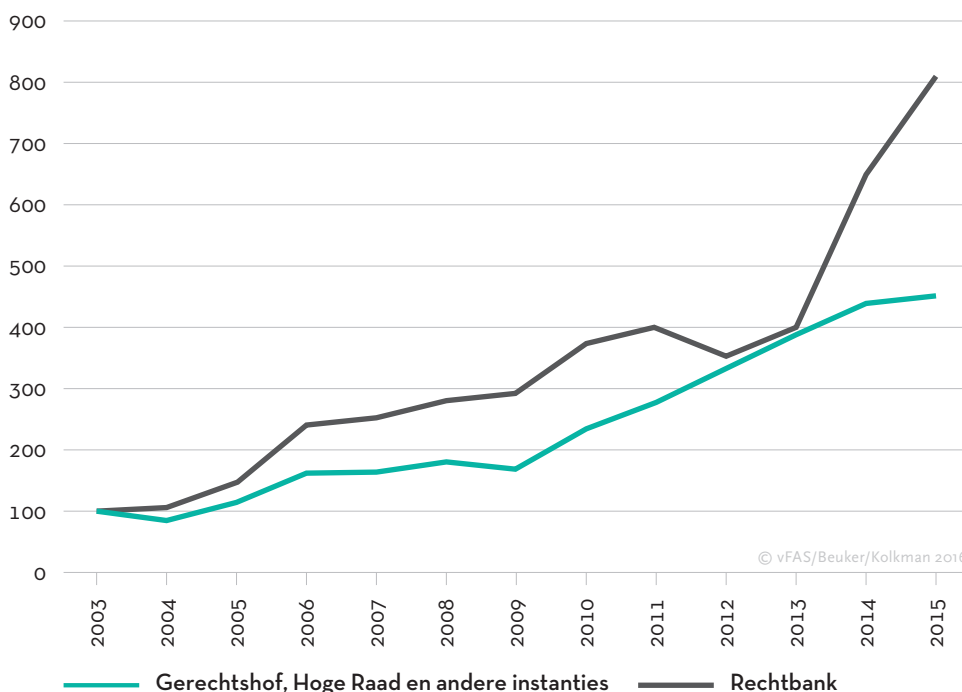
ook erfrechtadvocaten die bij geen van beide verenigingen zijn aangesloten.

Door de maatschappelijke ontwikkelingen scheiden we sneller – inmiddels loopt één op de drie huwelijken spaak. Maar we blijven ook vaker ongetrouwd, alleen en kinderloos. Van de vrouwen die na de Tweede Wereldoorlog zijn geboren, ligt dat percentage op vijftien. Bij jongere generaties zal dat naar schatting al rond de twintig procent liggen. Ook dat is een groep die volgens Saskia van Os (VEAN) voor toename van het aantal erfrechtzaken zorgt: ‘Zonder kinderen ben je makkelijk doelwit voor ouderenmisbruik. Bovendien wil de overheid dat we allemaal langer thuis blijven wonen. De schijnbaar behulpzame buurvrouw die wekelijks de boodschappen doet, blijkt dan ineens ook voor haarzelf te pinnen. Daar komen de erfgenamen ná het overlijden van tante achter. Probeer dat verdwenen geld dan maar eens terug te krijgen.’ Maar er zijn nog andere oorzaken voor de stijging in het aantal erfrechtzaken. Het erfrecht zelf maakte de afgelopen jaren een ontwikkeling door. ‘Nalatenschappen vormden van oudsher het terrein van notarissen’,

besluit Fridjof van Dalen. ‘Tot de komst van het Nieuw Burgerlijk Wetboek op 1 januari 1992 kwam de notaris in overleg met de erfgenamen tot een afwikkeling. In een akte van zwarigheden verdeelde hij de erfenis. Lukte dat niet omdat er te veel geschilpunten waren, dan werd een zaak aan de rechter voorgelegd. Maar je moest dus wel eerst een verplicht traject bij de notaris hebben doorlopen. En er rustte veel meer dan nu een taboe op procederen tegen je familie.’

INGEWIKKELD

Volgens erfrechtadvocaat Saskia van Os heeft het bovendien lang geduurd voor Boek 4 in 2003 werd ingevoerd: ‘Het is een ingewikkelde exercitie geworden. Over een aantal onderwerpen is lang gediscussieerd met fervente voor- en tegenstanders. Bijvoorbeeld over het legitieme deel: de aanspraak op de nalatenschap die een kind ook in geval van onterving behoudt. Het was niet altijd duidelijk wat je precies kunt opeisen en hoe. Boek 4 biedt meer mogelijkheden om daadwerkelijk rechtsvragen aan de rechter voor te leggen. Vandaar dat ook steeds meer advocaten brood zien in dit rechtsgebied.’ ■

Deze grafiek geeft de ontwikkeling weer van het aantal rechtszaken op het gebied van erfrecht in relatieve zin (2003 = 100).

Procederen in Oostenrijk?

Wijkamp Advocatuur / Advokatur GmbH

Nederlandstalig advocatenkantoor gevestigd in Oostenrijk.

Meerdere advocaten
Meerdere specialismen
Communicatie in de Nederlandse taal.

A-6460 Imst, Sirapuit 7 Oostenrijk
T: +43 (0) 5412 / 64640 F: +43 (0) 5412 / 64640-15

M: office@wijkamp-advocatuur.com W: www.wijkamp-advocatuur.com

SPECIALIST WORDEN IN HET FAMILIERECHT?

Start nu uw opleiding en word een meester in scheiden, erven en mediation

Instituut voor Mediation Familie- en erfrecht Opleidingen

NEDERLANDSE VERENIGING
Familie- en erfrecht
Advocaten
Scheidingsmediators

WWW.IMFO.NL

WWW.VERENIGINGFAS.NL

Gaastra *advocaten*

Gaastra zoekt advocaten (*professioneel en dienstverlenend*)

Gaastra advocaten is gespecialiseerd in Environment, Health & Safety en Regulatory. Wij adviseren onze cliënten over toepasselijke wetten en regels en staan hen bij in juridische procedures, op bestuursrechtelijk, strafrechtelijk en civielrechtelijk terrein. Wij hebben uitgebreide ervaring met toezicht- en handhavingstrajecten. Vanwege onze expertise worden wij regelmatig door andere kantoren ingeschakeld bij financieringen, fusies en overnames.

Gaastra advocaten is gevestigd in het World Trade Center op de luchthaven Schiphol. Wij werken voor het bedrijfsleven en een enkele overheid en doen veel in een internationale setting. Hoewel juridische kennis erg belangrijk is, zijn wij primair gericht op het leveren van de beste service.

Wij zoeken in verband met de groei van de praktijk een ambitieuze en ondernemende advocaat-medewerker met 4-6 jaar ervaring. Ervaring in het milieu- en bestuursrecht is een pre, maar wij komen ook graag in contact met goede civilisten. Een goede beheersing van het Engels is essentieel. Werken bij Gaastra advocaten is uitdagend en vol afwisseling. Wij bieden goede en marktconforme arbeidsvoorwaarden.

Sollicitaties kunnen worden gericht aan mr. A.H. Gaastra; info@ga-law.eu of 06 29 31 31 20

www.gaastra-advocaten.nl

Online betalingen kunnen accepteren met de module Elektronisch Factureren

Sneller uw declaraties betaald krijgen met slechts één druk op de knop

Vraag de gratis demo aan op Urios.nl of bel voor een afspraak 072 512 22 05

MIJN BMW HEEFT EEN KNOP WAARMEE IK DE STUURBEKRACHTING REGEL! ERG HANDIG!

MIJN DECLARATIES HEBBEN EEN IDEAL-KNOP WAARMEE CLIEËNTEN SNEL EN GEMAKKELIK KUNNEN BETALEN! NOG HANDIGER!

Urios Standaard | Dossiers | Partijen | Stopwatch | Toevoegingen | Insolventies | Mediation | Meertalig declareren en herinneren

Urios Plus | E-facturering | iDEAL-knop | Export naar boekhouding | Managementrapporten | Documenten | Outlook-koppeling | Agenda

urios
eenvoud bespaart tijd

Koningsweg 4 | 1811 LM Alkmaar | tel 072 512 22 05 | info@urios.nl | www.urios.nl

Ze hebben de pensioengerechtigde leeftijd allang bereikt, maar stoppen met werken? Ho maar. 'Ik wil niet voor spek en bonen leven.'

DOOR / NATHALIE DE GRAAF

NON-STOPPERS

‘HET HOUDT ME SCHERP EN JONG’

Guus Lina, advocaat bij Lina Advocaten in Venlo, wordt in augustus 68 maar moet niet aan stoppen met werken dénken. ‘Mijn passie is mijn drijfveer.’

Op dinsdag zorgen mijn vrouw en ik voor drie van onze vier kleinkinderen. Heerlijk vind ik dat, die koters over de vloer. Het was ook een bewuste keuze, om vier dagen te gaan werken en één dag de zorgtaken van mijn zoon en schoondochter over te nemen. Op die manier zie ik mijn kleinkinderen elke week. Het grappige is: op de dinsdagavond ben ik vermoeider dan op de andere dagen. Het is intensief om de kinderen van ’s morgens vroeg tot ’s avonds te hebben, zowel fysiek als mentaal. Ik geniet ervan, hoor. Maar werken kost me minder energie. Ik heb het altijd raar gevonden: stoppen met werken op je 65e. Waarom zou je dat doen? Ja, als je een arbeidsovereenkomst of maatschapscontract hebt waarin dit is geregeld, dan moet je wel. Maar in ons vak? Bernard Haitink is inmiddels 85 en staat ook nog in het concertgebouw voor zijn orkest. Als

je werk je passie is dan krijg je daar toch energie van? Toen ik in 1975 afstudeerde, wist ik al: het strafrecht is mijn ding. In al zijn facetten. Het feit dat binnen het strafrecht de mens centraal staat, het onderwerp is, vind ik boeiend en interessant. Dat ik met mijn juridische kennis een bijdrage kan leveren aan zijn of haar welzijn geeft me zoveel voldoening. Zeker als het resultaat naar tevredenheid is. Ik heb bijvoorbeeld vroeger een lid van de bende van Venlo verdedigd. Die zaak had veel impact in onze regio. Voor de juiste verdediging moest ik diep in de materie duiken. Die zaak was vaktechnisch uiterst boeiend, ook onder andere door zijn enorme omvang.

Mijn leven is hectisch, maar dat houdt me scherp en jong. Ik ga van zittingen naar voorgeleidingen en huizen van bewaring. Ik behandel sinds enkele jaren ook cassatiezaken bij de Hoge Raad. Als dat naar

tevredenheid voor de cliënt afloopt dan voelt dat als een klopp op mijn schouder. Wel vraag ik regelmatig aan collega's en kantoorgenoten of mijn inbreng en aanwezigheid nog wel van bepaalde kwaliteit is. Ik kan zelf wel met oogkleppen op beweren dat ik op mijn 68e nog steeds prima functioneer, maar wellicht denken anderen daar heel anders over. Gelukkig krijg ik tot nu toe altijd positieve berichten terug. Anno 2018 gaat alles via de digitale snelweg een stuk sneller. Ik moet nog altijd mijn studiepunten behalen en in een hogere versnelling informatie tot me nemen. Het houdt mijn hoofd scherp. Ik merk dan ook niet veel van het feit dat ik tegen de 70 aanloop. Op ons kantoor werken buiten mijzelf drie collega's op de strafrechtsectie; vroeger moest ik op dat vlak alles alleen doen. Het zorgt ervoor dat we zaken beter kunnen voorbereiden en verdelen en dat er onderling overleg en afstemming zijn. Dat maakt het ook mogelijk voor mij om door te gaan. Collega's die wel met pensioen gaan, verdwijnen vaak helemaal van het toneel. Ik vind het jammer dat daarmee veel kennis en ervaring verloren gaan.' ▶

‘NIET ELKE DAG ACHT DECLARABELE UREN’

Emilie van Empel is advocaat bij Blue Legal Advocaten | Adviseurs in Breda. Onlangs – op haar 70e – moest ze stoppen als deken van de orde van advocaten. Tot haar spijt. ‘Ik had graag nog een paar jaar willen doorgaan.’

Het kwam natuurlijk niet als een verrassing. Ik wist dat ik mijn functie als deken op mijn 70e moest neerleggen. Ik snap het ook, maar jammer vind ik het wel. Wat mij betreft, had ik nog wel een paar jaartjes mee gekund. Het is qua regelgeving een lastige materie. Zeventig is weliswaar het nieuwe zestig, maar dat geldt niet voor iedereen. Ik ken collega’s die jonger zijn dan ik en bijvoorbeeld Alzheimer hebben. Ergens moet een grens getrokken worden. Laatst zei iemand tegen mij: “Het is zonde, er gaat op deze manier zoveel deskundigheid en ervaring verloren.” Dat is ook zo. Maar de leeftijdsgrens verhogen, is een risico. Niet iedereen is op zijn 70e fysiek en mentaal nog fit. Willem

Korthals Altes wilde vorig jaar de Staat voor de rechter dagen wegens leeftijdsdiscriminatie. Ook rechters moeten op hun 70e stoppen, maar Korthals Altes – toen 68 – wilde doorgaan. De minister heeft laten weten dat er geen sprake is van leeftijdsdiscriminatie bij rechters, en dat is natuurlijk een heel formeel standpunt, maar wel volledig volgens de wet. Ze willen dus bij de wettelijke begrenzing blijven. Ik vind het goed dat de discussie er is, maar heb er zelf geen éénduidige mening over. Het is niet eenvoudig goed te regelen en ligt genuanceerd. Ik heb altijd gewerkt. Vanaf mijn 20e. Ik ken eigenlijk geen ander leven, heb mijn ontspanningsmomenten – ik houd van lezen,

muziek, films en het theater – altijd om het werken heen gebouwd. Mijn man is ontwerper en ondernemer, ook hij werkt nog altijd keihard. Wij kunnen ons niet voorstellen dat we doordeweeks op de golfbaan zouden staan. Of naar andere clubjes gaan.

Mijn praktijk was hoofdzakelijk op het gebied van ondernemingsrecht en contractrecht. Dat brengt veeleisende cliënten met zich mee. Ik heb mij daarom de laatste jaren – naast mijn functie als deken – voornamelijk beziggehouden met advieswerkzaamheden. Een cliënt van a tot z begeleiden was qua uren voor mij niet haalbaar. Nu ik na zeven jaar geen deken meer ben, ben ik ook niet van plan om het procederen weer op te pakken. Adviseren is voor mij voldoende, ook op het terrein van regelnaleving. Dat is het voordeel van ouder worden. Je hoeft niet meer elke dag acht declarabele uren te maken. De druk is eraf. En dat werkt heel prettig.’

**Wout van Veen, advocaat bij Wout van Veen
Advocaten in Utrecht, is 73 en naar eigen zeggen
'still going strong'. 'Mijn maatschappelijke
verontwaardiging stimuleert mij om door te gaan.'**

Er is zoveel onrecht in Nederland. Ik trek me dat persoonlijk aan. Als advocaat ben ik gespecialiseerd in beroepsziekten, letselschade en arbeidsrecht. Als ik zie wat de uitstoot van giftige stoffen doet met het milieu, maar ook met werknemers, dan gaat me dat aan mijn hart. Dat is mijn drijfveer om aan het werk te blijven. Ik ben bijvoorbeeld betrokken bij de zaak van chemieconcern DuPont in Dordrecht. Mensen die in de buurt hebben gewoond van deze fabriek zijn jarenlang via de lucht blootgesteld aan de stof perfluorooctaanzuur. Zeer schadelijk, omdat de waarden in de lucht hoger waren dan door het RIVM zijn toegestaan. Ik ben

daar verontwaardigd over. Hoe kan zo iets? Ook ben ik betrokken bij de chroom-6-affaire van Defensie. Oud-medewerkers hebben op de POMS-sites en waarschijnlijk ook op vliegbases van Twente, Soesterberg en Gilze-Rijen met de kankerverwekkende chroom-6-verf gewerkt. Mogelijk zijn meer dan honderd oud-medewerkers van Defensie getroffen als direct gevolg daarvan. Het RIVM verricht daar een onderzoek naar op last van de minister van Defensie. Dat onderzoek wordt begeleid door een toetsingscommissie. Ik zit in die commissie. Of mijn verontwaardiging mij op de been houdt? Het is zeker een stimulans. Ik kan met mijn ervaring en kennis een bijdrage leveren aan dit soort

zaken. Wellicht leidt dat tot meer bewustwording. Ik vind dat heel belangrijk. Nu ik de zeventig ben gepasseerd, doe ik nog maar weinig individuele zaken. Dat is een bewuste keuze. Als je ouder wordt, is je opname toch wat beperkter. Ik doe met name collectieve zaken en heb me gespecialiseerd in letselschade. Dat was een geleidelijk proces. Ook geef ik cursussen op het gebied van werkgeversaansprakelijkheid. Werken is verreweg de prettigste tijdsbesteding. Het is nuttig en de activiteiten houden je bij de tijd. Ik wil niet zeggen dat ik blijf werken totdat ik er dood bij neerval, maar zolang het fysiek en psychisch nog gaat, ben ik niet van plan te stoppen. Er zijn nog zoveel conflicten in Nederland. Die vergiftiging; dat trek ik me aan. Zeker omdat het mijns inziens gestimuleerd wordt door de laatste drie kabinetten. Nee, van mij zijn jullie voorlopig nog niet af. Onrecht? Ik kan er niet tegen.' ►

**'WERKEN IS
DE FIJNSTE
TIJDSBESTEDING'**

‘ALS MEDIATOR IS MIJN LEEFTIJD EEN VOORDEEL’

Jacob Geuze, advocaat bij Geuze Advocaten & Mediators in Best, is 68 en heeft al jaren AOW. Niettemin wil hij van geen wijken weten. ‘Het is veel te gezellig op kantoor.’

‘**M**et pensioen gaan? Het lijkt me een gruwel. Dan leef je voor spek en bonen door. In mijn optiek dan, hè? Ik houd van zeilen, tuinieren en op vakantie gaan. En geloof me, dat doe ik ook zeker. Maar ik wil ook werken. Iets nuttigs doen. Die balans is essentieel. Daarbij zou ik de gezelligheid van kantoor te veel gaan missen. Bij ons is de gedachte dat werk leuk moet zijn en ontspannen. Targets of prestatiedwang? Daar doen we niet aan. Toen ik Geuze Advocaten & Mediators startte, kozen mijn vrouw en ik ervoor om kantoor aan huis te houden. We hebben een groot huis gebouwd met aan de voorzijde het kantoor – secretariaat, drie werkkamers, een archiefkelder – en wij wonen achter en boven het kantoor. De enige verbinding tussen de woning en kantoor is een lift. Dat heeft me altijd in staat gesteld om ac-

tief betrokken te zijn bij de opvoeding van de kinderen. Mijn zoon heeft toen hij ouder werd bij mij stage gelopen, is gebleven en met hem vorm ik nu een maatschap. Mijn vrouw werkt ook mee in de maatschap en veel medewerkers blijven jarenlang hangen. Er is een redelijk intensief verkeer tussen kantoor en ons woonhuis. We lunchen samen en lopen veel bij elkaar binnen. Er wordt gepraat en gelachen, maar sores worden ook gedeeld. Als ik met pensioen zou gaan dan zou ik het missen om met deze mensen te werken. Ik beschouw ze toch een beetje als familie. Als ik als mediator optreed in familiezaken, is mijn leeftijd een voordeel. Ik merk dat mijn cliënten opkijken tegen mijn grijze haren. Doordat ik wat ouder ben, nemen mensen dingen sneller van me aan. Heerlijk vind ik het om zaken zo op te lossen dat ieders be-

lang in ogenschouw wordt genomen. Ik houd ervan om dicht bij de mensen te staan. Iets voor ze te betekenen. Ik ben gespecialiseerd in arbeidsrecht en personen- en familierecht en krijg er nog altijd energie van als ik mijn cliënten vooruit kan helpen. Ik vind het ook heel belangrijk om het systeem te blijven ondersteunen. Ik zie om me heen dat advocaten steeds minder toevoegingen doen. Anno 2018 is de advocatuur commerciëler dan toen ik begon. Soms moeten cliënten shoppen om een advocaat te vinden die toevoegingszaken behandelt. Toegevoegde zaken worden veelal alleen aangenomen als het weinig tijd kost. Zelf ben ik niet commercieel ingesteld. Ik wil mensen graag helpen, ook als ze weinig geld hebben. Dit is naast de gezelligheid op kantoor één van mijn drijfveren om nog altijd meer dan vijftig uur per week te werken. Doordat ik kantoor aan huis heb, kan ik elke donderdag op mijn twee kleinkinderen passen samen met mijn vrouw. Heerlijk vind ik dat. We halen ze van school en ze blijven hier eten. En ’s avonds? Dan werk ik gewoon weer lekker door.’ ■

Kleos,

Uw dossier beheer systeem

Veilig in de Cloud werken aan uw digitale dossier; beheer uw relaties, schrijf uw tijd, verstuur digitale facturen en zorg voor uw boekhouding in een geïntegreerd softwaresysteem.

Het is tijd om het beheer van uw praktijk te verbeteren met Kleos.

Meer weten over de mogelijkheden die Kleos u kan bieden?
Neem contact op via
Raymon.Woerdeman@woltersklower.com of bel
06 30 43 21 39.

EINDE LIJKT IN ZICHT

Als het aan de Nederlandse orde van advocaten (NOvA) ligt, komt er een einde aan de algemene praktijk. Het voornemen leidt tot discussie. 'Het is de eigen verantwoordelijkheid van de advocaat.'

VOOR ALGEMENE PRAKTIJK

DOOR / FRANCISCA MEBIUS

De NOvA werkt aan een rechtsgebiedenregister, waarbij advocaten zich verplicht moeten registreren op minimaal één rechtsgebied en maximaal vier disciplines. Per geregistreerd rechtsgebied geldt de bijbehorende plicht jaarlijks tien opleidingspunten te behalen. Het rechtsgebiedenregister komt er volgens plan op 1 januari 2019 en moet een zoekmachine gaan vormen voor de rechtzoekende consument. Advocaten kunnen bij het registreren van hun specialisme kiezen uit 35 rechtsgebieden. In de eerste twee jaar zit daar ook nog het rechtsgebied 'algemene praktijk' bij. Daarmee wil de NOvA tegemoetkomen aan advocaten die werkzaam zijn op een veelheid aan rechtsgebieden en nog geen keuze hebben gemaakt. Deze tijdelijke mogelijkheid loopt eind 2020 af. Vanaf 1 januari 2021 zou het voor advocaten dan niet langer

mogelijk zijn zich te laten registreren onder de noemer 'algemene praktijk'. Het is denkbaar dat het plan wordt aangepast. De NOvA overlegt nog met het college van afgevaardigden over het rechtsgebiedenregister. Met name over de algemene praktijk bestaat de nodige discussie. Algemeen deken Bart van Tongeren vindt de maatregel nodig om tegemoet te komen aan 'de toenemende maatschappelijke druk', zo stelde hij eerder deze maand tijdens de vergadering van het college van afgevaardigden. 'Een rechtzoekende moet erop kunnen vertrouwen dat een advocaat de zaak aankan en er geen zootje van maakt.' Bernard de Leest, lid van de algemene raad, noemt het 'onafwendbaar' dat de algemene praktijk verdwijnt en dat advocaten een keuze maken voor een aantal gespecialiseerde rechtsgebieden.

'We realiseren ons dat dit een forse impact kan hebben. Vandaar dat we voor een overgangstermijn van tweeënhalf jaar hebben gekozen. Dat lijkt ons redelijk'. De keuze voor een bepaald rechtsgebied betekent niet dat advocaten niet actief mogen zijn op andere terreinen. Het wordt advocaten echter niet toegestaan zich, bij voorbeeld op de eigen website, te profileren als deskundige op andere rechtsgebieden. De Leest: 'Het is geen beroepsverbod. Het gaat erom hoe je je naar buiten presenteert.'

Algemene praktijk van belang

Van de 361 stemmers op de poll op www.advocatenblad.nl is 61 procent tegen de plannen van de NOvA. Voor zowel advocaten als rechtzoekenden is de algemene praktijk van belang, zeggen ze.

‘Wij zijn de vraagbaak voor alles, laagdrempelig en makkelijk benaderbaar’

Michael Yap (34)

Ravelijn Advocaten,
Bergen op Zoom

© Christian Keijsers

‘RECHTZOEKENDE IS GEBAAAT BIJ NABIJHEID’

‘De NOvA is bezig met het verder uitroken van de sociale advocatuur,’ stelt Michael Yap, ruim tien jaar advocaat bij Ravelijn Advocaten in Bergen op Zoom. Het beleid is er volgens hem op gericht om zaken te ontmoedigen. ‘De maatregelen rondom de gefinancierde rechtsbijstand helpen niet mee en ook dit werkt weer ontmoedigend. De algemene praktijk binnen de sociale advocatuur is gewenst, juist met het oog op de rechtzoekende. De rechtzoekende is gebaat bij een stuk vertrouwen en nabijheid. Als je een goede band hebt met je advocaat wil je daar altijd terecht kunnen. Het wil niet zeggen dat je als advocaat ook echt iedere zaak doet, maar laat een advocaat dat zelf bepalen. Wij verwijzen natuurlijk door als het te specialistisch wordt. Daar moet de NOvA op vertrouwen.’

Yap heeft zich bij Ravelijn gespecialiseerd in het vreemdelingenrecht en het strafrecht. Daarnaast doet hij ook zaken op andere rechtsgebieden, zoals personen- en familierecht en jeugdrecht. ‘Vanuit het vreemdelingenrecht heb je te maken met veel meer rechtsgebieden, bijvoorbeeld op het gebied van vergunningen, huurgeschillen, echtscheidingen en kinderen. Wanneer ik iemand heb geholpen met een asielaanvraag, komt hij of zij bij mij terug als er een ander probleem is.’

Als de plannen doorgaan, zou Yap naast de vier rechtsgebieden waarop hij voornamelijk werkzaam is, de algemene praktijk willen aanvinken. ‘Ik begrijp de wens van specialisatie en kundige en bekwaame advocaten, maar de Raad voor Rechtsbijstand stelt al deskundig-

heidseisen. Waarom nu ook vanuit de orde? Ik denk dat iedere advocaat wel aanvoelt wat hij of zij kan. Dat is een stukje eigen verantwoordelijkheid. Bij het halen van meer opleidingspunten per jaar zit niet de grootste pijn. Daar komen wij makkelijk aan. Het gaat om het principe.’

Yap denkt niet dat het voor de rechtzoekende duidelijker wordt als Ravelijn zich op de kantoorwebsite niet meer profileert als algemeen kantoor. Of het kantoor minder cliënten binnenhaalt, is volgens hem moeilijk in te schatten. ‘Ik heb wel het idee dat met de maatregelen zaken worden ontmoedigd en dat is al gaande. Wij zijn de vraagbaak voor alles, laagdrempelig en makkelijk benaderbaar. Dat is belangrijk voor de consument, zeker met de voortgaande juridisering van de overheid.’ ▶

© Jean-Pierre Jans

‘De advocaat met de huisartsfunctie mag niet verdwijnen’

Dirk Giltay Veth (52)

Giltay Veth advocatenkantoor,
Nieuw-Vennep

‘SCHRIJNEND VOOR DE SOCIALE ADVOCAAT’

Een enorme beperking, noemt advocaat Dirk Giltay Veth, die zijn eigen procespraktijk heeft, de plannen van de NOvA. ‘Ik houd me bezig met geschillen en beweeg me hierbij op veel rechtsgebieden. Procesrecht is niet erkend als aparte specialisatie. Wat het rechtsgebiedenregister betreft, zou ik puur praktisch dan maar gaan voor het aanvinken van de algemene praktijk, maar dat mag op den duur dus niet meer.’ Giltay Veth, die lid is van het college van afgevaardigden, denkt dat je op deze manier gedwongen specialisaties krijgt. ‘Mensen gaan dan maar wat cursussen volgen op een bepaald gebied. Zo werkt het niet. Je bent dan niet gelijk specialist. Het kan toch niet zo zijn dat de advocaat die met plezier de huisartsfunctie bekleedt, hierdoor gaat verdwijnen?’ Volgens de advocaat, die nu ruim

twintig jaar zijn eigen commerciële praktijk heeft, komen de plannen van de NOvA mede voort vanuit de steeds strengere richtlijnen van de Raad voor Rechtsbijstand. ‘Het slaat door als deze eisen van specialisme voor alle advocaten gaan gelden en daarnaast vind ik het voor de sociale advocaat schrijnend. Er gebeurt daar al zoveel. Moet daar nu ook weer een specialisatieregister bijkomen? Hoe moeten ze dat nog doen? Je moet meer geld aan cursussen besteden, maar deze advocaten krijgen steeds minder geld vanuit de Raad voor Rechtsbijstand.’ De eigen verantwoordelijkheid moet de doorslag geven, aldus Giltay Veth. ‘Als je te weinig kennis hebt om een zaak te doen, moet je het niet doen. En als je het wel doet, moet je je goed laten voorlichten of hulp inschakelen. Men moet het meer zoeken in samenwerking. Erfrechtzaken bij-

voorbeeld doe ik samen met iemand anders, omdat het zo specialistisch is. Dat gaat heel transparant naar de cliënt toe en is nooit een probleem.’ Giltay Veth denkt daarnaast dat consumenten via Google naar een advocaat zoeken en niet via een rechtsgebiedenregister bij de orde. ‘Mensen zijn niet dom en de markt vindt een advocaat wel, ook zonder een register. Wat is dan het nut?’ Hij vraagt zich ook af hoe alles gecontroleerd gaat worden. ‘Dat komt natuurlijk bij de lokale orden te liggen, maar die hebben het al zo druk.’ Als het om opleidingspunten gaat, vindt de advocaat dat twintig per jaar voldoende is. ‘Veertig punten is te veel. Ik reken ruwweg 100 euro per punt. Het kost veel geld en tijd voor de kleine ondernemer. En als ik een dag niet op kantoor ben vanwege een cursus draai ik ook een dag geen omzet.’

‘STEL SPECIALISEREN NIET VERPLICHT’

‘**H**et is op zichzelf een goed idee dat advocaten zich inschrijven voor maximaal vier rechtsgebieden en zich daarmee profileren naar de rechtzoekende, maar stel het niet verplicht. Laat een advocaat een algemene praktijk voeren als hij of zij dat wil.’ Dat zegt advocaat Ingrid van den Heuvel-Beerens van advocatenkantoor De Zaak in Recht in Vleuten. ‘Ook al ben ik persoonlijk voor specialisatie, je knoopt mensen op wanneer ze niet meer mogen zeggen dat ze een algemene praktijk voeren.’ Van den Heuvel-Beerens is sinds de start van haar kantoor ruim twee jaar geleden gespecialiseerd in het strafrecht, civiel recht en jeugdrecht.

Daarvoor werkte ze op meerdere rechtsgebieden. ‘Een algemene praktijk betekent dat je je elke keer weer moet inlezen. Ik wil zorgen dat ik binnen de rechtsgebieden die ik doe goede kwaliteit kan leveren. De samenleving is nu zo dat mensen waar willen voor hun geld. Dat recht hebben ze ook. Als ik nog meer rechtsgebieden zou doen, zou ik een 7 kunnen leveren in plaats van een 9.’ Ondanks het feit dat Van den Heuvel-Beerens een gespecialiseerd kantoor runt, begrijpt ze de zorgen. ‘Met name de kleinere kantoren buiten de randstad kunnen zo in de problemen komen.’ Ze is daarom van mening dat je mensen de keuze moet laten. Mochten de plannen doorgang

vinden dan moet er volgens haar serieus worden gekeken naar de normen voor specialisatie. ‘Ik doe grote rechtsgebieden en ik heb inmiddels verschillende specialisatieopleidingen en profileringscursussen gedaan. Het kost zoveel tijd, inzet en geld om aan alle criteria van de NOvA, de verschillende specialisatieverenigingen en de Raad voor Rechtsbijstand te voldoen. Dat ervaar ik nu al en dat wordt alleen maar meer als de norm straks tien punten per rechtsgebied wordt. Ik zie de opleidingen als belangrijk en het is leuk om te doen, maar voor een klein kantoor zoals wij zijn, is het aanzienlijk.’

Het is volgens de advocaat daarom verstandig dat de NOvA aansluit bij de eisen die worden gesteld door de specialisatieverenigingen en de Raad voor Rechtsbijstand. ‘Specialisatie is duidelijk de toekomst, ga dan ook met alle partijen die daar een aandeel in hebben in overleg en trek één lijn.’ ■

‘Laat een advocaat een algemene praktijk voeren als hij of zij dat wil’

Ingrid van den Heuvel-Beerens (32)

De Zaak in Recht, Vleuten

100 JAAR ADVOCATENBLAD

WAT IS UW VISIE OP DE TOEKOMST VAN DE ADVOCATUUR?

In de aanloop naar het eeuwcongres van het Advocatenblad op 25 september geven advocaten, deelnemers en partners op deze advertorial-pagina hun toekomstvisie.

Arjen Paardekooper

“Specialisatie, zowel vakinhoudelijk als geografisch, met een uitbreiding van de dienstverlening op aansluitende gebieden.

De German Desk van Blenheim en Blenheim Corporate Finance zijn daar een voorbeeld van. Blenheim laat zich in haar toekomstvisie leiden door de vraag waar zij voor haar cliëntèle waarde kan toevoegen.”

www.blenheim.nl

BLENHEIM

Gerard Tanja

“De ideale kantoor-grootte van een advocatenkantoor bestaat niet, maar kan wel goed vastgesteld worden.

Kantoor-grootte is afhankelijk van een aantal factoren en wordt met name bepaald door het marktsegment waarin een kantoor/de partners werkzaam (willen) zijn, de “kernwerkzaamheden” van het kantoor en het type klanten dat men wil bedienen. Deze combinatie bepaalt het onderliggende bedrijfsmodel, ideale omvang en uiteindelijk winstgevendheid.

Toenemende rivaliteit vereist een nauwkeurige analyse.”

www.venturisconsulting.com

VENTURIS
consulting group

Herman Dreef

“Onderwijs is een dynamisch gebeuren waar voortdurend wordt nagedacht over hoe het effect en rendement te verhogen.

Binnen de permanente educatie zou, naast de actuele vakinhoudelijke kennisuitbreiding, meer ruimte moeten komen voor de ontplooiing van andere skills om als advocaat blijvend van waarde te kunnen zijn in een snel veranderende maatschappij.”

www.academia-e.nl

Academia-e

Gitte Stevens-Waltmans

“Artificial intelligence” zal steeds meer worden toegepast in de (eenvoudige) juridische dienstverlening. Niets echter zal de menselijke factor in combinatie met niche-kennis kunnen vervangen. Het recht is geen invuloefening en gevoels zijn niet digitaal.

In het strafrecht is het van belang dat je met je cliënt een team vormt waarbij wederzijds vertrouwen en respect essentieel zijn. Geen standaard verhaal of aanpak, maar een creatieve benadering met oog voor het individu maakt juist het verschil.”

www.gs-advocatuur.nl

Meer informatie over deze advertorial: mail@capitalmediaservices of bel 024-360 77 10

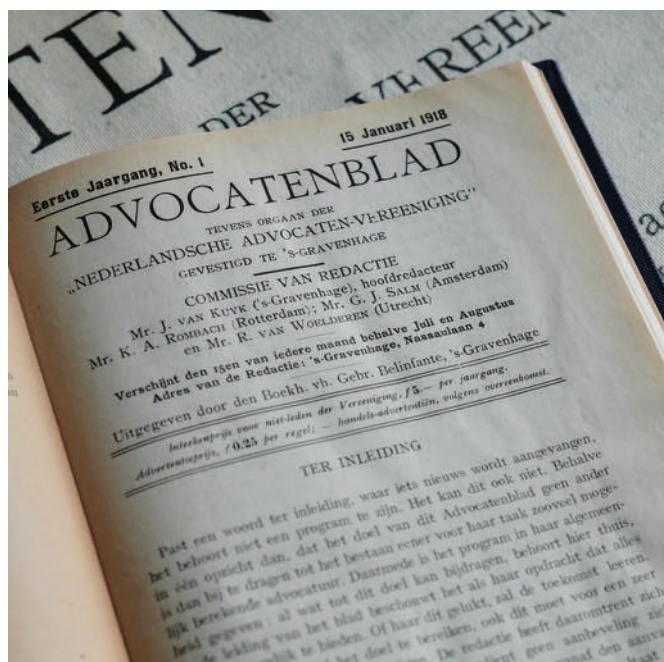

100 JAAR ADVOCATENBLAD

GLAZEN BOL UIT VROEGERE TIJDEN

DOOR / KEES PIJNAPPELS
BEELD / SJOERD VAN DER HUCHT

Als je honderd wordt, heb je ook andere mijlpalen al gepasseerd. Zo vierde het *Advocatenblad* in 1968 het 50-jarig bestaan met een jubileumnummer, gericht op de toekomst. Die bleek toen ook al ongewis.

Mr. J.C. Hooftman laat in de feesteditie zijn fantasie de vrije loop en schetst de advocaat anno 2050.¹ Hij doet dat aan de hand van een denkbeeldige cliënte – Futuralia Bootmans – die haar echtscheiding gaat bespreken bij het Rotterdamse kantoor Euro-jus. Futuralia verplaatst zich per roltrottoir en lucht taxi, onderweg belt ze met een portofoon. Eenmaal bij Euro-jus doet ze haar relaas over haar mislukte huwelijk tegen ‘een groot electrongrafisch dicteerapparaat’. De machine neemt alles op, waarna een magnetische arm de band via de buizenpost naar de retalk-computer stuurt. Die zet het verhaal weer op papier.

Het is grappig om te lezen hoe Hooftman uitgaat van grote veranderingen in transport en communicatie, maar tegelijkertijd blijft vasthouden aan stoffelijke zaken, zoals post en papier. Zelfs de beste futuroloog kan maar moeilijk ontsnappen uit zijn eigen referentiekader. Niettemin voorziet Hooftman in zijn glazen bol dat procedures bij de rechtbank wel helemaal elektronisch zullen verlopen. De rechters lezen hun dossiers op kleine ‘telecopie-schermen’, advocaten geven via een ‘telebeeldscherm’ vanuit hun eigen kantoor een toelichting.

Ook qua maatschappelijke ontwikkelingen slaat Hooftman de plank

soms mis. Weliswaar zijn echtscheidingen in zijn toekomstbeeld gemeengoed geworden, maar de rolverdeling tussen man en vrouw blijft traditioneel. Futuralia wil scheiden van een ‘energieke ingenieur’, die als botenbouwer een grote naam heeft opgebouwd, maar geen tijd had voor zijn huwelijk. Zijzelf krijgt geen beroep of carrière toebedeeld, wel kinderen. Na haar bezoek aan Euro-jus gaat Futuralia op koopjesjacht in de binnenstad.

Interessant is de invloed die Hooftman voorziet van de technologie op het persoonlijk contact tussen advocaat en cliënt. Dat bestaat namelijk niet meer. Futuralia doet haar verhaal tegen een computer en ziet haar advocaat – mr. Separis – alleen via een beeldscherm, samen met tientallen andere echtscheidingscliënten. Separis doet 180 echtscheidingen per dag en kan dus niet iedereen persoonlijk ontvangen.

In dat gegeven zit ook de boodschap verstoppt van Hooftman aan zijn lezers. Pas op dat de menselijke maat niet verloren gaat, waarschuwt hij. ‘De verdere vertechnisering zal in ernstige mate het intermenselijk contact gaan reduceren. Procedures, waarin cliënten hun advocaat niet of nauwelijks te zien krijgen, zullen de noodzaak met zich meebrengen, dat de advocaat een open oog houdt voor

het belang van menselijke betrekkingen in een technisch geperfectioneerde maar verontmenselijkte samenleving.’

Hooftman schetst nog meer ‘stoute verwachtingen’ over het ‘supramondiale 2050’, waarin Nederland is opgegaan in een grote Europese staat. ‘De enorme dimensie waarin het wereldgebeuren zich zal afspelen leidt tot een reusachtige groei van het aantal terreinen waarop potentiële conflictsituaties kunnen liggen. Dit zal leiden tot verregaande specialisaties, óók in de advocatuur. Eenmanskantoren zullen plaats maken voor grote associaties van tientallen of wellicht honderden specialisten op terreinen waarvan wij nu nog niet het flauwste vermoeden hebben.’

Hooftman voorspelt in zekere zin de komst van de Zuidas, hoewel hij die, met het oog op de Euro-poort, niet in Amsterdam maar in Rotterdam neerzet. ‘Het verwende publiek van de volgende eeuw zal geen duistere en geheimzinnige kabinetten meer willen bezoeken, maar technisch perfect geoutilleerde kantoorpaleizen van licht en fleur. Om dat te bereiken zal concentratie onontkoombaar zijn.’

NOOT

¹ Adv.bl. 1968-1, p. 90.

ALFA'S IN EEN BÈTA-WERELD

Farma-advocaten leven van pillen, poeders en patenten. Onderscheiden zij zich van andere advocaten? Wat doen deze alfa's in de bèta-wereld van geneesmiddelen?

DOOR / LEX VAN ALMELO

De farma-advocaten vormen een kleine niche, die volgens hen zelf slechts elf echte geneesmiddelen-advocaten telt. Zij verdedigen een industrie die in het beklagdenbankje zit. Zo wil minister Bruno Bruins (Medische Zorg) te dure geneesmiddelen tegengaan. Volgens hem is het verdienmodel van farmaceutische bedrijven 'te vaak' gebaseerd 'op het optimaal benutten van marktbescherming en -exclusiviteit, met soms onaanvaardbare prijzen als gevolg'. Ook de Autoriteit Consument & Markt heeft al aangekondigd hoge medicijnprijzen sneller aan te pakken, voor zo ver die het

gevolg zijn van misbruik van marktmacht. De apotheek van het AMC in Amsterdam maakte begin april bekend zelf een medicijn te gaan maken tegen een zeldzame ziekte, gesteund door zorgverzekeraars. 'In de felle discussie over prijzen worden bedrijven en geneesmiddelen vaak over één kam geschoren. In de media gaat het meestal over uitzonderingen, terwijl de werkelijkheid die achter die discussie schuilgaat veel genuanceerder is,' zegt Koosje van Lessen Kloeke (40, Leijnse Artz), die veel innovatieve farmabedrijven als klant heeft. Farmabedrijven maken zich ook niet

populair als zij 'nee' zeggen tegen patiënten die een geneesmiddel willen dat tijdens de klinische onderzoeken heilzaam leek, maar waarvan de veilige werking nog allerm minst vaststaat. Bert Oosting (59, Hogan Lovells): 'Ik heb voor een cliënt eens een procedure gevoerd toen de ouders van twee broertjes met Duchenne vroegen om de verstrekking van een geneesmiddel. Dat middel werkte volgens de ouders tijdens de klinische onderzoeken goed bij de zoons. Maar de effectiviteit van het middel was nog niet bewezen en het middel was nog niet toegelaten op de markt. Daarom hoefde het van de voorzieningenrech-

ter niet verstrekt te worden. Ik zie die emotionele vader nog voor me. Het was vreselijk. Voor iedereen.'

INNOVATIEF OF GENERIEK

Het farmarecht is grotendeels Europees en zeer gedetailleerd. Er zijn onder meer regels voor de productie en markttoelating van geneesmiddelen, voor geneesmiddelenbewaking en reclame. De regels over prijsstelling en vergoeding zijn voornamelijk nationaal, waarbij de Europese regels voor vrij verkeer een rol spelen op de achtergrond.

Veel farma-advocaten helpen hun cliënten bij de aanvraag van een handelsvergunning voor de Europese dan wel nationale markt en assisteren bij discussies met de

toelatende autoriteit. Het Europese recht biedt innovatieve geneesmiddelen 'dossierbescherming', een soort exclusiviteit die vaak inzet is van geschillen en procedures. Daarnaast is er octrooibescherming, waarover concurrenten uiteraard ook regelmatig steggelen.

Op octrooigebied zijn de Engelse, Duitse en Nederlandse rechter volgens Bert Oosting het meest ervaren en deskundig. De octrooirechters – in Nederland te vinden in Den Haag – houden rekening met elkaars rechtspraak. Bert Oosting: 'Vaak be-

ginnen partijen een procedure in Nederland, omdat je daar binnen veertien maanden een uitspraak kunt hebben die effect heeft op de rechtspraak in andere landen.'

De Nederlandse farma-advocaten zijn deels te vinden op de Zuidas (bij Hogan Lovells, Hoyng Rokh Monegier, Freshfields Bruckhaus Deringer), maar ook in de binnenstad van Amsterdam (Brinkhof, Macro & Versteeg) en Rotterdam (Leijnse Artz). Binnen deze niche legt de ene advocaat zich meer toe op het IE-werk en de ander op het (Europe-

se) regulatoire recht.

Farma-advocaten treden op voor de rijksoverheid, zorginstellingen en farmabedrijven. Er zijn twee soorten farmabedrijven.

De innovatieve ondernemingen ontwikkelen

geneesmiddelen op basis van eigen onderzoek; de generieke produceren goedkopere 'namaak' medicijnen als de rechten op de innovatieve middelen verlopen zijn. Als farma-advocaat werk je meestal óf voor de innovatieve óf voor de generieke bedrijven.

'De innovatieve cliënt wil niet dat je van twee walletjes eet en is bang dat er kennis weglekt naar de generieke concurrent,' zegt Bert Oosting, die onder andere MSD en Eli Lilly als cliënt heeft. Een innovatief bedrijf zal daarom niet snel naar een 'generieke' advocaat stappen. Carla Schoonderbeek (60, Hoyng Rokh Monegier), die zich gespecialiseerd heeft in Europees regulatoir recht en onder meer optreedt voor Novartis, heeft er nog een andere reden voor: 'Je kunt niet de ene dag in Luxemburg het abc-standpunt verdedigen en de volgende dag xyz bepleiten.'

TARIEVEN

Schoonderbeek en Van Lessen Kloeke zijn zestig procent van hun tijd bezig met adviseren en de rest met procederen. Oosting is de laatste jaren zelfs zeventig procent

Koosje van Lessen Kloeke

van zijn tijd bezig met procedures, die vaak eindigen in een schikking. 'Ik heb momenteel tien zaken lopen waarvoor ik pleitnota's moet maken. Dat kan ik niet alleen, dus werk ik daarbij veel samen met mijn IE-partner Klaas Bisschop.'

Op de vraag of het een lucratieve markt is, antwoordt Oosting zonder aarzelen 'ja'. 'De zaken en belangen zijn groot en worden groter. De winnaar van de procedure krijgt de redelijke advocaatkosten vergoed. Een paar jaar geleden zag je in de uitspraken vaak bedragen van een ton staan, maar tegenwoordig ligt dat hoger. Als je tien van dit soort procedures hebt, dan heb je dus een heel winstgevende praktijk.'

Volgens Oosting is er in de octrooi-praktijk 'eigenlijk weinig druk op de tarieven', omdat er maar een paar octrooispecialisten zijn. Carla Schoonderbeek en Koosje van Lessen Kloeke, die geen octrooizaken doen, hebben andere ervaringen. Schoonderbeek: 'Bedrijven hebben hun eigen inkooporganisatie en die weten heel goed wat marktconforme tarieven zijn.'

Voor de advocates houdt de acquisitie vooral in 'je werk goed doen', contacten onderhouden, soms publiceren en zo nu en dan een lezing geven. Bert Oosting en zijn collega's maken jaarlijks trips naar klanten buiten Europa. Die mogen uit een 'Chinees menu' kiezen waarover zij een graag een presentatie krijgen. De onderwerpen gaan over de ontwikkelingen in de rechtspraak binnen Europa. ▶

'De zaken en belangen zijn groot en worden groter'

Bert Oosting

Carla Schoonderbeek

WERELDJE

De farma-advocaten in Nederland komen elkaar regelmatig tegen. Bijvoorbeeld bij de Vereniging Farma en Recht (VFenR), waar een bont gezelschap van mensen uit de farmapraktijk kennis uitwisselt. Schoonderbeek en Oosting overigens niet. Zij komen er door de drukke werkzaamheden niet meer aan toe de bijeenkomsten van de vereniging te bezoeken. Medeoprichter Van Lessen Kloeke leerde er Ton Artz (Leijnse Artz) kennen, naar wiens kantoor zij overstapte na zes jaar Stibbe. Daar begon zij als advocaat en werkte er enige tijd samen met Arnold Versteeg, die nu farma-advocaat is op zijn eigen kantoor (Macro & Versteeg). Van Lessen Kloeke studeerde gezondheidsrecht in Leiden, samen met Melita van der Mersch, die farma-advocaat is bij Velink & De Die. 'We zijn nog goed bevriend,' zegt Van Lessen Kloeke, die in het farmarecht belandde door haar allereerste zaak: een discussie over een Wob-verzoek bij het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen. Daarmee probeerde een concurrent vertrouwelijke details over het product van haar cliënte te achterhalen. Daarna volgden meer zaken over regulatoire onderwerpen. Oosting begon ook bij Stibbe en stapte na verloop van tijd over naar Ekelmans Den Hollander, dat later fuseerde met Hogan Lovells. Schoonderbeek werkte vijftientig jaar bij CMS Derks Star Busmann, probeerde het even bij NautaDutilh

en Hogan Lovells, maar voelde zich uiteindelijk prettiger bij een iets kleiner gespecialiseerd kantoor. Zij kwam in aanraking met het farmarecht toen zij als eerstejaarsadvocaat arbeidszaken deed voor een farmaceutische groothandel. Vervolgens stortte zij zich steeds meer op het farmaspecialisme. 'Ik ben een superalfa, maar heb wel gevoel voor de wetenschappelijke kant. Dat is ook wel nodig, want farmarecht is altijd een mix van recht en wetenschap.'

Bert Oosting vindt zijn 'bèta-kant' onmisbaar voor dit werk. Nadat hij herhaaldelijk werd uitgeloot voor medicijnen en medische biologie ging hij psychologie studeren en werd daar aio. Omdat de advocatuur hem interessant leek, is hij in de avonduren rechten gaan studeren met intellectueel eigendom als specialisatie. Dat een farma-advocaat menslieverder is dan de gemiddelde advocaat, zul je Bert Oosting niet horen zeggen. 'Maar ik vind het over het algemeen plezierig volk. Voor mij is een farma-advocaat iemand die heel gedetailleerd bezig wil zijn en beseft dat gezondheid niet vanzelfsprekend is.'

Koosje van Lessen Kloeke vindt haar werk maatschappelijk relevant. 'Het gaat over innovatie en over patiënten toegang geven tot nieuwe geneesmiddelen. Ik won eens een procedure over de bekostiging van een nieuw kankermedicijn. Daardoor kunnen patiënten dit middel nu krijgen in ziekenhuizen.'

HOGERE PRIJZEN

De discussie over het prijzen- en vergoedingensysteem zal de komende jaren op de agenda blijven staan, omdat het huidige stelsel niet toekomstbestendig is. Volgens Carla Schoonderbeek wordt het voor farmabedrijven alleen maar lastiger om hun investeringen in nieuwe geneesmiddelen te laten renderen. 'De trend van *personalised medicine* leidt ertoe dat de producenten hun investeringen niet meer op grote schaal kunnen terugverdienen. Geneesmiddelen hebben een ongelooflijk grote betekenis voor de gezondheidszorg. Veel mensen leven nu nog dankzij medicijnen. Als advocaat moet je steeds begrijpen wat de bedoeling is van de regels en uiteindelijk is dat: een betere zorg.' ■

Farma-advocaten over de komst van het Europees Medicijn Agentschap

Melita van der Mersch (Velink & De Die): 'De procedures over toelating en handelsvergunningen worden gevoerd door advocaten in Luxemburg en Brussel. Dat zal niet veranderen.'

Carla Schoonderbeek (HOYNG ROKH MONEGIER): 'Ik voer die procedures grotendeels vanuit de Rembrandttoren.'

Koosje van Lessen Kloeke (Leijnse Artz): 'Cliënten beoordelen vaak zelf of de analyse van het EMA juist is en nemen lang niet altijd advocaat mee naar de gesprekken daarover. Dus voor mij maakt het niet zo veel uit.'

Bert Oosting (Hogan Lovells): 'Als het EMA aan de andere kant van de spoorlijn en de A10 zit, kan dat een extra contactmoment met de klanten opleveren.'

Otto Swens (Vondst): 'De komst zal een aanzuigende werking hebben op bedrijven die zich bezighouden met onderzoek, ontwikkeling en marketing van innovatieve en generieke geneesmiddelen. Advocatenkantoren die ondersteunende juridische diensten verlenen zullen daardoor waarschijnlijk meer werk krijgen.'

Hein van den Bos (Hogan Lovells): 'Ik ben betrokken bij de oprichting van drie bv's voor een biotechbedrijf dat anders vanwege de *Brexit* naar Ierland was gegaan, maar dankzij de verhuizing van het EMA heeft gekozen voor Amsterdam.'

Telefoonservice voor de advocatuur

Telefoonservice

Agendabeheer

Opvang Overflow

Wij werken voor +200 advocatenkantoren, kennen de juridische terminologie en werken discreet

Call Care Nederland | 010 – 280 3333 | info@callcare.nl | www.callcare.nl

VU LAW
ACADEMY

De prijzen van onze juridische PAO cursussen zijn verlaagd!

Op veel juridische actualiteiten cursussen hebben wij de prijs verlaagd, de kwaliteit en opzet blijft hetzelfde.

Kijk op www.vulaw.nl voor het uitgebreide PAO programma

Wat zoeken we?

Voor onze groeiende civiele- en arbeidsrechtpraktijk zoeken wij een advocaat-medewerker met specialistische kennis en passie voor deze rechtsgebieden. Binnen ons team werk je voor aansprekende ondernemingen, beursgenoteerde bedrijven, en particulieren op hoog- staand juridisch niveau.

DE KONING VERGOUWEN ADVOCATEN BREIDT UIT EN ZOEKT:

Advocaat-medewerker **Civiel**
&
Advocaat-medewerker **Arbeidsrecht**

Wie zijn wij?

De Koning Vergouwen Advocaten is een toonaangevend kantoor binnen een groot aantal branches en rechts- gebieden. Wij zijn met zijn veertigen gevestigd in 2 monumentale panden aan het Vondelpark. Zonder aan de passie voor ons werk in te boeten, zijn wij bewust van het feit dat er in dit leven ook andere dingen dan werk zijn. Daar wordt het werk ook beter van. Wij zijn naast deskundig ook toegankelijk, snel en pragmatisch in onze dienstverlening. Dat moet je willen. Dat moet je kunnen. Dat is geen marketingslogan, maar de alledaagse praktijk. Wij werken graag samen, zowel intern als met de klant. Wij zijn misschien wel het leukste advocatenkantoor van Nederland.

Kun je je vinden in dit profiel?

- minimaal 3-5 jaar relevante ervaring als jurist of advocaat op de hierboven omschreven rechtsgebieden
- proceservaring
- leergierig
- goede beheersing Nederlandse en Engelse taal (woord en geschrift)
- sterk analytisch
- praktisch en klantgericht
- ondernemend
- creatief, enthousiast
- humor

deKONING
VERGOUWENadvocaten

www.dkva.nl

Mail of bel:

Voor een sollicitatie of meer informatie kunt u contact opnemen met
mr. Charlotte Koopman
tel. 020 676 25 00
Sophialaan 33
1075 BL Amsterdam
koopman@dkva.nl

PROCEDEREN MET EEN POLITIEK DOEL

DOOR / TATIANA SCHELTEMA

Met uitgekiende procedures
- strategic human rights litigation -
proberen politieke advocaten
maatschappelijk onrecht te
repareren. 'Door strategisch te
procederen kom je sneller tot
de kern van het probleem.'

Berlijn, een koude zaterdag eerder dit jaar. In een café naast de Brandenburger Tor bestellen verkleumde toeristen Lumumba ('Heiße Schokolade mit Rum'). Even verderop, in de Deutsche Akademie der Künste valt die naam bijna even vaak. Al gaat het daar over de man naar wie het drankje is vernoemd: Patrice Lumumba, de eerste democratisch verkozen premier van de Republiek Congo, die op 17 januari 1961 werd vermoord.

De Brusselse advocaat Christophe Marchand deed in 2010 namens Lumumba's zonen aangifte tegen twaalf functionarissen van de Belgische Staat, de voormalige kolonisator van de Congo, voor hun

betrokkenheid bij de moord op Lumumba. Toen was het misdrijf allang verjaard. 'Verjaring speelt bij koloniale misdaden altijd een rol,' zegt Marchand. 'Dus vroegen we de rechter om deze moord niet als een gewoon misdrijf, maar als een oorlogsmisdaad te beschouwen, want die verjaart niet.' De openbaar aanklager en de rechter gingen daarin mee waardoor de weg vrijkwam voor een gerechtelijk onderzoek, dat nog loopt.

Marchand vertelt over de zaak voor een zaal bomvol kunstenaars, mensenrechtenactivisten en advocaten tijdens het symposium Koloniales Erbe ('koloniale erfenis'), over de moeizame omgang van Europeanen

met hun koloniale verleden, dat de Akademie en het European Center for Constitutional and Human Rights (ECCHR) samen hebben georganiseerd.

De Belgische advocaat is niet de enige die dit soort zaken doet. Ook in Duitsland (over de genocide op de Namibiaanse Herero's) het Verenigd Koninkrijk (de internering en foltering van de Keniaanse MauMau) en Nederland (het bloedbad, in 1947 aangericht door het Nederlandse leger in het Indonesische dorpje Rawagede) worden (of werden) soortgelijke procedures gevoerd.

De advocaten die deze procedures voeren, wijken af van de gebaande paden. Ze dwingen rechters om met

LIESBETH ZEGVELD

© Oliver Middelendorp/HH

een andere bril naar het recht te kijken, bijvoorbeeld door het internationale recht (oorlogsrecht) te ge-

‘Het oorlogsrecht mag dan zijn geschreven voor staten, er zitten wel degelijk belangen van mensen in’

bruiken in een nationale procedure, waardoor een zaak niet verjaart. Via die route werd de Nederlandse staat in 2011 gedwongen verantwoordelijkheid nemen voor het bloedbad in Rawagede, en excuses aan te bieden. ‘Het oorlogsrecht mag dan zijn geschreven voor staten, er zitten wel

degelijk belangen van mensen in,’ zegt Liesbeth Zegveld, hoogleraar War Reparations aan de UvA en advocaat van de weduwen van Rawagede. En dus is het bruikbaar voor procedures bij gewone, nationale rechtbanken voor mensen die anders tussen wal en schip zouden vallen.

‘De mensen die bij ons komen zeggen: mijn leven is niet meer zoals het was. Hoe kan het dat mijn familieleden zijn omgebracht? Die rechtsstaat is er toch ook voor ons?’

POLITICAL LAWYERING

Procedures over mensenrechtenschendingen door koloniale mogend-

heden vormen de jongste loot aan de tak van het recht die inmiddels *strategic human rights litigation* (SHRL) is gaan heten. ‘*Impact litigation of political lawyering* wordt het ook wel genoemd,’ zegt Jelle Klaas, advocaat bij de Haarlemse Fischergroep en litigation director bij het Public Interest Litigation Project (PILP) van het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten (NJCM).

De basis voor deze manier van procederen, werd in de jaren vijftig en zestig in de Verenigde Staten gelegd, toen advocaten van het New Yorkse Center for Constitutional Rights (CCR) naar het gesegregeerde Zuiden trokken om de burgerrechtenbeweging te helpen. Het idee dat sociale misstanden via het recht konden worden aangepakt, inspireerde in de jaren zeventig ook de eerste generatie sociale advocaten in Nederland. Maar een organisatie voor ‘structurele rechtshulp’ kwam destijds niet van de grond. Door tijdgebrek, en door de manier waarop het stelsel van rechtshulp wordt gefinancierd, ging de aandacht vooral naar individuele zaken.

Wel gebeurde het op kleine schaal, zoals de zaak die de Amsterdamse advocaat Phon van den Biesen in 1987 voor Milieudefensie voerde tegen de gemeente Amsterdam over onwenselijke baggerstort in de Nieuwe Meer. In een baanbrekend arrest zei de Hoge Raad dat maatschappelijke organisaties naar de civiele rechter kunnen stappen als de belangen waarvoor ze opkomen, worden geschaad. Op dit arrest steunt de procedure die Milieudefensie onlangs begon tegen Shell omdat het bedrijf onvoldoende zou doen om het klimaatakkoord van Parijs na te leven. Ook het idee om zo veel mogelijk mensen als eisers te laten ►

optreden werd al eerder beproefd, bijvoorbeeld in de zaak die – alweer Van den Biesen – in 1983 aanspande tegen de staat om de plaatsing van kruisraketten in Nederland tegen te houden.

OORLOGSMISDRIJVEN

‘Een club als het CCR of het ECCHR, die strategisch procederen zélf als doelstelling heeft was er nog niet,’ vertelt Klaas. ‘Advocaten kijken over het algemeen naar de zaak van de cliënt die aan de deur klopt, terwijl wij al een paar stappen eerder kijken naar de cause. En als we denken dat we kunnen helpen zoeken we een

cliënt erbij en denken we na over het beste moment en het beste forum.’

Die aanpak resulteerde de afgelopen drie jaar in procedures over uiteenlopende zaken als het asielbeleid

voor mensen die van

oorlogsmisdrijven in het land van

herkomst worden verdacht (1F’ers),

zwangerschapsverlof voor studentes of

het recht op water van kinderen wier ouders de rekening niet hadden be-

taald. Eén van de mooiste PILP-zaken

tot nu toe vindt Klaas de SyRi-zaak,

over het systeem waarmee de

overheid gegevens van onverdachte burgers uit allerlei databanken aan elkaar koppelt om zo risicoprofielen op te stellen. Daarmee wordt het recht op privacy van alle Nederlan-

‘Een club, die strategisch procederen zélf als doelstelling heeft was er nog niet’

ders geschonden, vindt het PILP. Op 27 maart ging de dagvaarding uit, begeleid door de campagne *Bij Voorbaat Verdacht* en een website.

Strategisch procederen is in ieders belang, vindt Klaas, omdat je sneller tot de kern van het probleem (de mensenrechtenschending) komt.

‘Neem de woonwagenbewoners (Roma, Sinti en Reizigers), voor wie de overheid een uitsterfbeleid voerde. Er liepen allerlei proce-

dures: over vergunningen, bestemmingsplannen, huurrecht,

omdat veel mensen tegen die pijn opliepen. Maar de vraag is natuurlijk

of de overheid rekening moet houden met hun recht op familie-

en privéleven, artikel 8 EVRM. Met een heldere uitspraak, die we nu

ook hebben, waarin de rechter zegt: overheid, je moet rekening houden

met die rechten, zo voorkom je al die andere procedures eromheen.’

Toch is procederen niet altijd de manier om je doel te bereiken, zegt

Klaas. ‘Heel vaak zeggen we: nu juist niet, want je kunt nog lobbyen

of anderszins actievoeren. Ook kan procederen juridisch onhaalbaar zijn

of zelfs meer schade doen dan het oplevert. Neem het vaderschapsver-

lof, dat vorig jaar speelde. Daarover zou je de overheid kunnen aankla-

gen, maar als je nog kunt lobbyen omdat je weet dat de meeste partijen

het er eigenlijk wel mee eens zijn, is dat niet handig. En als je zo’n zaak

zou verliezen, hebben tegenstanders

JELLE KLAAS

NANI JANSEN REVENTLOW

ineens wel een heel sterk argument in handen.'

SAMENWERKING

Typisch voor strategic human rights litigation is de intensieve samenwerking met andere disciplines: ngo's, academici en journalisten. 'Al kan het altijd beter,' zegt Nani Jansen Reventlow, advocaat-associatie bij het Londense Doughty Street Chambers en directeur van het Digital Freedom Fund, een in Berlijn gevestigde ngo die partijen die strategisch willen procederen over digitale burgerrechten bij elkaar brengt en sinds kort deze zaken ook financiert.

Tijdens een verblijf aan Harvard University bracht ze *best practices* voor samenwerking in kaart op de site Catalysts for Collaboration. Zoals: formuleer een helder doel, denk na over mediastrategieën en wees geduldig – strategisch procederen vergt een lange adem. Onherroepelijk komt ook de vraag: hoe ga je om met het belang van de cliënt? 'Want het kan best zijn dat het grotere doel dat je nastreeft, niet meer correspondeert met zijn belang, bijvoorbeeld als iemand een heel goed schikkingsvoorstel krijgt, terwijl jij liefst een eindvonnis wil hebben voor de zaak. En dan heb je wel een probleem.'

Verwant daaraan is de vraag of je ook cliënten verdedigt waar je weinig mee hebt (een neonazi bijvoorbeeld.) De American Civil Liberties Union (ACLU) kwam vorige zomer voor die vraag te staan, toen een demonstratie van witte nationalisten en neonazi's in het Amerikaanse stadje Charlottesville werd verboden. De ACLU besloot het recht van de kaalkoppen op vrije meningsuiting wél te verdedigen, maar was bijna meer tijd kwijt aan het uitleggen waarom, dan aan de zaak zelf.

SHRL-zaken duren lang en leveren financieel niks op. En dus zijn er maar een handvol advocaten in Nederland

die ze doen. 'Als wij onder de tram komen, ligt het stil,' zegt Zegveld. In 2011 richtte ze daarom de Nuhanovic Foundation op, een stichting waar advocaten die dergelijke zaken willen doen, kunnen aankloppen voor financiering, en die daarnaast het belang van herstelrecht onder de aandacht wil brengen middels een databank met relevante zaken en procedures. De stichting wordt, net als het PILP en het Digital Freedom Fund gesubsidieerd door private fondsen als de Stichting voor Democratie en Media, de Open Society Foundation, Adessium en giften van donateurs.

DICHTTIMMEREN

Die onafhankelijkheid van de overheid is belangrijk, want SHRL-zaken zijn per definitie politiek van aard – iets waar commerciële kantoren op de Zuidas zich liever verre van houden. Des te opmerkelijker is de vruchtbare samenwerking tussen PILP en commerciële kantoren via Pro Bono Connect, een soort bemiddelingsbureau dat ngo's en hun zaken koppelt aan topadvocaten op de Zuidas. Bijna alle grote kantoren, en een aantal kleinere (niche)-kantoren doen mee. Het leidt tot markante combinaties: zo trekken Martijn Snoep en Laura Di Bella van ►

Welke organisaties doen dit?

De Nuhanovic Foundation werd in 2011 door Liesbeth Zegveld en andere juristen opgericht om een bijdrage te leveren aan de kosten van het procederen voor rechtsherstel van oorlogsslachtoffers. De Stichting doet samen met de UvA onderzoek naar het effect van procederen en werkt momenteel nauw samen met gevluchte advocaten uit Syrië en Turkije.

Het PILP is een vijfjarig project van het NJCM dat in 2014 van start ging. Het PILP richt zich op Nederlandse zaken, wordt gesteund door Adessium en SDM en werkt via Pro Bono Connect samen met grote kantoren.

Het Digital Freedom Fund ondersteunt zaken over digitale burgerrechten en faciliteert samenwerking tussen partijen.

Databases en tips voor strategisch procederen:

<http://www.nuhanovicfoundation.org/>

<https://pilpnjcm.nl/strategisch-procederen/>

<https://catalystsforcollaboration.org/index.html#catalysts>

De Brauw Blackstone Westbroek samen op met Marieke van Eik van Prakken d'Oliveira in de zaak tegen de staat in de 1F-zaak. 'Daar zijn we heel blij mee,' zegt Klaas. 'Natuurlijk zijn onze zaken politiek. Maar we vinden het belangrijk dat die strijd ook juridisch goed gevoerd wordt. Je moet de rechter niet lastigvallen met zwakke procedures. Dus we willen er een goede advocaat bij, die de zaak goed dichttimmerd.'

De samenwerking met topadvocaten is geen overbodige luxe. Want de belangen waartegen je vecht, zijn doorgaans goed beschermd, zegt de Indiase advocaat

Kranti L.C., die op uitnodiging van het ECCHR ook naar Berlijn is gekomen. Waar het recht als 'instrument van onderdrukking' voorheen werd ingezet door de koloniale overheersers, wordt het nu vooral gebruikt door multinationale bedrijven. In de Berlijnse supermarkten keek hij zijn ogen uit: thee en fruit zijn er goedkoper dan in zijn eigen land, waar ze worden geproduceerd. 'Het is een vorm van economische genocide,' zegt hij. 'Kijk naar de positie van kapitaal in het recht. Dat kent geen

grenzen, het is vrijwel onschendbaar. Maar de wetten die Indiase boeren tegen concurrentie beschermen, zijn door lobby's van multinationals steeds verder uitgekleed.'

Toch is ook daar een strategie op te vinden. 'Als je tegen een transnationaal bedrijf procedeert, moet je zelf ook transnationaal worden,' zegt de Nigeriaanse advocaat Prince Chima Williams, die al jaren vecht tegen de

milieuvervuiling van de Niger Delta door multinational Shell. Met het Nigeriaanse recht is niks mis, alleen wordt het door Nigeriaanse rechters nauwelijks toegepast.

'Wij willen dat bij ons dezelfde standaarden gelden als bij jullie,' zegt Williams. Dus verdiepte hij zich in de Nederlandse maatschappij en zocht samenwerking met Milieudefensie en kantoor Prakken d'Oliveira. Samen brachten ze de zaak van vier boeren wier grond door olie lekkages ernstig was vervuild naar Den Haag, waar hij door de Nederlandse rechter volgens Nigeriaans recht wordt berecht. 'Via een omweg krijgen wij zo bij ons de standaarden die ook bij jullie gelden.'

'Het is een vorm van economische genocide'

MOEILIJKE TIJDEN

'Strategisch procederen werkt alleen als je wat in de rechtszaal gebeurt, verbindt met maatschappelijke gebeurtenissen buiten de rechtszaal,' zegt de Schotse Helen Duffy, hoogleraar International Humanitarian Law and Human Rights aan de Universiteit Leiden en advocaat van gedetineerden in Guantanamo Bay. Duffy schreef het lijvige overzichtswerk *Strategic Human Rights Litigation: Understanding and Maximising Impact*, dat in mei verschijnt.

'Het zijn moeilijke tijden voor mensenrechten,' verzucht Duffy.

'Politici zijn er minder gevoelig voor dan ooit. Natuurlijk is het altijd beter om politieke oplossingen te vinden voor maatschappelijk onrecht. Maar als dat niet lukt, moeten we overheden via de rechter bij de les houden, om de balans te bewaren. En om te zorgen dat de mensenrechtenverdragen die zijn gesloten, worden nageleefd.'

In de koloniale zaken draait het om bewustwording van, en verzoening met de donkere bladzijden uit het verleden. De tijd lijkt er rijp voor. Een paar weken voor de conferentie in Berlijn werd in Brussel de koperen buste van koning Leopold II, die het koloniale Congo exploiteerde als zijn persoonlijke bezit, van zijn sokkel getrokken. De boodschap: dit kan echt niet meer. Ook in Nederland woedt een discussie over of je straatnamen naar mensen als Van Heutsz en Spoor moet vernoemen.

Zegveld: 'De vraag is: kan het recht daar een rol in spelen? Ik denk het wel. In de Indonesië-zaken werd de term 'Excessennota' aanvankelijk gebruikt (de naam van het officiële onderzoek naar oorlogsmisdaden door Nederlandse militairen in Indonesië, *red.*). Daarvan zei de rechter op een gegeven moment: die term "excessen" is ongepast, we moeten spreken van "misdragingen". Dus dan zie je dat de rechter de geschiedenis herschrijft.' ■

Spandaw
Consultancy
Group

Barteld Spandaw

Masters in Investigation

Spandaw Consultancy Group is een recherchebureau dat zich richt op Onderzoek, Integriteit en Security Risk Management. U kunt bij ons onder andere terecht met vragen over veronderstelde fraudezaken (alimentatie, verduistering, contractbreuk) met een zakelijke achtergrond of die de persoonlijke levenssfeer raken.

Neem vrijblijvend contact met ons op voor advies in uw casus.

www.spandawconsultancygroup.nl
0594 - 519 633

LODGE
ADVOCATEN

LODGE ADVOCATEN Breda,
is op zoek naar een

GEVORDERD ADVOCAAAT-STAGIARE/
ADVOCAAAT-MEDEWERKER

Voor de strafsectie

Interesse?
Mail naar Sneep@lodgelegal.com

www.lodgelegal.nl

AantjesZevenberg
ADVOCATEN

CASSATIE
IN CIVIELE ZAKEN

Mr. K. Aantjes

aantjes@ aantjeszevenberg.nl

Mr. F.I. van Dorsser

vandorsser@ aantjeszevenberg.nl

070-3906260 | www.aantjeszevenberg.nl

GEZIEN

ARBEIDSRECHT OM DE OREN

Podcasts worden alsmaar populairder. Ook voor arbeidsrecht is er nu een initiatief: journalist

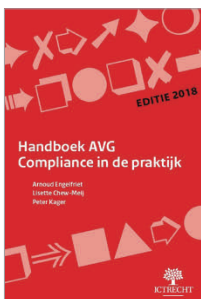
Veerle Corstens en uitgever Boom juridisch richten zich met 'Je bekijkt het maar' op dit rechtsgebied.

Corstens, onder andere bekend als schrijfster van *Met een klap van de hamer*, interviewt per aflevering twee sprekers. Vaste tafelgast en mede-initiatiefnemer is Ronald Beltzer, professor arbeids- en socialezekerheidsrecht aan de Universiteit van Amsterdam. Gasten zijn onder andere arbeidsrechtadvocaten Boudevijn Kanen van het Amsterdamse Liber Dock Advocaten en Michiel Koole van het eveneens Amsterdamse HDK Advocaten.

Na uitgave van het boek van Corstens via Boom juridisch kwam de optie tot het maken van een *podcast* op tafel. De keuze viel op arbeidsrecht vanwe-

ge de brede doelgroep van professionals en de snelle ontwikkelingen binnen het rechtsgebied.

Vooralsnog staan vier van de tien afleveringen online. Onderwerpen zijn onder meer het slapend dienstverband en de arbeidsrechtelijke gevolgen van #metoo. Vaste prik is het bespreken van actuele jurisprudentie. De gesprekken duren gemiddeld dertig minuten en zijn te beluisteren via iTunes of Stitcher. Na de tien afleveringen zal blijken of er genoeg luisteraars zijn voor een tweede seizoen. De vooruitzichten lijken goed: de *podcasts* zijn in totaal al ruim 7.000 keer beluisterd.

AVG-PROOF

Op 25 mei 2018 wordt de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) van kracht. Veel is er al geschreven over wat wel en niet mag en hoe u voldoet aan de wet. **Tast u toch nog in het duister? Het Handboek AVG Compliance in de praktijk zet alle 99 artikelen uit deze nieuwe Europese wet op een rijtje.**

Arnoud Engelfriet, Lisette Chew-Meij en Peter Kager beschrijven in het handboek (Ius Mentis, 2018) hoe de AVG de touwtjes rondom de bescherming van persoonsgegevens aantrekt. Via de belangrijkste vernieuwingen en het toepassingsgebied van de wet werken ze langzaam toe naar bespreking van alle artikelen van de nieuwe AVG. Het boek is ruim en duidelijk opgezet, inclusief

een concreet stappenplan van acht hoofdpunten met verwijzingen naar de relevante hoofdstukken. Voor degenen die nog geen of onvoldoende actie hebben ondernomen om AVG-proof te worden, is het boek wellicht even slikken. Degenen die willen controleren of alle puntjes op de i staan, zien na het doorspitten van alle informatie 25 mei waarschijnlijk met een geruster hart tegemoet.

BETER BEWIJSBESLAG

Dat bewijsbeslag ook mogelijk is in niet-IE-zaken, staat sinds 2013 vast. Maar een wettelijke regeling ontbreekt nog steeds.

Conservatoir bewijsbeslag in niet-IE-zaken is mogelijk, oordeelde de Hoge Raad vijf jaar geleden voor het eerst. Maar hoe dan precies? Die vraag komt aan de orde in *Het algemeen bewijsbeslag. Naar een betere regeling voor beslag op bescheiden* (Celsus, 2018) van Roos de Blécourt. Bij het ontbreken van een wettelijke regeling wordt het bewijsbeslag nu gebaseerd op de artikelen 730 en 843a Rv. Daarbij zijn enkele bepalingen over het IE-bewijsbeslag van overeenkomstige toepassing. De auteur brengt de huidige gang van zaken overzichtelijk in kaart. Voor het overige is het boek gewijd aan de discussie over een wettelijke regeling voor het bewijsbeslag. Op het ontbreken daarvan is de nodige kritiek. De auteur plaatst de verschillende geluiden in perspectief en geeft de wetgever een voorzet: zo zouden de regels eruit kunnen zien. Het is tijd voor een nieuw soort conservatoir beslag, betoogt zij; het bewijsbeslag moet losgekoppeld worden van het afgiftebeslag. Gezien het toenemend belang van het bewijsbeslag voor de rechtspraak, lijkt het geen gek idee als de wetgever zich snel door dit boek laat inspireren.

‘GESCHOKTE’ BURGERS

Boze burgers die hun gal spuwen op social media en rechters die meebewegen in het maatschappelijk sentiment. Wat doet dit met de dynamiek in de rechtbank? Tast de publieke opinie de rechtmatigheid van het strafrechtelijk oordeel aan? Historicus en hoogleraar Ontwikkelingen in de publieke opinie Henri Beunders buigt zich over dit fenomeen.

In *Hoeveel recht heeft de emotie?* (Amsterdam University Press, 2018) neemt Beunders de lezer via Cicero, Plato, Karl Marx en Willem Pompe en hun opvattingen over de maatschappij mee naar het nu. Hij sprak daarvoor onder anderen met voorzitter van de Raad voor de rechtspraak Frits Bakker, oud-president van de Hoge Raad Geert Corstens en NRC-redacteur Folkert Jensma over de veranderende opvattingen over de rol van de emoties in het strafrecht en de veranderde mediawereld. De prangende vraag: kunnen we in onze (d)emocratie de term ‘geschokte rechtsorde’ nog wel scheiden van ‘de publieke opinie’? Het beeld dat Beunders schetst, is niet al te rooskleurig. De burger toont volgens hem overgevoeligheid voor afwijkend gedrag en wordt daarmee een prinses op de erwt. De afgelopen decennia is daarnaast een nieuw ‘vijandenken’ ontstaan, waarbij oogcontact op straat wordt vermeden en alles wat vreemd is met argwaan wordt bekeken. Dat heeft ook zijn weerslag in de rechtszaal: de emancipatie van het slachtoffer heeft als keerzijde dat begrip voor de dader (‘de uit koers geraakte burger’) is veranderd in afkeer en haat. Rechters bewegen daarnaast mee met de hardere politieke wind. Het boek, voorzien van treffende illustraties van Floris Tilanus, biedt daarmee genoeg stof tot nadenken. Het verschijnt op 15 mei.

COLUMN

DOOR / TRUDEKE SILLEVIS SMITT

Mr. X zwijgt, ook na uw dood

Wat doe je als je cliënt suïcide heeft gepleegd en zijn ouders vragen om informatie uit het dossier? Mr. X bleef zwijgen – en dat vindt de plaatsvervangend voorzitter Arnhem-Leeuwarden terecht.

Daar zat mr. X, met tegenover zich de ouders van zijn overleden cliënt. Hun zoon was in 2007 strafrechtelijk veroordeeld en had in 2013 zelfmoord gepleegd. De ouders hadden informatie nodig, zeiden ze, om als erfgenamen een onrechtmatige-daadsactie en een getuigenverhoor te kunnen beginnen. Mochten ze het dossier van hun zoon zien?

Mr. X vond het een moeilijke beslissing; hij raadpleegde de deken. Op diens advies zei hij nee – maar daar namen de ouders geen genoegen mee.

De plaatsvervangend voorzitter van de raad van discipline vindt de klacht van de ouders daarover kennelijk ongegrond. De geheimhoudingsplicht is een fundamenteel beginsel dat volgens hem alleen in ‘uiterst zeldzame gevallen’ uitzondering lijdt. Het beginsel ligt vast in artikel 10a lid 1 sub e Advocatenwet en wordt uitgewerkt in gedragsregel 6 [oude versie].

De advocaat moet zwijgen over de bijzonderheden van de zaak, maar ook over de persoon van de cliënt en de aard en omvang van diens belangen. Een uitzondering geldt als hij feiten naar buiten moet brengen om zijn taak goed uit te voeren, zijn cliënt daartegen geen bezwaar heeft én het naar buiten brengen in overeenstemming is

met een goede beroepsuitoefening. De geheimhoudingsplicht blijft bestaan als de relatie met de cliënt is geëindigd.

Getoetst aan die regels vindt de tuchtrechter dat mr. X mocht, nee, móést zwijgen. Hij heeft begrip voor het grote leed van de ouders en voor het feit dat zij meer over de achtergrond van hun zoon te weten willen komen. Maar de geheimhoudingsplicht blijft na overlijden bestaan en het verhaal van de ouders leverde niet zodanig uitzonderlijke omstandigheden op dat mr. X de geheimhoudingsplicht jegens zijn cliënt zou mogen schenden.

Misschien zien de ouders kans met meer feiten en omstandigheden het uitzonderlijke van de situatie te onderbouwen – ze gingen in verzet. Overigens: sinds 14 februari gelden de herziene gedragsregels. Daarin is de geheimhoudingsplicht te vinden in gedragsregel 19. Er zijn wel wat verschillen in de formulering, maar dat zal wel geen verschil maken voor kwesties als de onderhavige (ECLI:NL:TADRARL:2018:47).

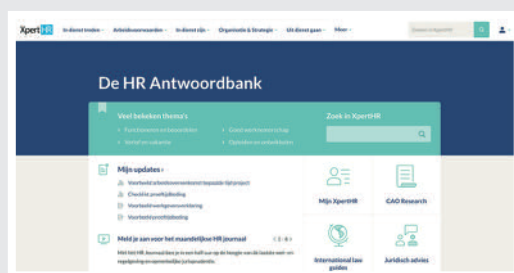
 Op de website Advocatenblad.nl verschijnt elke woensdag een nieuwe tuchtrechtcolumn van Trudeke Sillevius Smitt.

Meer uit adviezen halen en kortere lijntjes met uw cliënten?

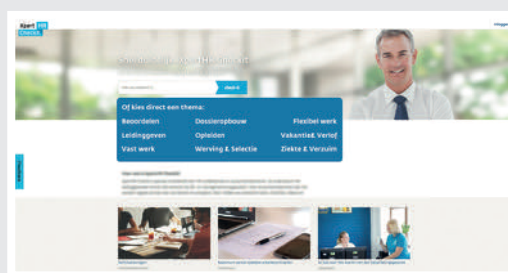
Met XpertHR heeft u zelf alle belangrijke informatie inzake arbeidsrecht actueel en juridisch gecontroleerd binnen handbereik en geeft u uw cliënten gemakkelijk een begrijpelijk antwoord en advies. Kortom tijdsbesparing! Er is ook een mogelijkheid om een klantportaal aan uw cliënten te bieden in uw eigen huisstijl. Contact onderhouden met uw cliënten wordt zo gemakkelijker en u bent het eerste aanspreekpunt voor arbeidsrechtelijke vraagstukken.

Met XpertHR...

- ✓ ...direct toepasbare en betrouwbare informatie in begrijpelijke taal
- ✓ ...heeft u meer dan 500 voorbeelddocumenten, zowel Nederlands als Engels
- ✓ ...download u rekentools, checklists en stappenplannen
- ✓ ...heeft u alle CAO's en Pensioenen in één overzicht en mogelijkheid om te vergelijken
- ✓ ...genereert u meer advies door het eerste aanspreekpunt te worden
- ✓ ...kunt u een klantportaal inrichten in uw eigen huisstijl

Alle antwoorden op HR-vragen

Geef uw klanten toegang tot uw eigen portaal

Aanpak tbs-weigeraars zorgt voor verdeeldheid

DOOR / JAN-JESSE LIEFTINK

Met de rechtszaak van Michael P. barstte de discussie over de tbs-weigeraar in alle hevigheid los. Advocaat Jan-Jesse Lieftink bespreekt alle recente voorstellen die op dit terrein zijn gedaan.

In de rechtszaak van Michael P. werd afgelopen januari duidelijk dat hij heeft bekend Anne Faber te hebben gedood. Politici zijn ervan overtuigd dat haar dood had kunnen worden voorkomen als de rechter P. in een eerdere strafzaak tbs had opgelegd. De recidivecijfers van tbs-gestelden zijn namelijk veel gunstiger dan veroordeelden die een gevangenisstraf hebben uitgezeten. Omdat P. destijds niet had meegewerkt aan gedragskundig onderzoek kreeg hij alleen een gevangenisstraf van elf jaar opgelegd. Zonder gedragskundig onderzoek wordt het opleggen van tbs voor rechters moeilijk, omdat het onduidelijk is of de verdachte lijdt aan een stoornis.

Met de rechtszaak van Michael P. barstte de discussie over de tbs-weigeraar in alle hevigheid los. VVD en PvdA wilden het voor de rechter makkelijker maken om bij weigeraars met een langdurige gevangenisstraf na twee jaar alsnog tbs op te kunnen

leggen. De Stichting Landelijk Advocaten Netwerk Gewelds- en Zeden Slachtoffers bepleitte dat in het geval de aard van het misdrijf schreeuwt om een uitleg met betrekking tot de psyche van de verdachte en deze weigert mee te werken aan onderzoek van zijn psyche, de rechter tbs zou moeten opleggen. Psychologe en onderzoeker bij de Forensische Zorgspecialisten Wineke Smid zei in *Buitenhof* dat bij de behandeling in een tbs-kliniek de stoornis van een delinquent er eigenlijk weinig toe doet. Recidivefactoren zijn veel belangrijker. Die kunnen ook zonder medewerking van de verdachte op basis van risicotaxatie worden vastgesteld. Een hoog risico op recidive zou dan grond voor tbs opleveren. Emeritus-Hoogleraar Hjalmar van Marle schreef in *de Volkskrant* dat de rechter het begrip 'stoornis' vanuit het normatieve juridische denken – is dit gedrag normaal of gestoord – moet bekijken. Hierdoor zou de

rechter, ook zonder gedragskundig onderzoek, een stoornis kunnen vaststellen en dus sneller tbs kunnen opleggen.

WET FORENSISCHE ZORG

Eind januari stemde de Eerste Kamer in met de Wet forensische zorg. Deze wet zorgt ervoor dat rechters toegang krijgen tot medische gegevens van verdachten van zware misdrijven die gedragskundig onderzoek weigeren. Hierdoor wordt er meer informatie over de psyche van die verdachten verzameld waardoor rechters makkelijker tbs kunnen opleggen. Cruciaal bij deze wet is dat wettelijk wordt gebroken met het medisch beroepsgeheim. Behandelaars worden verplicht gesteld het dossier van de patiënt te overhandigen aan de rechter. Het gevaar van deze wet is dat psychisch gestoorden minder snel naar een behandelaar zullen stappen, wetende dat hun dossier ooit tegen hen gebruikt kan worden. Bovendien is ►

in die oude informatie nooit gekeken naar de relatie met het delict en de kans op herhaling. Dit zal het in de praktijk voor rechters erg lastig maken om deze informatie op waarde te kunnen schatten. Mijn verwachting is dat deze wet het probleem van de tbs-weigeraar niet zal oplossen. Groot nadeel van de genoemde voorstellen is dat deze het onderliggende bezwaar van verdachten om onderzoek te weigeren niet oplossen, namelijk dat tbs met verpleging voor geweldsfeiten geen einddatum heeft. Verdachten zijn als de dood zijn om voor onbepaalde duur te worden opgeborgen in een tbs-kliniek. Niet vergeten mag worden dat verdachten op basis van Europese regelgeving het recht hebben om niet mee te hoeven werken aan hun eigen veroordeling en dus ook niet aan gedragskundig onderzoek. Een inperking van het nemo-teneturbeginsel is niet mogelijk. Als voorwaarden voor oplegging van tbs geldt dat sprake moet zijn van een misdrijf waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van vier jaar of meer is gesteld of een misdrijf dat apart in de wet is ver-

De andere genoemde eisen zijn wel gewoon van toepassing. Zonder een recent advies wordt het opleggen van tbs voor de rechter moeilijk, omdat het onduidelijk is of de verdachte lijdt aan een psychische stoornis ten tijde van het delict. De rechter kan zich hierover dan wel via een ander advies of rapport laten voorlichten. Maar als dat niet voorhanden is, wordt oplegging van tbs nagenoeg onmogelijk.

BEVEL TOT VERPLEGING

Opname en behandeling in een tbs-kliniek is de zwaarste vorm van tbs: tbs met bevel tot verpleging. Daarnaast kent de wet twee lichtere tbs-varianten: de tbs met voorwaarden en tbs met voorwaardelijke beëindiging van de verpleging. Hierbij is de reclassering belast met het toezicht op de terugkeer van de tbs-gestelde in de samenleving. De tbs-kliniek speelt bij de lichtere varianten geen rol meer en tbs-gestelden verblijven hierbij doorgaans in een minder beveiligde forensische kliniek, of wonen begeleid of zelfstandig. Voor geweldloze feiten, zoals diefstal, kan de tbs met verpleging voor maximaal vier jaar worden opgelegd. Voor geweldsdelicten geldt echter een onbepaalde duur. Hierbij is, anders dan bij een gevangenisstraf, geen zicht op een einddatum. Om de kans op een onbepaalde tbs met verpleging te verkleinen, weigeren verdachten daarom gedragskundig onderzoek.

De gemiddelde behandelduur van tbs met verpleging was vanaf 2005 van vijf jaar opgelopen naar elf jaar in 2013. Dit had tot gevolg dat advocaten hun cliënten adviseerden niet mee te werken aan gedragskundig onderzoek en rechters minder snel tbs oplegden. TBS Nederland stelt dat er de afgelopen jaren door de tbs-sector hard aan is gewerkt om die gemiddelde behandelduur terug

te brengen naar 7,2 jaar in 2017. Een kortere behandelduur is volgens hen op dit moment niet mogelijk. Van dit gemiddelde is een groep van 356 tbs-gestelden (totale tbs-populatie: 1460) uitgesloten. Deze groep verblijft momenteel langer dan vijftien jaar in tbs. In werkelijkheid is er dus sprake van een veel langere gemiddelde behandelduur. Voldoende redenen voor verdachten niet mee te werken aan gedragskundig onderzoek. In 2016 was dit het geval in bijna de helft van het aantal onderzoeken in het Pieter Baan Centrum.

MAXIMUMDUUR

Collega-advocaat Abdel Ytsma en ik stelden in *NRC* voor om meer houvast aan verdachten te bieden door de rechter de mogelijkheid te geven om de tbs met verpleging voor bepaalde duur, al dan niet in combinatie met een gevangenisstraf, op te leggen. Tbs met verpleging voor onbepaalde duur moet worden afgeschaft om de potentiële weigeraars te motiveren mee te werken aan gedragskundig onderzoek. Aan de hand van de prognose van de gedragsdeskundigen, de strafwaardigheid van de geweldsdelicten, de ernst van de stoornis en de hoogte van het recidivegevaar kan de rechter die termijn dan vaststellen. Na het verstrijken van die termijn zal de behandelcontext blijven bestaan via een behandeling onder begeleiding van de reclassering in het kader van de voorwaardelijke beëindiging. Die behandeling geldt evenwel voor onbepaalde duur, waarbij de rechter periodiek toetst of de tbs beëindigd kan worden. Als iemand gedurende die behandeling opnieuw in de fout gaat of voorwaarden schendt (bijvoorbeeld door drugs of alcohol te gebruiken), kan de rechter de tbs-gestelde terugsturen naar de tbs-kliniek, maar dan voor onbepaalde duur.

In een reactie stelt TBS Nederland op haar website dat zij het niet wenselijk achten om tbs aan een maximumduur te stellen. Dat zou betekenen dat tbs-gestelden bij wie de behande-

‘Ytsma en ik beogen met ons voorstel dat een tbs-gestelde op een zo veilig mogelijke wijze terugkeert in de samenleving’

meld, sprake is een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens ten tijde van het delict en de veiligheid van anderen of de algemene veiligheid van personen of goederen oplegging van de maatregel eist. Ook geldt als voorwaarde voor oplegging van tbs dat er twee recente adviezen van gedragsdeskundigen van verschillende disciplines, onder wie een psychiater, zijn opge maakt. Als een verdachte besluit om niet mee te werken aan gedragskundig onderzoek, dan geldt de eis van die recent opgemaakte adviezen niet.

ling voorspoedig verloopt langer dan nodig behandeld worden. Tbs-gestelden bij wie de behandeling nog niet voldoende effect heeft gehad, zouden terugkeren naar de samenleving met een te grote recidivekans. Daarnaast is het de verwachting dat bij een vaststaande behandelduur een groep tbs-gestelden niet meewerkt aan de behandeling, omdat de behandelprogressie dan losstaat van de behandelduur. Ook Hjalmar van Marle stelt in zijn opiniestuk in *de Volkskrant* geen voorstander te zijn van een tbs met een maximumduur. Hij stelt dat tbs een strafrechtelijke maatregel van onbepaalde duur is omdat er bewust slachtoffers zijn gevallen. Primaire doelstelling van tbs is de maatschappij te beschermen tegen gevaarlijke personen. Andere kritiek op ons voorstel was dat gedragsdeskundigen niet in staat zouden zijn om op voorhand die maximumduur te bepalen. Hoelang een behandeling precies duurt, is afhankelijk van vele factoren die vooral pas zichtbaar worden tijdens de te volgen behandeling. Ytsma en ik beogen met ons voorstel dat een tbs-gestelde op een zo veilig mogelijke wijze terugkeert in de samenleving. Wij willen daarbij absoluut geen afbreuk doen aan het primaire karakter van de maatregel, namelijk het verminderen van het gevaar van de tbs-gestelde voor de samenleving. In ons voorstel wordt tbs met verpleging door de rechter voor een periode van twee jaar opgelegd. Daarna is verlenging van de verpleging mogelijk op basis van het gevaarscriterium tot maximaal de einddatum die door de rechter in het vonnis is opgenomen. Bij tbs-gestelden bij wie de behandeling voorspoedig verloopt, kan tbs met verpleging altijd eerder (onder voorwaarden) worden beëindigd. Na het verstrijken van de termijn zal de behandelcontext via de voorwaardelijke beëindiging van de dwangverpleging van onbepaalde duur blijven bestaan. Als voorwaarde voor tbs-gestelden met een hoge recidivekans kan door de rechter een verblijf in een

Forensische Psychiatrische Kliniek (FPK) worden gesteld. Veel van die FPK's beschikken tegenwoordig over gesloten afdelingen waar langdurig en veilige zorg (longcare-afdelingen) wordt geboden. Als blijkt dat ook dit verblijf onvoldoende beheersbaar is, kan de rechter de tbs-gestelde op basis van het in artikel 38k Sr onder 3 genoemde gevaarscriterium terugsturen naar de tbs-kliniek, maar dan voor onbepaalde duur. Voor de groep tbs-gestelden die mogelijk niet zou willen meewerken aan behandeling is onze verwachting dat door een einddatum in het vooruitzicht te stellen de verdachte gemotiveerd zal zijn om mee te werken aan gedragskundig onderzoek en vervolgens aan zijn behandeling. Dat kan ertoe leiden dat de tbs-gestelde zijn behandeltraject binnen de door de rechter gestelde maximale termijn afrondt. Bij de enkeling die toch weigert en bij wie een hoge kans op recidive aanwezig is, geldt opnieuw een voorwaardelijke beëindiging met als voorwaarde plaatsing in een FPK en bij onvoldoende beheersbaarheid een terugplaatsing in de tbs-kliniek voor onbepaalde duur.

ISD-MAATREGEL

Het is helemaal niet vreemd om een strafrechtelijke maatregel aan een maximumduur te stellen. Zo kent de wet voor stelselmatige daders de ISD-maatregel. Die maatregel is aan een maximumduur van twee jaar gebonden. Hiervan is het primaire doel de beveiliging van de maatschappij. Ook de maatregelen van tbs met voorwaarden en tbs voor geweldloze delicten zijn aan een maximumduur van respectievelijk negen en vier jaar gebonden.

Toegegeven moet worden dat maar voor weinig verdachten geldt dat gedragsdeskundigen op voorhand de exacte duur van een behandeling kunnen bepalen. Zij kunnen echter wel op basis van de vastgestelde stoornis en gevaar een reële prognose van die duur geven. Daarbij kan als leidraad dienen dat klinieken

tegenwoordig vanaf het begin met de tbs-gestelde een tijdpad uitzetten. In algemene zin geldt daarbij een periode van twee jaar per verlofstap (begeleid, onbegeleid en transmuraal verlof). De meeste behandelingen zullen dan in het kader van tbs met verpleging tussen de zes en acht jaar duren. Veel belangrijker vinden wij dat de rechter op basis van alle relevante factoren als de prognose van de gedragsdeskundigen, de strafwaardigheid van de delicten, de ernst van de stoornis en de hoogte van het recidivegevaar een afgewogen oordeel kan geven over die maximumduur van tbs met verpleging.

De discussie over de tbs-weigeraar zal de komende maanden onverminderd doorgaan. Via zogenaamde expertmeetings zal minister Dekker worden voorzien van de meningen van experts uit het veld. Nadeel is dat deze experts op basis van de genoemde voorstellen verdeeld zijn over de aanpak van het probleem van de tbs-weigeraar. Enerzijds wordt de oplossing gezien in het makkelijker maken voor de rechter om tbs op te leggen ook als de verdachte gedragskundig onderzoek weigert. Anderzijds willen Ytsma en ik het tbs-systeem voor verdachten zo inrichten dat zij sneller geneigd zullen zijn mee te werken aan gedragskundig onderzoek. Met welk wetsvoorstel minister Dekker uiteindelijk ook zal komen, in de komende maanden zal er door experts, ambtenaren en politici intensief moeten worden samengewerkt om tot een passende en structurele oplossing te komen voor het probleem van de tbs-weigeraar. Gelukkig is hiertoe een aanzet gegeven tijdens de eerste expertmeetings. Het vervolg hierop vindt plaats tijdens een door het Studiecentrum Rechtspleging georganiseerde bijeenkomst op 8 juni. ■

Jan-Jesse Liefink (1979) is een gespecialiseerd advocaat op het gebied van strafrecht en tbs. Hij is tevens bestuurslid van de Vereniging van tbs-advocaten.

HOGER BEROEP IN HET ARBEIDSRECHT GAAT VAAK MIS

DOOR / TIJN VAN OSCH

Sinds 2015 geldt de Wwz in het arbeidsrecht. Nieuwe wetgeving die tot veel onduidelijkheid heeft geleid. Dat heeft ook gevolgen voor de beoordeling van het werk van advocaten, merkt raadsheer en tuchtrechter Tijn van Osch.

Sinds enkele jaren toetst de tuchtrechter voor de advocatuur de kwaliteit van het werk van de advocaat niet meer marginaal, maar inhoudelijk. Het betreft een toetsing in volle omvang, maar bij die beoordeling dient rekening te worden gehouden met de vrijheid die de advocaat dient te hebben bij de wijze waarop hij een zaak behandelt en met de keuzes waarvoor een advocaat bij de behandeling daarvan kan komen te staan (*dominus litis*). Die vrijheid en die keuze zijn echter niet onbeperkt, maar worden begrensd door de eisen die aan de advocaat als opdrachtnemer in de uitvoering van de opdracht mogen worden gesteld en de professionele stan-

daard. Die professionele standaard veronderstelt een handelen met een zorgvuldigheid die van een redelijk bekwaam en redelijk handelend advocaat in de gegeven omstandigheden mag worden verwacht, aldus het hof van discipline in een uitspraak van 25 april 2016 (ECLI:NL:TAHVD:2016:86).

Daarmee is de vroeger bestaande marginale toetsing verdwenen. Wat betekent dat voor de advocaat die zich beweegt op het terrein van het arbeidsrecht? In 2015 is de Wet werk en zekerheid (Wwz) in werking getreden. Dit brengt met zich dat de afgelopen twee jaar een groot aantal zaken zijn behandeld en in toenemende mate ook het hof als

appelrechter (en in enkele gevallen de Hoge Raad) heeft bereikt. Hoewel de Wwz mede bedoeld was om het arbeidsrecht te vereenvoudigen, kan inmiddels worden geconstateerd dat dit doel niet echt is bereikt. De Wwz is soms lastig te doorgronden en te hanteren. Bepaalde regels zijn in vergelijking met het verleden fundamenteel gewijzigd, wat een andere aanpak vergt.

VERZOEK IN HOGER BEROEP

Met enige regelmaat zien rechters, naast het gebruikelijke verzoek tot vernietiging, een *copy-paste* van het eerste aanleg-verzoek of louter een verwijzing naar de verzoeken in eerste aanleg. Maar in artikel 7:683

Burgerlijk Wetboek (BW) heeft de wetgever nauwkeurig bepaald wat de appelrechter mag en kan beslissen. De betekenis van deze bepaling is nog niet helemaal doorgedrongen tot de advocatuur. Dat leidt tot problemen met de formulering (door advocaten) van de verzoeken in hoger beroep (de *petita*), waaraan het hof in beginsel gebonden is.

Het gerechtshof kan in het geval het van oordeel is dat het verzoek van de werkgever om ontbinding van de arbeidsovereenkomst ten onrechte is toegewezen of dat het verzoek van de werknemer om vernietiging van de opzegging of om herstel van de arbeidsovereenkomst ten onrechte is afgewezen, op grond van het derde lid van artikel 7:683 BW alleen de werkgever veroordelen de arbeidsovereenkomst te herstellen of aan de werknemer een billijke vergoeding toe te kennen. Vernietiging van de opzegging, zoals wel aan de orde kan zijn in eerste aanleg, is in hoger beroep dus niet mogelijk. Het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden heeft in 2016 gewaarschuwd dat de coulante lezing van processtukken niet langdurig verwacht mag worden.¹ Het moge duidelijk zijn dat de advocaat die nu nog met zo'n *petitum* aankomt, een serieus probleem heeft.² In elk geval en op zijn best zal hij het nodige aan zijn cliënt hebben uit te leggen.

Ook lid 5 van artikel 7:683 BW zorgt met enige regelmaat voor problemen. Indien het gerechtshof oordeelt dat het verzoek van de werkgever of de werknemer om ontbinding van de arbeidsovereenkomst ten onrechte is afgewezen, bepaalt hij op welk tijdstip de arbeidsovereenkomst eindigt, zegt de bepaling. Dit betekent dat dit tijdstip van ontbinding altijd in de toekomst gelegen zal zijn. Met terugwerkende kracht ontbinden, is

niet aan de orde.³ Iets vergelijkbaars doet zich voor bij lid 6. Indien het gerechtshof oordeelt dat het verzoek van de werknemer om vernietiging van de opzegging of om herstel van de arbeidsovereenkomst ten onrechte is toegewezen, bepaalt het op welk tijdstip de arbeidsovereenkomst eindigt, luidt deze bepaling. Ook dat kan alleen in de toekomst zijn gelegen.⁴ Een klassieke fout is een zelfstandig tegenverzoek voor het eerst in hoger beroep (bijvoorbeeld een verzoek tot ontbinding of een hoge ontslagvergoeding). Artikel 362 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) staat dat simpelweg niet toe.⁵ Nog een klassieker: de werknemer grieft tegen de onjuiste ontbindingsgrond maar verbindt daaraan geen rechtsgevolg in zijn *petitum*.⁶ En in de categorie 'verzin een list' het geval dat ter zitting van de kantonrechter het verzoek tot vernietiging van de opzegging door de (de advocaat van) werknemer wordt ingetrokken, waarop de kantonrechter de loondoorbetalingsvordering afwijst, omdat niet sprake is geweest van een vernietiging van de opzegging waarmee het ontslag onaantastbaar is geworden. In hoger beroep faalt de poging tot reparatie. Weliswaar vermeerderd de werknemer zijn eis met een verzoek tot vernietiging van de opzegging en stelt dat de kantonrechter de wisselbepaling van artikel 69 Rv had moeten toepassen, maar het hof oordeelt dat die stelling faalt omdat de werknemer zijn verzoek tot vernietiging in eerste aanleg heeft ingetrokken. Toepassing van de wisselbepaling door het hof kan de werknemer niet baten omdat de vordering in hoger beroep te laat (buiten de vervaltermijn van twee maanden

van artikel 7:686a lid 4 BW) is ingesteld. En, overweegt het hof fijntjes, onder de Wwz is buitengerechtelijke ontbinding niet meer mogelijk...⁷ Soms is ook een proactieve houding nuttig en mogelijk zelfs vereist. In een zaak uit 2016 kende het hof een lagere billijke vergoeding toe dan de kantonrechter had toegewezen (die daarmee uitging boven het verzoek van de werknemer); er is immers geen hogere vergoeding toewijsbaar dan door werknemer is verzocht, oordeelde het hof.⁸ Wellicht was dat anders afgelopen als de werknemer zijn vordering in hoger beroep zou hebben gewijzigd tot het door de kantonrechter toegewezen bedrag.

'Het moge duidelijk zijn dat de advocaat die nu nog met zo'n *petitum* aankomt, een serieus probleem heeft'

Een ander probleem is de vraag naar welk moment de beoordeling in een ontbindingsprocedure moet plaatsvinden, *ex nunc* of *ex tunc* en op wie de bewijslast ligt. Zo oordeelde het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden dat bij de beantwoording van de vraag of de kantonrechter terecht heeft geoordeeld dat herplaatsing binnen een redelijke termijn niet mogelijk is of in de rede ligt, vooropgesteld moet worden dat het daarbij gaat om een *ex tunc*-beoordeling en de bewijslast bij de werkgever ligt.⁹ Dan is er de arbeidsrechtelijke positie van de directeur. Deze kan, kort gezegd, niet dezelfde vorderingen instellen als een 'gewone' werknemer, herstel van dienstbetrekking is niet mogelijk (artikel 7:671 lid 1 aanhef en sub e).¹⁰ De advocaat van de directeur/werknemer (én die van de werkgever) moet daarop letten. ►

Wat ook vaak misgaat, is een verzoek dat ten tijde van de behandeling (althans de daarop volgende beslissing) in hoger beroep geen belang meer heeft omdat de arbeidsovereenkomst om een andere reden, zoals wanneer sprake is van een inmiddels afgelopen tijdelijk contract, tot een einde is gekomen (of juist niet).¹¹ Een verzoek tot herstel van de dienstbetrekking is op dat moment niet meer toewijsbaar en daarmee dus ook niet zinvol meer.

VOORWAARDELIJKE ONTBINDING

Laat ik afsluiten met een heet hangijzer, de voorwaardelijke ontbinding van de arbeidsovereenkomst: onder het oude recht een beproefde methode voor advocaten aan de zijde van de werkgever om het risico van een lang doorlopende loonvordering na het mislukken van een ontslag op staande voet te beperken. De vraag was of deze voorwaardelijke ontbinding onder de Wwz mogelijk bleef. In de praktijk zag je nu sinds 2015 in een procedure van een werknemer met een verzoek tot vernietiging van bijvoorbeeld een ontslag op staande voet vaak een zelfstandig tegenverzoek van de werkgever waarbij (meestal: voorwaardelijk) ontbinding van de arbeidsovereenkomst werd verzocht. De vraag was of dat mogelijk was en zo wanneer. De Hoge Raad heeft in twee uitspraken duidelijkheid verschaft.¹² Voorwaardelijke ontbindingsverzoeken zijn nog steeds mogelijk, ook in hoger beroep. Voor de diverse varianten die mogelijk zijn, verwijs ik kortheids halve naar het artikel 'Voorwaardelijke ontbinding in hoger beroep in zeven scenario's'.¹³ Dit kan dus ook gevolgen hebben voor de formulering van het verzoek in hoger beroep. Let dus op de formulering van de ontbindende voorwaarde: dat kan alleen in dezelfde instantie en dus niet

tot onherroepelijk is beslist,¹⁴ zoals advocaten vaak hun verzoek in hoger beroep formuleren. Zoals hiervoor aan de orde kwam, is ook het hof aan die formulering gebonden, met alle gevolgen (voor de werkgever) van dien. Een verzoek van de werkgever om de arbeidsovereenkomst te ontbinden voor het geval deze ooit hersteld zou worden, is zeker niet toewijsbaar.¹⁵ In zijn algemeenheid geldt dat nu de oude variant in een nieuw jasje mogelijk is, van een advocaat mag worden verwacht dat hij de risico's voor een werkgever na een mogelijk onregelmatig of nietig ontslag (al dan niet op staande voet) beperkt door het instellen van een voorwaardelijk tegenverzoek. Het nalaten daarvan zal al snel onder de maat zijn. En dan waarschijnlijk niet alleen voor de arbeidsrechtsspecialist maar ook voor de advocaat die zo nu en dan een arbeidszaak doet. Optredend voor de werknemer dient de advocaat de werknemer te wijzen op dit scenario en de daaraan verbonden risico's en kosten. De cliënt moet immers bij

wege van *informed consent* kunnen beslissen of een procedure wordt gestart dan wel een schikkingsvoorstel al dan niet moet worden aanvaard.

KWALITEIT

Kortom, er gaat weleens wat mis. En het uitgangspunt voor de tuchtrechter is de kernwaarde kwaliteit van artikel 10a van de Advocatenwet. Cliënten wenden zich tot een advocaat omdat deze geacht moet worden deskundig te zijn en in elk geval de spelregels van het procederen kent. Als de advocaat dat niet waarmaakt, gloort aan de horizon een tuchtklacht en vaak ook: even Apeldoornbellen.¹⁶

Dus: voorkomen is beter dan genezen. Ga als advocaat goed/beter voorbereid op 'pad' zodat er onderweg niet gestruikeld wordt, met alle gevolgen van dien. ■

Tijn van Osch is senior raadsheer in het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden en voorzitter van de raad van discipline in dat ressort.

NOTEN

- 1 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 13 september 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:7301.
- 2 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 22 augustus 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:11463.
- 3 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 24 januari 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:511.
- 4 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 8 juni 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:4550.
- 5 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 14 december 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:10176.
- 6 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 4 maart 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:1715.
- 7 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 2 augustus 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:6262.
- 8 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 26 november 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:9402.
- 9 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 14 december 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:10148.
- 10 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 17 maart 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:2283.
- 11 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 19 april 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:3494 (zie in het bijzonder rechtsoverweging 5.5).
- 12 Mediantbeschikking (HR 23 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:2998) en Vliscobeschikking (HR 31 maart 2017, ECLI:NL:HR:2017:571).
- 13 F.M. Dekker, 'Voorwaardelijke ontbinding in hoger beroep in zeven scenario's', *Tijdschrift voor de arbeidsrechtpraktijk*, juli 2017, jaargang 10 nummer 5, pagina 11-19.
- 14 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 28 augustus 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:7587.
- 15 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 12 augustus 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:6518.
- 16 Zie voor een overzicht van de rechtspraak van de civiele en de tuchtrechter: mr. M.F.J.N. van Osch: 'Tussen de Scylla en Charybdis van het tuchtrecht en de beroepsaansprakelijkheid', *Tijdschrift Tuchtrecht*, Sdu, 2017, nummer 1, december 2017.

100 JAAR ADVOCATENBLAD

WAT IS UW VISIE OP DE TOEKOMST VAN DE ADVOCATUUR?

In de aanloop naar het eeuwcongres van het Advocatenblad op 25 september geven advocaten, deelnemers en partners op deze advertorial-pagina hun toekomstvisie.

Joek Peters

“Het belang van de Business of Law als internationaal kennisgebied zal de komende jaren fors toenemen.

Ontwikkelingen op het gebied van nieuwe pricing en business modellen, HRM, Marketing & Sales en LegalTech zijn niet land of rechtssysteem gebonden. Juist door over de grenzen te kijken, te zien wat wel en niet werkt en waarom, vergroot de kans op eigen succes.”

www.legalbusinessworld.nl

Sander van Essen

“In de toekomst wordt flexibiliteit steeds belangrijker. Door samen te werken ben je zo groot als je moet of wil zijn.

Samenwerking is een uitdagende en sterke keuze. Binnen Netlaw maken de kantoren deze keuze al bijna 30 jaar met succes.”

www.netlaw.nl

Marco van der Ree

“Een leven lang leren. In deze snel veranderende tijd wordt verwacht dat we blijven op ons vakgebied en nieuwe vaardigheden aanleren.

De Universiteit Leiden biedt een heel breed cursusaanbod en specialisatietrajecten op elk vakgebied, voor beginnende en ervaren juristen. Daarmee is het Leids PAO één van de grootste aanbieders.”

www.paoleiden.nl

Rein Philips

“Ouderen vergeten dat Alice een robot is”, lees ik in de krant. Vergeet de cliënt straks dat mr. Jansen een robot is? En mr. Jansen dat de cliënt een robot is?

Het zou kunnen. Vast heel efficiënt. Wij moeten het waardevolle zoeken dat ons van robots onderscheidt, en daaraan werken.”

www.redbreast.com

Meer informatie over deze advertorial: mail@capitalmediaservices of bel 024-360 77 10

Eerste landsadvocaat

DOOR / ROBERT SANDERS

P.I. de Fremery (1776-1862)

Petrus Isaacus de Fremery werd geboren op 6 september 1776 in Leiden, waar zijn vader thesaurier van de stad was en secretaris van het college van curatoren van de universiteit. Daar schreef de jonge De Fremery zich in september 1791 in als student, om op 13 juni 1801 te promoveren op de dissertatie *De rationibus veterum jurisconsultorum*. Die dissertatie was een geslaagde eerste proeve van zijn rechtskennis, wetsuitleg en scherpe onderzoeksgeest. Aanvankelijk leek de De Fremery dan ook gewonnen voor een academische loopbaan. In augustus 1802 ontving hij een benoeming tot hoogleraar van de toenmalige Universiteit van Franeker, een professoraat dat hem in april 1805 opnieuw werd aangeboden. Beide keren bedankte De Fremery, die zich maar moeilijk kon voorstellen dat hij het kort daarvoor geleerde recht nu al even goed zou kunnen onderwijzen. Hij zag daarentegen de rechtspraktijk als het beste vervolg op zijn leerschool en had zich inmiddels als advocaat in Den Haag had gevestigd bij het Hof van Holland. Als begaafd civilist trad De Fremery vooral op in burgerlijke en handelszaken; in zijn functie van advocaat-fiscaal over de zeemacht bij de Hoge Militaire Vierschaar, die hij van 1803 tot 1811 bekleedde, viel het hem dan ook

zwaar om in die rol een veroordeelde landverrader de doodstraf te moeten aanzeggen.

Als advocaat en stadsconsulent van Den Haag bouwde De Fremery een zodanig goede naam op dat hem na de herwonnen Nederlandse onafhankelijkheid een bijzondere eer te beurt viel. Soeverein vorst Willem I wenste namelijk het instituut van de landsadvocaat weer te herstellen. In de tijd van de Republiek hadden verschillende gewesten een vaste advocaat gekend, ook wel raadspensionaris genoemd, die als rechtsgeleerde vertegenwoordiger van het gewest optrad. Het voornamelijk bestuurlijke karakter van die functie was niet zonder politiek risico en had in de zeventiende eeuw raadspensionaris Johan van Oldenbarnevelt letterlijk de kop gekost.

Bij soeverein besluit van 28 april 1814 benoemde Willem I mr. P.I. de Fremery, samen met mr. J.F. van der Meersch, tot eerste landsadvocaat van Nederland. De landsadvocaten werden verbonden aan het ministerie van Financiën en dienen volgens de opdracht in het soeverein besluit te 'adviseren, het zij mondeling of schriftelijk, te zamen of ieder afzonderlijk, omtrent alle zoodanige contentieuze zaken, als waarin zulks van hun wordt gevorderd'. De Fremery vervulde die belangrijke betrek-

king tot 1837; na 33 jaar werd hij als landsadvocaat opgevolgd door de latere Haagse deken J.C. Faber van Riemsdijk.

In 1835 brak De Fremery, inmiddels bijna zestig jaar oud, bij een val zijn dijbeen. Hoewel hij tot op hoge leeftijd zijn werkkraft behield, gaf die blessure hem zodanig fysiek ongemak dat hij zijn werk enkel nog zittend kon doen. Hij wisselde de balie noodgedwongen in voor een functie binnen de rechterlijke macht: op 24 maart 1837 werd hij benoemd tot raadsheer in het hooggerechtshof in Den Haag, de voorloper van de Hoge Raad der Nederlanden. Een opmerkelijke benoeming omdat reeds bij wet van 28 april 1835 het hooggerechtshof zou worden opgeheven en hoewel er vacatures waren sindsdien buiten De Fremery niemand in het hof was benoemd. Na de daadwerkelijke opheffing van het hooggerechtshof op 30 september 1838 werd De Fremery enkele weken later benoemd tot raadsheer in het provinciaal gerechtshof van Holland benoemd. Vanwege zijn lichamelijke beperking had hij nooit de ambitie om president van het provinciaal gerechtshof te worden. Wel bleef de eerste Nederlandse landsadvocaat tot zijn dood op 25 november 1862 een gewaardeerd lid van het hof.

Paulus Bays (1531-1594)
 Johan van Oldenbarnevelt (1597-1619)
 Hugo de Groot (1628-1645)
 Willem de Groot (1597-1692)
 Cornelis van Bijnkerhoek (1623-1745)
 Johannes van der Linden (1756-1835)
 Willem Schimmelpenninck (1761-1825)
 Willem Bilderdijk (1735-1831)
 Jansz Deynse Meier (1761-1834)
 Flore Adriaan van 't Hull (1791-1866)
 A.J.H. Essell (1837-1921)
 Tobias Asser (1828-1913)
 P.W. A.C. van der Linden (1846-1925)
 Engelbert Nicolaas de Brauw (1849-1919)
 Bernard Lubber (1849-1935)
 Pieter Juhle Toelstra (1860-1938)
 Lizzie van Duyn (1872-1945)
 Adolphine Edmunda Ick (1879-1928)
 Ferdinand Boewijk (1884-1965)
 Frits Kesz (1885-1965)
 Abel Herzberg (1892-1989)
 Hendrik Willem de (1886-1970)
 Pieter Willem van Doorne (1896-1971)
 Edu Droogheer Fortuin (1914-1996)
 Soepja Beekman (1912-2000)
 Max Roed (1912-2001)
 Bert Olt (1919-2009)

Juridische kwesties
die zijn weggezakt

Invulling van de documentatieplicht uit de AVG

DOOR / LORA MOURCOUS

Wat zegt de Algemene verordening gegevensbescherming over het register van verwerkingen?

Het zal inmiddels niemand ontgaan zijn dat organisaties die persoonsgegevens verwerken meer verplichtingen hebben zodra de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG), vanaf 25 mei 2018, twee jaar na inwerking-treding, van toepassing is. Er wordt in de AVG meer nadruk gelegd op de verantwoordelijkheid van organisaties zelf om de wet na te leven én om te kunnen aantonen dat zij zich aan de wet houden. Organisaties hebben daarom een documentatieplicht. Organisaties moeten een register bijhouden van alle verwerkingsactiviteiten die onder hun verantwoordelijkheid plaatsvinden. In een notendop houdt dit in dat organisaties met documenten moeten kunnen aantonen dat zij passende en doeltreffende organisatorische en technische maatregelen ten uitvoer hebben gelegd om gevolg te kunnen geven aan de beginselen en verplichtingen uit de AVG. Organisaties dienen dit register desgevraagd te verstrekken aan de toezichhoudende autoriteit (in Nederland: de Autoriteit Persoonsgegevens) met het oog op het gebruik daarvan voor het toezicht op de verwerkingsactiviteiten.

GEGEVENS

Kort gezegd is de verwerkingsverantwoordelijke degene die beslist of, en zo ja, welke gegevens worden verwerkt, met welk doel dat gebeurt en op welke wijze. Elke verwerkingsverantwoordelijke houdt een register bij van de verwerkingsactiviteiten die onder zijn verantwoordelijkheid

plaatshebben. Daaronder vallen dus ook de personeelsadministratie en klantenbestanden. Dat register bevat alle volgende gegevens:

- de naam en de contactgegevens van de verantwoordelijke;
- indien aangewezen, naam en contactgegevens van de functionaris voor gegevensbescherming (privacy officer);
- de doeleinden van de verwerking;
- een beschrijving van de categorieën van betrokkenen (degenen wiens persoonsgegevens worden verwerkt);
- een beschrijving van de categorieën van persoonsgegevens (bijvoorbeeld naw-gegevens, BSN, financiële gegevens, e-mailadressen);
- de categorieën van ontvangers aan wie de persoonsgegevens zijn of zullen worden verstrekt, onder meer ontvangers in landen buiten de EER, internationale organisaties of verwerkers;
- de termijnen waarbinnen de verschillende categorieën van gegevens worden gewist;
- een beschrijving van de technische en organisatorische beveiligingsmaatregelen.

Een verwerkingsverantwoordelijke kan de verwerking van persoonsgegevens uitbesteden aan een derde partij. De verwerker is degene die in opdracht en ten behoeve van de verwerkingsverantwoordelijke persoonsgegevens verwerkt. Veelvoorkomende voorbeelden van verwerkers zijn aanbieders van hostingdiensten, callcenters, datacenters en (salaris)administratiekantoren.

De verwerker houdt een register van alle categorieën van verwerkingsactiviteiten die zij ten behoeve van een verantwoordelijke hebben verricht.

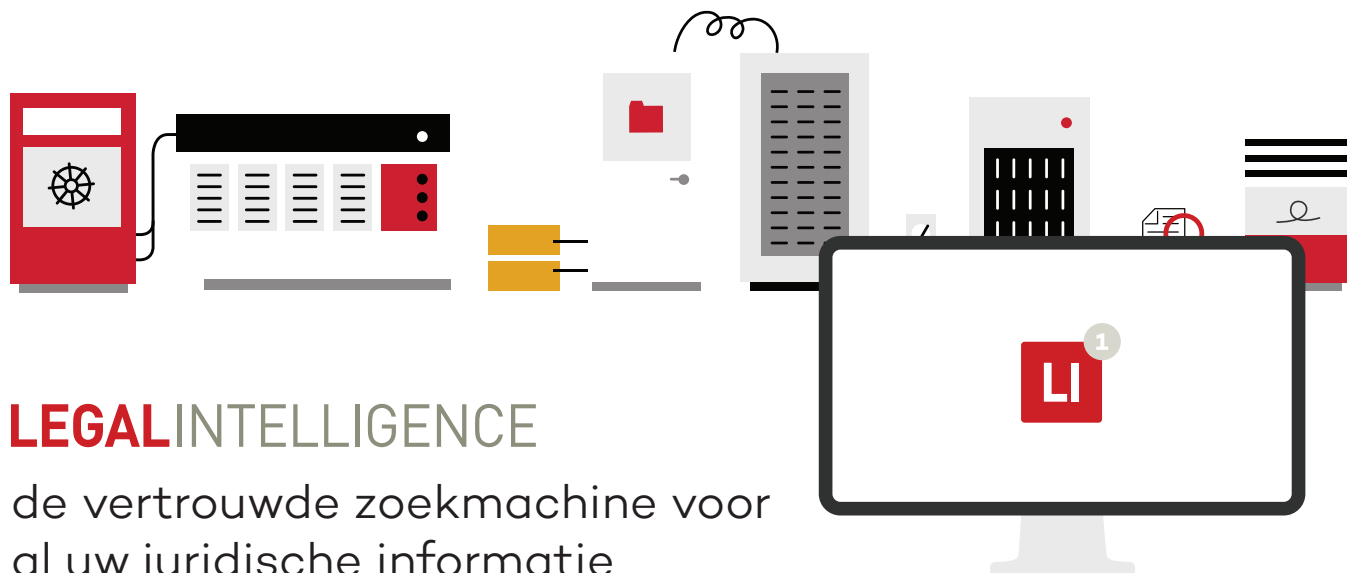
De verwerker neemt in zijn register op: de contactgegevens van zijn opdrachtgever, de categorieën verwerkingen die zijn uitgevoerd, eventuele doorgiften buiten de EU en, indien mogelijk, een algemene beschrijving van de beveiligingsmaatregelen.

Uiteraard zijn verwerkers zelf verwerkingsverantwoordelijke voor onder meer hun eigen personeelsadministratie en klantenbestand. Daar moeten ze dan ook een register van bijhouden.

UITZONDERING

Om rekening te houden met de specifieke situatie van kleine, middelgrote en micro-ondernemingen kent de AVG een uitzondering voor dergelijke organisaties voor wat betreft de documentatieplicht. De documentatieplicht is namelijk niet van toepassing op ondernemingen of organisaties die minder dan 250 personen in dienst hebben, tenzij het waarschijnlijk is dat de verwerking die zij verrichten een risico inhoudt voor de rechten en vrijheden van de betrokkenen, de verwerking niet incidenteel is, of de verwerking bijzondere categorieën van gegevens (bijvoorbeeld gegevens over iemands ras, godsdienst of gezondheid) betreft.

Lora Mourcous is legal counsel bij SOLV Advocaten in Amsterdam.

LEGAL INTELLIGENCE

de vertrouwde zoekmachine voor
al uw juridische informatie

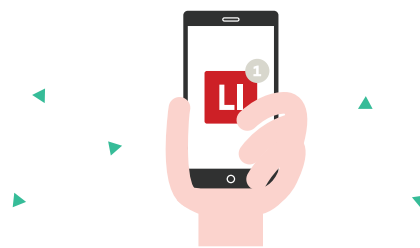
Legal Intelligence biedt u de volgende voordelen:

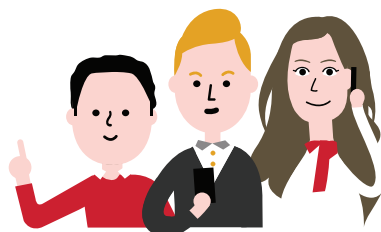
Zekerheid door middel van
meest relevante
zoekresultaten

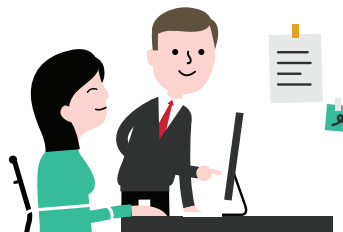
Een intuïtieve user interface:
geen ingewikkelde
zoekopdrachten

Altijd op de hoogte door
middel van in te stellen
attendingen

Een servicedesk bestaande
uit juristen die u altijd verder
kunnen helpen

Inzicht in het gebruik van uw
(uitgevers)content

Ervaar het gemak van onze zoekmachine
en vraag vrijblijvend een proefabonnement aan:

0172-88 36 00 | sales@legalintelligence.com

KRONIEKEN

ARBEIDSRECHT
PENSIOENRECHT
VENNOOTSCHAPSRECHT

INHOUD

Arbeidsrecht

- 69** Wet werk en zekerheid
- 69** Ontslaggronden
  - 73** Transitievergoeding AOW'er
  - 73** Billijke vergoeding
  - 74** Voorwaardelijke ontbinding
  - 74** Loonbetaling na terecht ontslag op staande voet
  - 74** Transitievergoeding bij ontslag op staande voet
  - 74** Schriftelijkheidsvereiste relatiebeding
  - 75** Opvolgend werkgeverschap
  - 75** Aanzeggen versus opzeggen
- 75** Prepack
- 76** Hoofddoekverbod op de werkvloer
- 77** Werkgeversaansprakelijkheid voor vrijwilligers
- 77** Wetgeving en ontwikkelingen
- 77** Kabinetsplannen
  - 77** Wet deregulering beoordeling arbeidsrelaties
  - 78** Wijziging Wet minimumloon
  - 78** Transitievergoeding
  - 78** Wijziging Wet normering topinkomens
  - 78** Algemene verordening gegevensbescherming

Pensioenrecht

- 79** Regeerakkoord en pensioenbeleid
- 80** Nieuwe pensioenwetgeving
- 81** Arbeidsrecht
- 81** Transitievergoeding voor arbeidsongeschikte werknemers
  - 82** Transitievergoeding en pensioenontslag
  - 82** Aftopping transitievergoeding
  - 82** Pijlpijnproblematiek
  - 82** Eenzijdige wijziging pensioenregeling
  - 83** Informatieverstreking over de wijziging
  - 84** Uitvoeringsovereenkomst ('droogvallen' van toeslagverlening)
- 85** Aansluiting verplicht gesteld bedrijfstakpensioenfonds
- 87** Vrijstelling verplichte deelneming bedrijfstakpensioenfonds
- 87** Pensioen en scheiding
- 88** Fiscaal pensioenrecht

Vennootschapsrecht

- 91** Richtlijn aandeelhoudersbetrokkenheid
- 93** Wetsvoorstellen
- 93** Reikwijdte en bewijslastverdeling bij artikel 2:11 BW
- 94** Aansprakelijkheid bestuurder projectvennootschap
- 95** Intrekking 403-verklaring
- 97** Advisering bij tegenstrijdig belang CV
- 99** Bescherming

COLOFON

Publicatiedatum 24 april 2018

98e jaargang

Het *Advocatenblad*, het blad voor de Nederlandse advocatuur, verschijnt 10 keer per jaar en wordt uitgegeven door Boom juridisch. De van de Nederlandse orde van advocaten onafhankelijke redactie stelt de inhoud samen.

Hoofredacteur

Kees Pijnappels

Samenstelling

Nathalie Gloudemans-Voogd

Advocaat-redactieleden

Jan Wouter Alt, Halime Celik, Yola Geradts, Karol Hillebrandt, Jack Linssen, Martijn Maathuis, Robert Malewicz, Coline Norde, Marc Padberg, Christiane Verfuurden, Paulien Willemsen

Beeldredactie

Charlotte Helmer

Illustraties

Floris Tilanus

Vormgeving

Textcetera, Den Haag

Correctie

Sandra Braakmann

Druk

Wilco, Amersfoort

Citeerwijze

Adv.bl. 2018-4, Kroniek Arbeidsrecht, p.
Adv.bl. 2018-4, Kroniek Pensioenrecht, p.
Adv.bl. 2018-4, Kroniek Vennootschapsrecht, p.

Aan dit nummer werkten mee

Nadia Adnani, Rik Analbers, Bastian Bodewes, Annemiek Cramer, Karol Hillebrandt, Jan Aart van de Hoef, Christiaan Oberman, Naime Tali, Wim Thijssen, Bas Visée

Redactionele bijdragen

Bijdragen kunnen naar redactie@advocatenorde.nl. Per 500 woorden leveren deze 1 opleidingspunt op. De redactie heeft het recht bijdragen in te korten. De redactie is telefonisch bereikbaar op nummer 070 - 335 35 70.

Boom juridisch

Selma Soetenhorst-Hoedt (uitgever)

Bureau van de orde

Neuhuyskade 94, 2596 XM Den Haag, postbus 30851, 2500 GW Den Haag, info@advocatenorde.nl, 070-335 35 35, helpdesk: helpdesk@advocatenorde.nl, 070-335 35 54.

Abonnementen

De abonnementsprijs bedraagt € 240 per jaar (excl. btw, incl. verzendkosten). Een abonnement biedt u naast de gedrukte nummers tevens het online-archief vanaf 2001 én een e-mailtendering. Kijk op www.advocatenblad.nl voor meer informatie en het afsluiten van een abonnement. Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Valt de aanvang van een abonnement niet samen met het kalenderjaar, dan wordt over het resterende gedeelte van dat jaar een evenredig deel van de abonnementsprijs in

rekening gebracht. Het abonnement kan alleen schriftelijk tot uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd. Voor vragen over uw abonnement kunt u contact opnemen met Boom distributiecentrum via tel. 0522-23 75 55 of tijdschriften@boomdistributiecentrum.nl.

Adreswijzigingen

Boom distributiecentrum via tel. 0522-23 75 55 of tijdschriften@boomdistributiecentrum.nl. Adreswijzigingen van advocaten: adres@advocatenorde.nl.

Media-advies

Maarten Schüttel

Advertentiedeelname

Capital Media Services B.V., Staringstraat 11, 6521 AE Nijmegen
Tel. 024 - 360 77 10, mail@capitalmediaservices.nl

Behoudens door de Auteurswet gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten of onvolkomenheden. Het al dan niet op verzoek van de redactie aanbieden van artikelen aan het *Advocatenblad* impliceert toestemming voor openbaarmaking en vervoelvoudiging t.b.v. de (elektronische) ontsluiting van (delen van) het *Advocatenblad* in enige vorm.

KRONIEK

ARBEIDSRECHT

DOOR / KAROL HILLEBRANDT, CHRISTIAAN OBERMAN EN NADIA ADNANI

Het afgelopen jaar is er veel rechtspraak verschenen over de toepassing van de Wet werk en zekerheid. Ten tijde van onze vorige Kroniek betrof het voornamelijk uitspraken van kantonrechters. Inmiddels zijn tal van uitspraken verschenen van de gerechtshoven en een aantal van de Hoge Raad. Deze Kroniek staat dan ook voor een belangrijk deel in het teken van de Wet werk en zekerheid. Voorts zullen wij een aantal andere belangwekkende arresten uit 2017 en de eerste twee maanden van 2018 bespreken op het gebied van *prepack*, het verbieden van religieuze en andere levensbeschouwelijke uitingen op de werkvloer en werkgeversaansprakelijkheid.

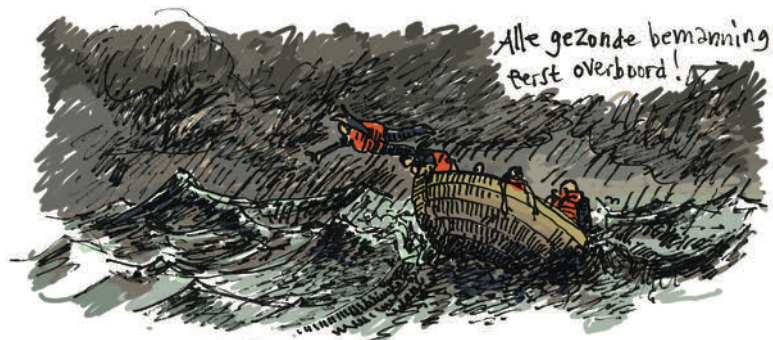
WET WERK EN ZEKERHEID

Ontslaggronden

In artikel 7:669 lid 3 sub a Burgerlijk Wetboek (BW) wordt de bedrijfseconomische reden als opzeggingsgrond genoemd. Voor een groot deel is de regelgeving die hierop betrekking heeft, ongewijzigd gebleven ten opzichte van de periode vóór de Wet werk en zekerheid (Wwz). Een belangrijk verschil is dat het sinds de Wwz vrijwel onmogelijk is zieke werknemers om bedrijfseconomische redenen te ontslaan. Als het opzegverbod tijdens ziekte van toepassing is, kan alleen bij algehele bedrijfssluiting op de a-grond worden ontslagen. Als een werknemer ziek wordt nadat de UWV-aanvraag is ingediend, geldt het opzegverbod niet. Hoe zit het indien de werknemer zich ziekmeldt op de dag waarop de UWV-aanvraag is gedaan? Deze zaak deed zich voor bij de kantonrechter Apeldoorn (ECLI:NL:RBGEL:2017:4577). De ontslagaanvraag was door het UWV om

7.35 uur ontvangen. De werknemer meldde zich diezelfde dag om 17.30 uur ziek. Naar de letter van de wet geldt in dat geval geen opzegverbod. De wet bepaalt namelijk dat geen sprake is van een opzegverbod als de arbeidsongeschiktheid een aanvang heeft genomen nadat het verzoek om toestemming door het UWV is ontvangen. Volgens het UWV bracht echter de redelijke wettoepassing mee dat de werknemer die ziek wordt op de dag van ontvangst van de ontslagaanvraag door het UWV, zich nog

kan beroepen op het opzegverbod. De kantonrechter volgde dit oordeel. De ontslagaanvraag werd dan ook afgewezen. Een andere vraag is of het ontbreken van een opzegverbod in de UWV-procedure doorwerkt in de daaropvolgende ontbindingsprocedure bij de kantonrechter. Met andere woorden, een werknemer is niet ziek bij aanvang van de UWV-procedure, maar wordt later in de procedure wel ziek. Indien een van partijen vervolgens in beroep gaat bij de kantonrechter

Karol Hillebrandt, Christiaan Oberman en **Nadia Adnani** zijn allen advocaat bij Palthe Oberman Advocaten in Amsterdam. De auteurs danken Maurits Top, juridisch medewerker bij Palthe Oberman, voor zijn bijdrage aan de totstandkoming van de Kroniek.

is het de vraag of de kantonrechter rekening moet houden met het opzegverbod tijdens ziekte. Een dergelijk geval speelde bij het Hof Den Bosch (ECLI:NL:GHSHE:2017:2820). Een werknemer had zich ziekgemeld een week nadat de ontslagaanvraag was ingediend. Het UWV weigerde toestemming te verlenen omdat de werkgever niet aannemelijk had gemaakt dat het vanwege bedrijfseconomische omstandigheden noodzakelijk was dat de arbeidsplaats van de werknemer kwam te vervallen. Daarop diende de werkgever een ontbindingsverzoek in bij de kantonrechter te Eindhoven. De kantonrechter oordeelde dat het opzegverbod wegens ziekte niet van toepassing was omdat de werknemer ziek was geworden nadat de ontslagaanvraag door het UWV was ontvangen. Het ontbindingsverzoek werd vervolgens toegewezen omdat naar het oordeel van de kantonrechter was gebleken dat er sprake was van een voldragen a-grond en er geen herplaatsingsmogelijkheden waren. In hoger beroep kwam het hof echter tot de conclusie dat het opzegverbod tijdens ziekte wel van toepassing was. Volgens het hof vloeide uit de wet voort dat het opzegverbod niet geldt als de ziekte een aanvang had genomen nadat een verzoek om ontbinding door de kantonrechter was ontvangen en dat er van deze uitzondering geen sprake was. Volgens het hof was het moment waarop het ontbindingsverzoek door de kantonrechter was ontvangen bepalend en niet het moment van ontvangst van de ontslagaanvraag door het UWV. Op deze uitspraak kwam veel kritiek in de vakliteratuur. Ook de Rechtbank Limburg (ECLI:NL:RBLIM:2018:947) was het kennelijk niet eens met het hof. In een vergelijkbare zaak oordeelde de Limburgse kantonrechter, anders dan het hof, dat het opzegverbod bij ziekte niet van toepassing is indien de ziekmelding is gedaan nadat de ontslagaanvraag is ingediend bij het

UWV en voordat het ontbindingsverzoek op de a-grond is ingediend bij de kantonrechter. Overigens wees de kantonrechter het ontbindingsverzoek om een andere reden alsnog af. De kantonrechter oordeelde dat de werkgever niet kan volstaan met een blote verwijzing naar haar stellingen in de UWV-procedure ter weerlegging van het verweer van de werknemer in de ontbindingsprocedure. De ontbindingsprocedure betreft een zelfstandig procedure, waarin de werkgever gewoon moet voldoen aan haar stelplicht, overwoog de kantonrechter.

Veel geschillen gaan over de toepassing van het afspiegelingsbeginsel. Een terugkerend discussiepunt is of bij het vaststellen van de uitwisselbare functies moet worden gekeken naar de papieren functie of de feitelijke werkzaamheden. De kantonrechter Zwolle (ECLI:NL:RBOVE:2017:3122) oordeelde dat de feitelijke werkzaamheden erop duiden dat de werknemer in de functie die verviel werkzaam was. In een andere zaak had het Hof Den Bosch (ECLI:NL:GHSHE:2016:4046) juist geoordeeld dat in beginsel moet worden gekeken naar de functieomschrijving van de werknemer en niet naar de feitelijk verrichte werkzaamheden. Het zal erg van de feiten en omstandigheden afhangen wat doorslaggevend is. Verder moeten de herplaatsingsmogelijkheden worden beoordeeld. In dat verband speelt hoever de herplaatsingsplicht strekt als sprake is van een concern. Een werknemer van een concern meldde dat de werkgever zich niet aan de herplaatsingsinspanning had gehouden. De kantonrechter Roermond (ECLI:NL:RBLIM:2017:5521) oordeelde echter dat de groep waarvan de werkgever onderdeel uitmaakte weliswaar werd bestuurd door één bestuurder, maar dat deze bestuurder geen beslissingen mocht nemen voor de rest van de groep. Er was volgens de kantonrechter geen sprake van een centrale

leiding, waardoor het gehele concern in dit geval niet betrokken hoefde te worden bij de herplaatsingsinspanningen.

De c-grond ziet op de mogelijkheid om de arbeidsovereenkomst te beëindigen wegens frequent ziekteverzuim. Hiervoor is vereist dat het frequente ziekteverzuim onaanvaardbare gevolgen heeft voor de bedrijfsvoering. De kantonrechter Limburg (ECLI:NL:RBLIM:2017:2900) vond dat de werkgever onvoldoende aannemelijk had gemaakt dat het ziekteverzuim van de werknemer zodanig ingrijpende en financiële gevolgen had dat de arbeidsovereenkomst moest worden beëindigd. Tot hetzelfde oordeel kwam de kantonrechter Tilburg (ECLI:NL:RBZWB:2017:6312) in een vergelijkbaar geval. De kantonrechter vond dat, zeker gezien de personeelsomvang en de gelijke aard van de werkzaamheden binnen de filialen, van de werkgever mocht worden verwacht organisatiebrede maatregelen te treffen om langdurig zieke werknemers te vervangen en dat de werkgever zich bij het zoeken naar een oplossing niet mocht beperken tot louter het betreffende filiaal.

De d-grond ziet op de beëindiging van de arbeidsovereenkomst wegens ongeschiktheid van de werknemer voor de bedongen arbeid (anders dan wegens ziekte). De werkgever dient de werknemer tijdig in kennis te stellen van het onvoldoende functioneren en de werknemer de kans te geven zich te verbeteren. Dit stond overigens voor inwerkingtreding van de Wwz ook al in het ontslagbesluit en de beleidsregels van het UWV. De d-grond geldt in de praktijk als de moeilijkste ontslaggrond voor werkgevers. Uit de jurisprudentie blijkt dat het overgrote deel van de ontbindingsverzoeken op de d-grond worden afgewezen. Een voorbeeld is de uitspraak van 19 september 2017 van de kantonrechter Roermond (ECLI:NL:RBLIM:2017:9068). Die oordeelde dat

onvoldoende was gebleken dat de werkgever de werknemer op tijdige en duidelijke wijze had geïnformeerd over zijn disfunctioneren en dat aan de werknemer onvoldoende gelegenheid was geboden zijn functioneren te verbeteren. De achteraf opgestelde verklaringen waarop de werkgever zich beriep, konden de werkgever niet baten.

De vereiste duur van het verbetertraject is sterk afhankelijk van de feiten en omstandigheden. Het Hof Den Haag (ECLI:NL:GHDHA:2017:2932) vond een verbetertraject van drie maanden voor een medewerker in de bediening van een hotel onvoldoende. Daarbij speelde ook de negatieve insteek van het verbetertraject een rol. De kantonrechter Alkmaar (ECLI:NL:RBNHO:2017:8263) daarentegen vond drie maanden wel voldoende omdat het verbetertraject zorgvuldig was ingericht en de func-

tie was vereenvoudigd en de werknemer niettemin veel fouten bleef maken. Het Hof Arnhem (ECLI:NL:GHARL:2017:252) wees een ontbindingsverzoek op de d-grond toe omdat de werknemer, werkzaam in de functie van salesmanager, gedurende meerdere jaren zijn target niet had gehaald. Het verbetertraject was terecht door de werkgever voortijdig afgebroken omdat de werknemer onvoldoende progressie boekte op basis van een probleem met betrekking tot zelfreflectie.

In een recent arrest van 16 februari 2018 geeft de Hoge Raad (ECLI:NL:HR:2018:182) het beoordelingskader bij de d-grond nog eens weer. Het is in eerste instantie aan de werkgever om te beoordelen of een werknemer nog voldoet aan de eisen die voor een functie worden gesteld of te beoordelen of verwijtbaar gedrag van de werknemer reden kan zijn voor

ontslag. De kantonrechter zal niet tot ontbinding van de arbeidsovereenkomst overgaan als het duidelijk is dat de werkgever, gezien de aangevoerde argumenten voor het ontslag, niet in redelijkheid tot zijn besluit is gekomen. De rechter zal het voorgaande in zijn oordeelsvorming moeten betrekken door te onderzoeken of, uitgaande van de feiten en omstandigheden die zijn komen vast te staan, in redelijkheid kan worden geoordeeld dat er sprake is van de door de werkgever aangevoerde ontslaggrond. De wettelijke bewijsregels gelden, maar hierbij overweegt de Hoge Raad dat voor bewijs niet steeds vereist is dat de bewijzen omtrent de feiten en omstandigheden onomstotelijk komen vast te staan, maar soms kan volstaan dat deze voldoende aannemelijk worden. Voor een uitvoerige uiteenzetting van de bewijsregels in ontslagza-

Zij is ten enen male ongeschikt vanwege een, eh, teveel aan zelfreflectie...

ken verwijzen wij naar het artikel 'Toepasselijkheid van bewijsrecht in ontslagzaken' van mr. J.W. Alt in het *Advocatenblad*-3, p. 52 e.v..

Op basis van artikel 7:669 lid 3 sub e BW geldt verwijtbaar handelen of nalaten van de werknemer als grond voor beëindiging van de arbeidsovereenkomst. Als sprake is van ernstig verwijtbaar handelen, dan komt de werknemer met toewijzing van het ontbindingsverzoek niet in aanmerking voor een transitievergoeding (art. 7:623 lid 7 onderdeel c BW). De rechtspraak van het afgelopen jaar laat een breed palet aan uitspraken zien, niet alleen over de vraag of moet worden toegewezen of niet, maar ook of sprake is van ernstig verwijtbaar handelen of slechts verwijtbaar handelen. Volgens het Hof Arnhem-Leeuwarden (28 juli 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:6567), was de handelwijze van een werknemster ernstig verwijtbaar omdat zij een aantal malen tekort was geschoten in haar wettelijke re-integratieverplichtingen. De werknemster volhardde in haar houding, ook nadat de loonbetalingsverplichting was opgeschort en vervolgens was gestaakt en zelfs nadat het UWV een deskundigenoordeel had uitgebracht.

Het Hof Den Haag oordeelde over een zaak waarbij de werknemer de complianceregels van de werkgever had geschonden door enkele vertrouwelijke e-mails te versturen naar zijn privé-e-mailadres, door de betreffende zakelijke e-mails te verwijderen uit zijn mailbox en door zijn echtgenote toegang te verlenen tot zijn Outlook. Bovendien had hij opzettelijk de agendaposten van een collega uit digitale schadedossiers verwijderd. Het hof vond dat de werknemer handelde in strijd met de beginselen van vertrouwen en integriteit die de werkgever van de werknemer mag verlangen. Naar het oordeel van het hof had de kantonrechter de arbeidsovereenkomst terecht ontbonden. Het hof vond ech-

ter niet dat er sprake was van ernstig verwijtbaar handelen. Daarbij speelde een rol dat de werkgever aanvankelijk, vanwege het verwijderen van de agendaposten door de werknemer, slechts een formele waarschuwing had gegeven (9 mei 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:1220).

Een medewerker van de Reclassering, die verantwoordelijk was voor de directe aansturing van de werkzaamheden van werkgestraften, onderhield in strijd met de gedragscode van de Reclassering nauw persoonlijk contact met een vrouwelijke werkgestrafte. De kantonrechter overwoog dat dit een grond was voor ontbinding op grond van verwijtbaar handelen. De kantonrechter vond echter dat het verwijt niet van dusdanige aard was dat het gedrag moest worden gekwalificeerd als ernstig verwijtbaar, mede omdat niet was komen vast te staan dat de werknemer op de hoogte was van de inhoud en strekking van de gedragscode (kantonrechter Overijssel, 4 september 2017, ECLI:NL:RBOVE:2017:3608).

Op basis van de g-grond kan een werkgever de arbeidsovereenkomst beëindigen als er sprake is van een verstoorde arbeidsverhouding, zodanig dat van de werkgever in redelijkheid niet kan worden gevergd de arbeidsovereenkomst te laten voortduren. In een zaak bij de kantonrechter Rotterdam (7 februari 2018, ECLI:NL:RBROT:2018:1169), had de werknemer heimelijk opnamen gemaakt van gesprekken met de werkgever en andere betrokkenen. Volgens de kantonrechter was hiermee geen sprake van schending van privacy, maar een en ander rechtvaardigde wel het oordeel dat sprake was van een verstoorde arbeidsverhouding.

Een veelbesproken vraag is wat de consequentie is als de werkgever zelf in belangrijke mate de verstoring heeft veroorzaakt. In een zaak bij het Hof Den Haag (11 januari 2017, ECLI:NL:HR:2017:6) vond het hof

dat de werkgever ernstig verwijtbaar had gehandeld door de re-integratie van de werknemer te dwarsbomen. De werkgever had om ontbinding van arbeidsovereenkomst met de arbeidsongeschikte werknemer verzocht. Volgens het hof is in de wetsgeschiedenis van de Wwz is geen aanwijzing te vinden dat het ontbindingsverzoek afgewezen zou kunnen worden omdat de verstoring van de arbeidsrelatie grotendeels aan de werkgever te wijten is. De werkgever kwam dus goed weg, zij het dat het hof een billijke vergoeding toekende aan de werknemer.

In een andere zaak bij het Hof Den Bosch (4 mei 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:1905) was er sprake van veel incidenten tussen een werknemer en haar collega-werknemers. Het hof ontbond op basis van de g-grond. Er was geen sprake van ernstig verwijtbaar handelen van de werkgever omdat de werknemer zelf een belangrijk aandeel in de incidenten had gehad. Herplaatsing binnen de onderneming was niet aan de orde omdat het om een betrekkelijk kleine onderneming ging.

In een recent arrest overwoog de Hoge Raad (16 februari 2018, ECLI:NL:HR:2018:220) dat voor toepassing van de g-grond niet vereist is dat er sprake is van verwijtbaarheid aan de zijde van de werknemer. Evenmin is vereist dat de werkgever van het ontstaan of het voortbestaan van de verstoring een verwijt kan worden gemaakt. De mate waarin de verstoorde arbeidsverhouding aan een partij verwijtbaar is, kan wel meewegen bij de beoordeling of voortzetting van de arbeidsverhouding van de werkgever gevergd kan worden. In het concrete geval was de verstoring naar het oordeel van de Hoge Raad niet doelbewust door de werkgever veroorzaakt en waren de aan de werkgever te maken verwijten onvoldoende grond om het ontbindingsverzoek af te wijzen. Artikel 7:669 lid 3 sub h is een zogenaamde vangnetbepaling. De

h-grond ziet op beëindiging wegens andere dan de onder a tot en met g genoemde gronden. Voorbeelden die in de parlementaire geschiedenis worden genoemd zijn detentie en illegaliteit van de werknemer en bijvoorbeeld het niet beschikken over een tewerkstellingsvergunning die is aangevraagd door de werkgever. De regering heeft later als voorbeeld genoemd een manager met wie een verschil van mening bestaat over het te voeren beleid of de voetbaltrainer die niet onvoldoende goed presteert, maar wegens tegenvallende resultaten moet vertrekken. De regering heeft altijd benadrukt dat de h-grond niet dient te worden gebruikt voor het repareren van een onvoldoende onderbouwd ontslag op een van de overige gronden. Een voorbeeld daarvan was een zaak bij de kantonrechter Roermond (19 september 2017, ECLI:NL:RBLIM:2017:9068), waarin de werkgever zich subsidiair op de h-grond had beroepen. De kantonrechter oordeelde dat de h-grond niet bij de verschillende andere gronden kon worden ondergebracht en niet kan dienen als reparatiegrond. Het verzoek tot ontbinding werd daarom afgewezen. Bij de kantonrechter Zutphen (7 juni 2017, ECLI:NL:RBGEL:2017:4252) was de werkplek van de werknemer op de vestiging Zutphen verplaatst naar Weert. De kantonrechter vond de extra reistijd van een uur en vijftig minuten aanmerkelijk te lang. De kantonrechter oordeelde dat het voortduren van de arbeidsovereenkomst, gezien de onmogelijkheid van de uitvoering van de over en weer voortvloeiende verplichtingen, elke betekenis had verloren. Een en ander bracht mee dat van de werkgever in redelijkheid niet meer kon worden gevergd de arbeidsovereenkomst te laten voortduren. Een herplaatsing lag niet in de rede. De kantonrechter ontbond dan ook op de h-grond.

Transitievergoeding AOW'er

Op grond van artikel 7:673 lid 7 sub b BW hebben werknemers die de AOW-gerechtigde leeftijd hebben bereikt geen aanspraak op de transitievergoeding indien hun arbeidsovereenkomst wordt beëindigd. In de vakliteratuur ontstond discussie over de vraag hoe deze uitsluiting zich verhoudt tot de gelijkebehandelingswetgeving. De kantonrechter Utrecht heeft hierover prejudiciële vragen gesteld aan de Hoge Raad. De A-G heeft op 9 februari 2018 (ECLI:NL:PHR:2018:158) geconcludeerd dat er géén sprake is van discriminatie nu de wetgever een legitiem doel nastreeft, namelijk het voorkomen dat een transitievergoeding ten goede komt aan personen die niet langer zijn aangewezen op het verrichten van arbeid om in hun levensonderhoud te voorzien nu zij in aanmerking komen voor een AOW-uitkering. De A-G overweegt voorts dat het gekozen middel passend en noodzakelijk is om dat doel te bereiken. Het is nu wachten op het arrest van de Hoge Raad.

Billijke vergoeding

In onze vorige Kroniek bespraken we de verdeeldheid in de (lagere) rechtspraak over de wijze waarop de hoogte van billijke vergoeding diende te worden bepaald. Er was een brede stroming die zich, mede op basis van de parlementaire geschiedenis, op het standpunt stelde dat de gevolgen van het ontslag daarbij geen rol mochten spelen. Inmiddels heeft de Hoge Raad zich hierover uitgesproken en een aantal richtlijnen gegeven voor het bepalen van de billijke vergoeding. In het New Hairstyle-arrest heeft de Hoge Raad onder meer geoordeeld dat de gevolgen van het ontslag daarbij wel mogen worden meegenomen (HR 30 juni 2017, ECLI:NL:HR:2017:1187). Afhankelijk van het geval kan daarbij ook worden gekeken naar het gederfde inkomen van de werknemer. Op basis van het

arrest kunnen onder meer de volgende factoren worden meegewogen: 1) de periode van loonverlies, gebaseerd op de mogelijke resterende duur van het dienstverband, 2) de te verwachten periode van werkloosheid, 3) immateriële schade (zoals reputatieschade), 4) lengte dienstverband, 5) leeftijd van de werknemer en 6) pensioenschade. Een week later heeft de kantonrechter Amsterdam (7 juli 2017, ECLI:NL:RBAMS:2017:4883) in lijn met New Hairstyle geoordeeld en bij de begroting van de billijke vergoeding ook gekeken naar de gevolgen van het verlies van de arbeidsovereenkomst (voor bepaalde tijd in dit geval). De kantonrechter overwoog ook hoe de situatie was geweest als de werknemer had gekozen voor herstel van de arbeidsovereenkomst en wanneer er eventueel alsnog een einde aan de arbeidsovereenkomst zou zijn gekomen. Daarnaast nam de kantonrechter in de afweging mee wat de mate van verwijtbaarheid van de werkgever was en hield hij rekening met het gegeven dat de werknemer niet meer hoefde te werken, maar nog wel loon zou krijgen. De New Hairstyle-zaak ziet op de billijke vergoeding die kan worden toegekend als alternatief voor de vernietiging van de opzegging (art. 7:681 BW). Voor het toekennen van dit type billijke vergoeding is geen ernstig verwijtbaar handelen of nalaten van de werkgever vereist. In de lagere rechtspraak worden de door de Hoge Raad geformuleerde vuistregels echter ook gehanteerd voor het bepalen van andere vormen van de billijke vergoeding, zoals in ontbindingsprocedures waarbij alleen een billijke vergoeding kan worden toegekend als sprake is van ernstig verwijtbaar handelen door de werkgever (art. 7:671b lid 8 onder c BW). Een voorbeeld hiervan is de VPRO-zaak, waarin de kantonrechter Midden-Nederland oordeelde dat de werkgever ernstig verwijtbaar had gehandeld en één

van de hoogste billijke vergoedingen tot nu toe toekende. In de billijke vergoeding werd onder meer meegenomen het ernstig verwijtbaar handelen van de werkgever, de gevolgen van het einde van de arbeidsovereenkomst en immateriële (schade)vergoeding (12 januari 2018, ECLI:NL:RBMNE:2018:100).

Voorwaardelijke ontbinding

Met invoering van de Wwz is het geven van ontslag op staande voet risicovoller geworden voor de werkgever. Onder het oude recht kon de werkgever de risico's grotendeels afdekken door de rechter te verzoeken de arbeidsovereenkomst voorwaardelijk te ontbinden, voor het geval het ontslag op staande voet geen stand zou houden. In onze vorige Kroniek bespraken wij de zogenoemde Mediant-beschikking, waarin de Hoge Raad oordeelde dat een voorwaardelijke ontbinding in eerste aanleg nog steeds mogelijk is, maar uitsluitend indien het ontslag op staande voet door de rechter *van dezelfde aanleg* wordt vernietigd (HR 23 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:2998). In het inmiddels gewezen Vlisco-arrest overweegt de Hoge Raad dat de appel- of verwijzingsrechter eveneens bevoegd is om een voorwaardelijke ontbinding uit te spreken (HR 31 maart 2017, ECLI:NL:HR:2017:571). Ook is in het Vlisco-arrest een onjuistheid in de Mediant-beschikking gerepareerd. In de Mediant-beschikking was ten onrechte overwogen dat de appelrechter het ontslag op staande voet zou kunnen vernietigen. Dit is echter niet mogelijk, aangezien artikel 7:683 lid 3 BW alleen voorziet in de mogelijkheden tot toekenning van een billijke vergoeding of herstel van het dienstverband.

Loonbetaling na terecht ontslag op staande voet

Indien de werkgever na een ontslag op staande voet geen voorwaardelijke

ontbinding heeft gevraagd, kan zich de volgende situatie voordoen. In eerste aanleg vernietigt de kantonrechter het ontslag op staande voet en veroordeelt de werkgever tot doorbetaling van het loon. In hoger beroep echter oordeelt het hof dat het ontslag op staande voet wel terecht is gegeven. Het hof kan in dat geval (anders dan onder het oude recht) niet oordelen dat de arbeidsovereenkomst door het ontslag op staande voet is geëindigd. Op grond van artikel 7:683 lid 6 BW en de toelichting hierop in de parlementaire geschiedenis kan het hof de arbeidsovereenkomst uitsluitend beëindigen per een toekomstige datum. Ondanks het terecht gegeven ontslag op staande voet, is de werknemer in dat geval dus in dienst gebleven. Dit leidt tot de vraag of en zo ja, in hoeverre de werknemer aanspraak kan maken op loon over de periode na het ontslag op staande voet. In de rechtspraak en literatuur wordt hierover verschillend gedacht. Het Hof Den Haag overwoog in de 'kleine Dico-zaak' (23 februari 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:435) dat de werkgever in beginsel gehouden was het loon door te betalen tot de door het hof vastgestelde einddatum, en dat reeds betaalde loonbetalingen niet als onverschuldigd betaald konden worden teruggevorderd. Het Hof Arnhem-Leeuwarden oordeelde daarentegen op 30 mei 2017 (ECLI:NL:GHARL:2017:4675) met toepassing van artikel 7:628 lid 1 BW dat de werknemer geen aanspraak had op loon. Het hof overwoog dat de werknemer geen werkzaamheden had verricht en de oorzaak hiervan in redelijkheid niet voor rekening van werkgever kwam, omdat werknemer zelf een dringende reden had gegeven voor het ontslag op staande voet. Op 16 januari 2018 heeft het Hof in Amsterdam (ECLI:NL:GHAMS:2018:115) prejudiciële vragen gesteld aan de Hoge Raad over de loonaanspraak van de werknemer in dergelijke situaties. Het is wachten op het arrest van de Hoge Raad.

Transitievergoeding bij ontslag op staande voet

Een andere vraag is of de werkgever bij een terecht gegeven ontslag op staande voet alsnog de transitievergoeding verschuldigd kan zijn. In de wet is bepaald dat een transitievergoeding niet is verschuldigd als de werknemer ernstig verwijtbaar heeft gehandeld. Voor een ontslag op staande voet moet een dringende reden aanwezig zijn, maar denkbaar is dat de reden hiervoor de werknemer niet in alle gevallen kan worden verweten. In een cassatieprocedure die momenteel loopt bij de Hoge Raad heeft de A-G op 12 januari 2018 conclusie genomen en geadviseerd dat er in beginsel geen aanspraak zou moeten bestaan op een transitievergoeding als terecht ontslag op staande voet is gegeven (HR 12 januari 2018, ECLI:NL:PHR:2018:46). Het is de vraag of de Hoge Raad hierin zal meegaan.

Schriftelijkheidsvereiste relatiebeding

In 2008 heeft de Hoge Raad de zware schriftelijkheidsvereisten voor het concurrentiebeding nader uitgelegd in het Philips/Oostendorp-arrest (HR 28 maart 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC0384). Afgelopen jaar heeft de Hoge Raad in het Lodder-arrest (HR 3 maart 2017, ECLI:NL:HR:2017:364) geoordeeld dat de schriftelijkheidsvereisten zoals geformuleerd in het Philips/Oostendorp-arrest ook gelden voor een relatiebeding en strikt moeten worden uitgelegd. Dit betekent dat ook bij het relatiebeding aan één van de volgende voorwaarden moet zijn voldaan: 1) een ondertekend document, zoals een arbeidsovereenkomst of ander geschrift, waarin het relatiebeding is vastgelegd of 2) een ondertekend document, dat een verwijzing bevat naar bijgevoegde arbeidsvoorwaarden waarin het relatiebeding is vastgelegd (daarbij hoeft dan niet uitdrukkelijk te worden verwezen naar het relatiebeding en de

bijgevoegde arbeidsvoorwaarden zelf hoeven niet te zijn ondertekend) of 3) een schriftelijke akkoordverklaring met een relatiebeding dat in – niet bijgevoegde – arbeidsvoorwaarden voorkomt.

Opvolgend werkgeverschap

De definitie van opvolgend werkgeverschap is met de invoering van de Wwz gewijzigd. Vanwege het ontbreken van overgangsrecht op dit punt bestond in de literatuur en lagere rechtspraak verdeeldheid over de vraag of de voor opvolgend werkgeverschap relevante gebeurtenissen die zich vóór de Wwz hebben voorgedaan, beoordeeld dienen te worden aan de hand van het zogenoemde ‘zodanige banden-criterium’ (conform het oude recht), of op basis van het minder strenge criterium conform het nieuwe recht. In het Constar-arrest heeft de Hoge Raad

een antwoord op deze vraag gegeven (17 november 2017, ECLI:NL:HR:2017:2905): werkgeverswisselingen die vóór 1 juli 2015 hebben plaatsgevonden, dienen op basis van oud recht te worden beoordeeld. Voor een uitgebreide uiteenzetting hiervan verwijzen we ook naar het artikel ‘Opvolgend werkgeverschap: wond nog niet gehecht’ van Bianca Hampsink & Leonie Dorrestein (*Advocatenblad-1*, p. 53 e.v.).

Aanzeggen versus opzeggen

Op grond van artikel 7:668 BW dient de werkgever ten minste een maand voor het aflopen van een arbeidsovereenkomst voor bepaalde duur de werknemer te laten weten of de arbeidsovereenkomst wordt verlengd, en zo ja onder welke voorwaarden (de zogenoemde ‘aanzegplicht’). In het hiervóór genoemde Constar-arrest oordeelde de Hoge Raad dat een aan-

zegging van de werkgever onder omstandigheden ook als opzegging kan worden gekwalificeerd. In dit geval ging het om een werknemer die een arbeidsovereenkomst had voor bepaalde tijd. De werkgever was echter in de veronderstelling dat er sprake was van een contract voor bepaalde tijd. De werkgever wilde de arbeidsovereenkomst niet verlengen en heeft om die reden de aanzegging gedaan met als reden dat de onderneming wegens tegenvallende resultaten zou worden gestaakt. De Hoge Raad was van oordeel dat de werknemer hieruit heeft kunnen afleiden dat de werkgever de arbeidsovereenkomst wilde beëindigen en het hier aldus om een opzegging ging.

PREPACK

Op grond van artikel 7:666 BW zijn de regels voor overgang van onderneming van artikel 7:662 e.v.

BW niet van toepassing, indien de werkgever in staat van faillissement is verklaard. In de Smallsteps-zaak (ECLI:EU:C:2017:489) speelde de vraag of deze uitzondering ook geldt in een zogenoemde prepack-situatie. De prepack houdt in dat de doorstart van de onderneming in overleg met de beoogd curator wordt voorbereid, vóórdat het faillissement door de rechtbank is uitgesproken. De doorstart kan op deze wijze onmiddellijk na de faillietverklaring worden geëffectueerd. In de Smallsteps-zaak beantwoordde het Europese Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ EU) prejudiciële vragen van de Rechtbank Midden-Nederland over hoe deze situatie zich verhoudt tot Richtlijn 2001/23/EG inzake overgang van onderneming. Het HvJ EU overweegt dat op grond van de richtlijn de toepassing van de regels voor overgang van onderneming kan worden uitgezonderd indien aan drie voorwaarden is voldaan: 1) de werkgever moet zijn verwickeld in een faillissementsprocedure of een soort-

gelijke procedure, 2) met het oog op de liquidatie van het vermogen van de onderneming en 3) waarbij de procedure onder toezicht van een overheidsinstantie staat. Het HvJ EU overweegt vervolgens dat aan deze voorwaarden niet is voldaan, omdat het faillissement in deze zaak niet is uitgesproken met het oog op liquidatie van de onderneming, maar juist met als doel om de onderneming via een doorstart te kunnen voortzetten.

HOOFDDOEKVERBOD OP DE WERKVLOER

Op 14 maart 2017 heeft het HvJ EU twee belangwekkende arresten gewezen over de toepassing van de Europese Richtlijn voor gelijke behandeling in arbeid en beroep (Richtlijn 2000/78/EG). Het betrof een Belgische en een Franse zaak. In beide zaken ging het om de vraag of de werkgever de werknemers mocht verbieden een islamitische hoofdoek te dragen op de werkvloer. De belangrijkste overwegingen van het HvJ EU zijn te vinden in de

Belgische zaak. De werkgever had in dat geval in het arbeidsreglement de volgende regel opgenomen: 'Het is aan de werknemers verboden om op de werkplaats zichtbare tekens te dragen van hun politieke, filosofische of religieuze overtuigingen en/of elk ritueel dat zich daaruit voortvloeit te manifesteren.' Het HvJ EU overwoog dat dit verbod niet kon worden aangemerkt als directe discriminatie. Het HvJ EU redeneerde dat de regel uit het arbeidsreglement alle werknemers op dezelfde wijze behandelde, aangezien de regel alle uitingen verbood van alle levensbeschouwelijke overtuigingen. De regel maakte derhalve geen direct onderscheid naar godsdienst. Het HvJ EU merkte op dat de regel mogelijk wel indirect onderscheid maakte naar godsdienst. Het maken van indirect onderscheid is toegestaan als daarvoor een objectieve rechtvaardiging bestaat. Dat wil zeggen dat het onderscheid een legitiem doel dient en de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk zijn. Voor het geval de

verwijzende rechter zou concluderen dat sprake was van indirect onderscheid, gaf het HvJ EU vervolgens aanknopingspunten om te beoordelen of aan deze criteria was voldaan. Het HvJ EU overwoog dat de wens van de werkgever om naar haar klanten een neutrale uitstraling te hebben, kon worden aangemerkt als legitiem doel. Het HvJ EU verwees hierbij naar de vrijheid van ondernemerschap als neergelegd in artikel 16 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie. Het HvJ EU overwoog vervolgens dat de regel uit het arbeidsreglement een passend middel was om dat doel te bereiken, mits het beleid daadwerkelijk coherent en systematisch wordt nagestreefd. In het kader van de noodzakelijkheidstoets overwoog het HvJ EU dat de verwijzende rechter moest nagaan of het verbod alleen gold voor werknemers die daadwerkelijk contact hebben met de klant. Daarbij merkte het HvJ EU op dat de verwijzende rechter tevens diende te onderzoeken of de werkgever, in plaats van een ontslag, de werknemer een andere passende functie had kunnen aanbieden, waar zij geen contact met klanten zou hebben. De zaken hebben tot veel discussie geleid, met name de vaststelling van het HvJ EU dat de wens van een onderneming om een neutrale uitstraling naar klanten te hebben als legitiem doel kan worden aangemerkt.

WERKGEVERS- AANSPRAKELIJKHEID VOOR VRIJWILLIGERS

De aansprakelijkheid van de werkgever voor schade van de werknemer is geregeld in artikel 7:658 BW. Op basis van artikel 7:658 lid 4 BW zijn de aansprakelijkheidsregels ook van toepassing als een ‘werkgever’ in de uitoefening van zijn beroep of bedrijf arbeid laat verrichten door een persoon met wie hij geen arbeidsovereenkomst heeft. In eerste instantie werd daarbij vooral gedacht aan uitzendkrachten en

gedetacheerde werknemers. In zijn arrest van 23 maart 2012 (Davelaar/Allspan, ECLI:NL:HR:2012:BV0616) besliste de Hoge Raad dat de werkgeversaansprakelijkheid van artikel 7:658 BW zich ook kan uitstrekken tot zzp'ers. Daartoe overwoog de Hoge Raad dat artikel 7:658 lid 4 BW beoogt bescherming te bieden aan personen die zich, wat betreft de door de werkgever in acht te nemen zorgverplichtingen, in een met een werknemer vergelijkbare positie bevinden. In dat kader is het van belang of de zzp'er voor de zorg voor zijn veiligheid (mede) afhankelijk is van degene voor wie hij de werkzaamheden verricht.¹ In zijn arrest van 15 december 2017 (ECLI:NL:HR:2017:3142) heeft de Hoge Raad de werkgeversaansprakelijkheid verder uitgebreid tot vrijwilligers. De zaak betrof een vrijwilliger van een parochie, die tijdens kluswerkzaamheden van het dak van de kerk was gevallen en daardoor ernstig letsel had opgelopen. De Hoge Raad legde de woorden ‘in de uitoefening van zijn bedrijf’ ruim uit. In cassatie had de parochie onder meer aangevoerd dat de kluswerkzaamheden nooit door werknemers van de parochie waren uitgevoerd. De Hoge Raad vond dat echter niet van belang. De Hoge Raad oordeelde dat volstond dat de parochie de werkzaamheden door werknemers had *kunnen* laten uitvoeren. De vrijheid van de parochie om ervoor te kiezen de werkzaamheden niet door werknemers maar door vrijwilligers te laten verrichten, behoorde niet van invloed te zijn op de rechtspositie van de vrijwilliger.

WETGEVING EN ONTWIKKELINGEN Kabinetssplannen

Het Regeerakkoord dat in oktober 2017 in de Tweede Kamer is gepresenteerd, bevat diverse plannen voor arbeidsrechtelijke wijzigingen. Er zijn onder meer plannen om de ketenregeling te wijzigen (van twee naar drie jaar), een langere proeftijd

mogelijk te maken (vijf maanden proeftijd bij een contract voor onbepaalde tijd) en een cumulatiegrond in het ontslagrecht te introduceren. Deze aanvullende ontslaggrond zou het mogelijk de arbeidsovereenkomst ook te beëindigen als geen sprake is van een ‘voldragen’ ontslaggrond, waarbij de rechter dan een extra vergoeding van maximaal de helft van de transitievergoeding zou kunnen toekennen aan de werknemer. Verder is het plan om het recht op de transitievergoeding te laten bestaan vanaf het begin van het dienstverband (in plaats van na 24 maanden) en de mogelijkheid om scholingskosten in mindering te brengen op de transitievergoeding te verruimen.

Ook wordt in het regeerakkoord gesproken over een compensatieregeling van de kosten voor een transitievergoeding die werkgevers moeten betalen na ontslag van een langdurig zieke werknemer. Dit onder meer als oplossing voor het fenomeen ‘slapend dienstverband’. Het streven is om deze regeling per 1 januari 2020 in werking te laten treden, waarbij werkgevers er met terugwerkende kracht (tot 1 juli 2015) aanspraak op kunnen maken, tenzij het dienstverband slapend is gehouden. Daarnaast wil men de loondoorbetalingsverplichting tijdens ziekte voor kleine werkgevers (minder dan 25) verkorten van twee naar een jaar.

Wet deregulering beoordeling arbeidsrelaties

Vorig jaar benoemden we al dat per 1 mei 2016 de Wet DBA is ingevoerd ter vervanging van de VAR-verklaring. Omdat er veel onzekerheid bestond over de wet (en de modelovereenkomsten), besloot de Belastingdienst de handhaving op te schorten tot 1 januari 2018. Onlangs is deze opschorting verlengd tot 1 januari 2020. De Belastingdienst treedt wel op tegen evident kwaadwillenden. Het kabinet heeft door een stuurgroep laten onderzoeken of de regelgeving

herijkt kan worden. De stuurgroep is op 22 mei 2017 met tien beleidsvarianten gekomen (Onderzoek varianten kwalificatie arbeidsrelatie). In het Regeerakkoord heeft het kabinet een aantal concrete aanpassingen aangekondigd:

- Voor zzp'ers wordt bepaald dat altijd sprake is van een arbeids-overeenkomst bij een laag tarief in combinatie met een langere duur van de overeenkomst of een laag tarief in combinatie met het verrichten van reguliere bedrijfsactiviteiten. Wat een laag tarief is, wordt gedefinieerd als corresponderend met loonkosten tot 125% van het wettelijk minimumloon of met de laagste loonshalen in cao's. Er wordt één tarief gekozen om voor de gehele markt de onderkant af te bakenen. Op basis van de gehanteerde argumentatie zal dit tarief vermoedelijk liggen in een bandbreedte tussen de 15 en 18 euro per uur. Een langere duur wordt gedefinieerd als langer dan drie maanden.
- Aan de bovenkant van de markt wordt voor zelfstandig ondernemers een 'opt-out' voor de loonbelasting en de werknemersverzekeringen ingevoerd, indien sprake is van een hoog tarief in combinatie met een kortere duur van de overeenkomst of een hoog tarief in combinatie met het niet verrichten van reguliere bedrijfsactiviteiten. Bij een 'hoog tarief' denkt het kabinet aan een tarief boven de 75 euro per uur. Een kortere duur wordt gedefinieerd als korter dan een jaar.

- Voor zelfstandigen boven het 'lage' tarief wordt een 'opdrachtgeversverklaring' ingevoerd. Deze geeft opdrachtgevers vooraf duidelijkheid en zekerheid bij de inhuur van zelfstandig ondernemers. Opdrachtgevers krijgen deze verklaring via het invullen van een webmodule, zoals bijvoorbeeld ook in het Verenigd Koninkrijk bestaat. Met deze opdrachtgeversverklaring krijgt een opdrachtgever zekerheid vooraf van vrijwaring van loonbelasting en premies werknemersverzekeringen (mits uiteraard de webmodule naar waarheid is ingevuld).
- Het kabinet gaat onderzoeken of en hoe zelfstandig ondernemerschap via de invoering van een ondernemersovereenkomst een eigen plek zou kunnen krijgen in het Burgerlijk Wetboek.

Wijziging Wet minimumloon

Per 1 januari 2018 is de Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag (WML) gewijzigd. Doel van de wijziging is onder meer om oneerlijke concurrentie op arbeidsvoorwaarden te voorkomen. De belangrijkste wijziging is dat het minimumloon ook van toepassing is in het geval van meerwerk (overuren), stukloon en overeenkomst van beloning. Verdiensten uit meerwerk maken nu ook deel uit van het loonbegrip in de WML, waardoor er ook een recht op vakantiebijslag ontstaat ten aanzien van de overuren.

Transitievergoeding

De maximale vergoeding per 1 januari 2018 is verhoogd tot 79.000 euro,

of maximaal een brutojaarsalaris als dat hoger is. De rekentools (op het internet) houden hier niet altijd rekening mee.

Wijziging Wet normering topinkomens

Op 1 januari 2018 zijn de laatste bepalingen van de zogenoemde Evaluatiewet Wet normering topinkomen (WNT) in werking getreden. In de WNT is een algemeen salarisplafond bepaald voor topfunctionarissen in de (semi)publieke sector. De belangrijkste (arbeidsrechtelijke) wijziging in de WNT is dat wanneer iemand minstens twaalf maanden een topfunctie heeft vervuld die wordt genormeerd door de WNT en diegene vervolgens een niet-topfunctie gaat vervullen bij dezelfde instelling, dan blijft diegene nog vier jaar lang aangemerkt als topfunctionaris.

Algemene verordening gegevensbescherming

De veelbesproken Algemene verordening gegevensbescherming (AVG), die vanaf 25 mei 2018 wordt gehandhaafd, heeft ook gevolgen voor de arbeidsrechtpraktijk. De AVG is immers ook van toepassing op persoonsgegevens van personeel. Teneinde te voldoen aan de verplichtingen uit de AVG zullen werkgevers onder meer, afhankelijk van de aard en omvang van de organisatie, aandacht moeten besteden aan de volgende onderwerpen: de nulmeting, de verwerkersovereenkomst, de gegevensbeschermingseffectbeoordeling, het register van verwerkingsactiviteiten, de functionaris voor gegevensverwerking en het melden van datalekken.

NOOT

- 1 Voor een uitgebreidere bespreking van het Davelaar/Allspan-arrest zie Kroniek van 17 september 2013.

KRONIEK PENSIOENRECHT

DOOR / DOOR BASTIAN BODEWES, ANNEMIEK CRAMER, JAN AART VAN DE HOEF, NAIME TALI
EN WIM THIJSSSEN

Deze Kroniek Pensioenrecht 2018 verschijnt kort na het aantreden van het nieuwe kabinet-Rutte III. Aan dat kabinet ligt een regeerakkoord ten grondslag dat bij uitvoering tot ingrijpende wijziging van pensioenregelingen zal gaan leiden. Voor de uitvoering van die pensioenregelingen wordt wel vastgehouden aan de bestaande wettelijke kaders. Daarover hierna meer, naast ontwikkelingen op wetgevingsgebied en de rechtspraak.

REGEERAKKOORD EN PENSIOENBELEID

In het Regeerakkoord 2017-2021 tussen VVD, CDA, D66 en ChristenUnie onder de naam 'Vertrouwen in de toekomst'¹ is paragraaf 2.2. ('Vernieuwing van het pensioenstelsel') aan de aanvullende pensioenen gewijd. Voorop staat dat het arbeidsvoorwaardelijk opbouwen van pensioen tot de verantwoordelijkheid van de sociale partners blijft behoren. De Nederlandse overheid stelt de kaders vast. Daarmee wordt bedoeld dat het kabinet Europese regelgeving die inbreuk maakt op de rolverdeling tussen de Nederlandse overheid en de sociale partners afwijst. Wat de inhoud van pensioenregelingen betreft, dienen de sociale partners tot afspraken te komen over een nieuw soort pensioenovereenkomst. Daarbij dient het persoonlijke pensioenvermogen centraal te staan. Een persoonlijk pensioenvermogen

maakt voor de pensioendeelnemer transparant wat hij aan pensioen heeft opgebouwd, is de gedachte. Onderdeel van de nieuw vormgegeven pensioenovereenkomst moet zijn dat onvoorziene veranderingen in de levensverwachting en schokken op de financiële markten worden opgevangen door collectieve buffers. Die buffers zouden moeten worden gevormd uit overrendement. In de uitkeringsfase worden de persoonlijke pensioenvermogens in een collectiviteit ondergebracht, waarin het risico rond de levensverwachting en het beleggingsrisico worden gedeeld. Die collectiviteit zou pensioengerechtigden de mogelijkheden moeten bieden die sinds 1 september 2016 gelden onder de Wet verbeterde premieregeling, die in de vorige Kroniek Pensioenrecht² aan de orde kwam. Die wet maakt het mogelijk om een pensioenvermogen gedeeltelijk aan te wenden voor een tijdelijke

vaste pensioenuitkering, maar voor het overige deel het pensioenvermogen te blijven beleggen. De gedachte is dat het nadeel dat een pensioendeelnemer heeft door het aan hem toegerekende pensioenvermogen te moeten aanwenden voor een vast pensioen op een moment dat de rente relatief laag is, gedeeltelijk kan worden afgewend. Indien de rente verder daalt, kan dit nadelig uitpakken. Stijgt de rente, dan kan gedeeltelijk 'doorbeleggen' na de pensioendatum juist voordelig uitpakken.³ Het nieuwe kabinet zal het omzetten van bestaande pensioenaanspraken in persoonlijk pensioenvermogen faciliteren. Momenteel zijn (gewezen) pensioendeelnemers tegen dergelijke omzetting beschermd door (op zijn minst) een bezwaarrecht.⁴ Interessante vraag is of het kabinet het zal aandurven om de omzetting eenzijdig door pensioenuitvoerders mogelijk te maken. Het voordeel zou

---

Bastian Bodewes is advocaat bij Bodewes Pensioenrechtadvocatuur te Assen, **Annemiek Cramer CPL**, **Jan Aart van de Hoef CPL** en **Wim Thijssen** zijn advocaat bij Pensioenadvocaten.nl respectievelijk te Amsterdam, Woerden en Heemstede en **Naime Tali** is advocaat bij Talegal te Amsterdam. **Wim Thijssen** is tevens verbonden aan het VU Expertisecentrum Pensioenrecht te Amsterdam.

zijn dat de problematiek rond (mogelijke) rechtenkortingen dan definitief tot het verleden behoort omdat gegarandeerde rechten dan niet meer gegarandeerd zijn. Maar de vraag is of zo'n door de Staat gefaciliteerde eenzijdige omzetting niet als 'eigendomsontneming' in het licht van artikel 1 van het Eerste Protocol bij het EVRM of van artikel 17 van het Handvest van de Grondrechten van de EU zou kunnen worden aangemerkt. De consequenties daarvan zijn nauwelijks te overzien. Daarom wacht de pensioenpraktijk voorstellen van het kabinet op dit punt in spanning af.

Wat de *uitvoering* van pensioenregelingen betreft, wordt de doorsneepremiesystematiek die wettelijk verplicht ten grondslag ligt aan door verplicht gestelde bedrijfstakpensioenfondsen uitgevoerde pensioenregelingen afgeschaft.⁵ De reden die daarvoor wordt gegeven, is dat persoonlijke pensioenvermogens op basis van doorsneepremie niet adequaat kunnen worden gevormd. Doorsneepremie (een premie die per euro aan op te bouwen pensioen gedurende de gehele opbouwfase gelijk blijft, onafhankelijk van de leeftijd van de pensioendeelnemer) bevat voor jongere deelnemers een component van 'voorfinanciering' die het mogelijk maakt de premie voor de pensioendeelnemer op oudere leeftijd gelijk te houden (het kantelpunt ligt in het algemeen ongeveer tussen de 40- en 50-jarige leeftijd van de pensioendeelnemer). Bijkomend argument voor het afschaffen van doorsneepremie is dat de component van voorfinanciering in het collectief verwaterd. Pensioendeelnemers die het collectief verlaten, verliezen het voordeel van de lagere premie op latere leeftijd en zien de 'voorfinancie-

ring' niet tot uitdrukking komen in hun pensioenopbouw. Dat past niet in het gewenste systeem van pensioenopbouw op basis van aan individuele personen toegerekende pensioenvermogens. Gehandhaafd wordt het systeem van verplichtstelling van bedrijfstakpensioenfondsen (verplichtstelling van pensioenregeling en pensioenuitvoerder voor bepaalde bedrijfstakken op initieel verzoek van de sociale partners in de bedrijfstak) en beroepspensioenregelingen (verplichtstelling van een pensioenregeling voor beroepsgroepen op initieel verzoek van een beroepspensioenvereniging). Verplichtstelling wordt als een van de sterke punten van het Nederlandse pensioenstelsel beschouwd. De verplichtstelling zou ook 'houdbaar' blijven onder het EU-recht na het afschaffen van de doorsneepremie.

Opgemerkt moet worden dat de pensioendeelnemer niet persoonlijk eigenaar zal zijn van het persoonlijke pensioenvermogen. De pensioenuitvoerder is eigenaar. Het persoonlijke pensioenvermogen moet meer

worden beschouwd als een rekenkundige grootheid die de basis vormt voor het door de pensioendeelnemer te bereiken pensioen. Verder moet worden opgemerkt dat ook de fiscale regelgeving rond pensioen (het zogenaamde Witteveen kader)⁶ zal moeten worden afgestemd op de nieuwe pensioenovereenkomst.

Het kabinet wacht een voorstel van de Sociaal-Economische Raad (SER) af voor de exacte vormgeving van het nieuwe type pensioenovereenkomst. Dit voorstel zal voortbouwen op de rapporten *Toekomst pensioenstelsel* uit 2015 en de *Verkenning persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling* uit 2016 en wordt in het voorjaar van 2018 verwacht.⁷

NIEUWE PENSIOENWETGEVING

De afgelopen periode zag een nieuwe wet op pensioenterrein het licht: de Wet waardeoverdracht klein pensioen.⁸ Deze nieuwe wet bergt gecompliceerde wetgeving die beoogt pensioengeld zo veel mogelijk de pensioenbestemming te laten

behouden en om de pensioenadministratie van pensioenuitvoerders te ontlasten. De huidige afkoopregeling klein pensioen komt te vervallen vanaf 2019 (de datum van inwerkingtreding van de nieuwe wet) waarbij complex overgangsrecht van toepassing is.⁹ De wet en het overgangsrecht houden samengevat het volgende in:

- Pensioenaanspraken die bij het eindigen van de deelneming aan een pensioenregeling op de reguliere pensioendatum minder dan 2 euro per jaar bedragen vervallen, tenzij de deelnemer verhuist naar een andere EU-lidstaat en hij de pensioenuitvoerder daarover bij het eindigen van de deelneming heeft geïnformeerd.¹⁰ De regeling geldt indien de deelneming aan een pensioenregeling na 2018 eindigt maar kan vanaf 2019 ook worden toegepast op kleine pensioenen als de deelneming aan de pensioenregeling vóór 2018 eindigde.
- Op de pensioendatum mogen kleine pensioenen (ouderdomspensioenen die minder dan 467,89 euro¹¹ per jaar bedragen en de daarbij behorende partnerpensioenen) door de pensioenuitvoerder worden afgekocht aan de pensioenrechtgebende.¹² Daarbij geldt dat als de deelneming aan de pensioenregeling eindigde vóór 2007 de pensioenrechtgebende bezwaarrecht heeft; de pensioenrechtgebende moet instemmen als de deelneming op of na 1 januari 2007 eindigde. De regeling vervangt de huidige afkoopregeling klein pensioen van artikel 66 Pensioenwet vanaf 1 januari 2019.
- Kleine pensioenen van de hiervóór aangeduide omvang mogen onder concreet in de wet vastgelegde voorwaarden door de pensioenuitvoerder aan de pensioenuitvoerder van de nieuwe werkgever van een pensioendeelnemer worden overgedragen. De bevoegdheid geldt als de deelneming aan een pensioen-

regeling op of na 1 januari 2018 eindigt.

- Kleine pensioenen van een gewezen deelnemer (ouderdomspensioenen die minder dan 467,89 euro¹³ per jaar bedragen en de daarbij behorende partner- en wezenpensioenen) mogen door de pensioenuitvoerder worden afgekocht aan de pensioenrechtgebende. Daarbij geldt dat als de deelneming aan de pensioenregeling eindigde vóór 2007 de pensioenrechtgebende bezwaarrecht heeft en de pensioengerechtigde moet instemmen indien de deelneming op of na 1 januari 2007 eindigde, alles onder de voorwaarde dat de pensioenuitvoerder ten minste vijfmaal tevergeefs heeft gepoogd waardeoverdracht te realiseren. De regeling geldt als de deelneming eindigde of eindigt op of na 1 januari 2018 en mits een bepaalde wachttijd is verstreken bij beëindiging van de deelneming in 2018¹⁴

Tot zover het pensioen- en wetgevingsbeleid. Hierna wordt op de belangrijkste pensioenrechtspraak in de afgelopen periode ingegaan.

ARBEIDSRECHT

Transitievergoeding voor arbeidsongeschikte werknemers

Artikel 7:673b Burgerlijk Wetboek (BW) houdt in dat bij cao kan worden overeengekomen dat het wettelijk recht op transitievergoeding bij beëindiging van een dienstverband plaatsmaakt voor een andere 'gelijkwaardige voorziening'. In de rechtspraak gewezen in de afgelopen periode speelde de vraag of het recht op premievrije voortzetting van pensioenopbouw bij arbeidsonge-

schiktheid als een dergelijke gelijkwaardige voorziening kan fungeren. Er werd geoordeeld dat dit niet het geval was in zowel eerste aanleg (in Rechtbank Noord-Nederland 4 januari 2017, ECLI:NL:RBNNE:2017:884, Rechtbank Gelderland 8 februari 2017, ECLI:NL:RBGEL:2017:1079) als hoger beroep (in Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 30 oktober 2017 en 18 december 2017, gevoegde zaken, ECLI:NL:GHARL:2017:10458, 11133 en 11290). De reden was gelegen in de feitelijke vaststelling dat het recht op vrijstelling van premiebetaling bij arbeidsongeschiktheid niet dezelfde waarde vertegenwoordigde als de wettelijke transitievergoeding. De uitspraken impliceren dat het recht op vrijstelling van premiebetaling voor pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid op zichzelf bezien wel degelijk als 'gelijkwaardige voorziening' in de plaats kan treden van de wettelijke transitievergoeding. Voorwaarde is dan dat de waarde van dat recht, op individueel niveau getoetst, wel (ten minste) dezelfde waarde vertegenwoordigt als de wettelijke transitievergoeding. Dat is in die zin opmerkelijk, omdat de transitievergoeding als functie heeft om de overgang naar een andere werkkring te vergemakkelijken en/of de inkomstensterugval op te vangen die het gevolg is van de beëindiging van het dienstverband omdat de WW-uitkering lager is dan het vóór de beëindiging van het dienstverband genoten salaris. Vrijstelling van premiebetaling voor pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid leidt weliswaar tot verhoging van inkomen, maar het gaat dan om verhoging van pensioeninkomen. Dat is inkomen genoten na pensioenering. Desondanks kan ook verhoging van dergelijk inkomen kennelijk als aan een transitievergoeding gelijkwaardige voorziening gelden. Een ander geldt uitsluitend voor werknemers die ten tijde van de beëindiging van het dienstverband arbeidsonge-

schikt zijn en recht op vrijstelling van premiebetaling voor voortzetting van hun pensioenopbouw in verband met die arbeidsongeschiktheid (zullen gaan) genieten.

Transitievergoeding en pensioenontslag

In Rechtbank Midden-Nederland 30 juni 2017, ECLI:NL:RBMNE:2017:3249 werden prejudiciële vragen aan de Hoge Raad aangekondigd over de kwestie of de wettelijke regeling dat bij pensioenontslag geen transitievergoeding is verschuldigd (art. 7:673, lid 7, aanhef en onder b BW) stand zou houden onder het EU-recht (Richtlijn 2000/78 inzake leeftijdsonderscheid). Die vragen werden uiteindelijk gesteld in Rechtbank Midden-Nederland 19 juli 2017, ECLI:NL:RBMNE:2017:3712.¹⁵ Inmiddels heeft A-G Timmerman geconcludeerd dat de wettelijke regeling geen verboden leeftijdsonderscheid inhoudt (Parket bij de Hoge Raad 9 februari 2018, ECLI:NL:HR:PHR:2018:158). Het wachten is nu op de Hoge Raad. Opmerkelijk is dat de prejudiciële vragen niet (meteen) aan het Hof van Justitie EU zijn gesteld. Dat is immers de rechterlijke instantie die uiteindelijk uitsluitsel kan geven.

Aftopping transitievergoeding

In een tweetal zaken (Rechtbank Amsterdam 8 februari 2017, ECLI:NL:RBAMS:2017:906 en Rechtbank Amsterdam 24 februari 2017, ECLI:NL:RBAMS:2017:1251) werd geoordeeld dat de aftopping van de transitievergoeding in een sociaal plan in verband met de mogelijkheid van pensioenvervroeging verboden leeftijdsonderscheid impliceerde. Dat lijkt begrijpelijk, waarbij opgemerkt moet worden dat de werknemer die de financiële gevolgen van ontslag (gedeeltelijk) overbrugt door vervroegd met pensioen te gaan anders dan andere werknemers zelf de ontslagregeling financiert.

Pijlijnproblematiek

Advocaten opgelet! De advocaat die een ontslagzaak voor een zieke werknemer behandelt, moet niet vergeten dat wanneer de werknemer uiteindelijk recht op een WIA-uitkering verkrijgt, vaak ook recht op premievrije voortzetting van de pensioenopbouw in verband met arbeidsongeschiktheid zou zijn verkregen als het dienstverband niet zou zijn geëindigd. Dat recht kan door ontslag in de ziekteperiode verloren gaan. De advocaat die daar in het kader van de ontslagprocedure niet op wijst, kan aansprakelijk zijn voor de schade die de werknemer daardoor lijdt, óók als dit niet uitdrukkelijk tot de opdracht behoorde. In dit verband kan ongevraagd advies in het kader van 'goed opdrachtnemerschap' zijn vereist om de cliënt goed bij te staan (zie Rechtbank Noord-Nederland 15 november 2017, ECLI:NL:RBNNE:2017:4360).

Eenzijdige wijziging pensioenregeling

Ten aanzien het wijzigen van pensioenregelingen is ook in de periode die deze Kroniek Pensioenrecht beslaat weer de nodige jurisprudentie geweest.

De wijziging van een pensioenregeling dient in beginsel met wederzijds goedvinden plaats te vinden, maar de wet biedt een kader tot wijziging zonder instemming van de werknemer. In dit geval zijn artikel 19 Pensioenwet (PW) en artikel 7:613 BW van belang. In artikel 19 PW is het volgende bepaald:

'Een werkgever kan de pensioenovereenkomst zonder instemming van

de werknemer wijzigen indien de bevoegdheid daartoe schriftelijk in de pensioenovereenkomst is opgenomen en er tevens sprake is van een zodanig zwaarwichtig belang van de werkgever dat het belang van de werknemer dat door de wijziging zou worden geschaad daarvoor naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid moet wijken.'

De Rechtbank Noord-Nederland heeft op 5 mei 2017 (ECLI:NL:RBNNE:2017:1698) vonnis gewezen over de vraag of een werkgever de bevoegdheid had om een voorwaardelijke indexatieregeling te wijzigen. De voorwaardelijke indexatieregeling hield in dat indexatie plaats zou vinden conform de indexatie van het bedrijfstakpensioenfonds Zorg en Welzijn. De werkgever wijzigde de indexatieregeling echter eenzijdig in een indexatieregeling waarbij de werkgever jaarlijks zou beslissen of zou worden geïndexeerd. Het pensioenreglement kende wel een (eenzijdig) wijzigingsbeding waarin was bepaald dat wijziging mogelijk was, onder andere indien wettelijke regelingen inzake ouderdoms-, nabestaanden- en/of wezenpensioen worden ingevoerd of gewijzigd en indien wettelijke regelingen in brede zin op pensioengebied worden ingevoerd of gewijzigd. In dat verband beriep de werkgever zich op de invoering van de Pensioenwet en gewijzigde fiscale regels. De rechtbank oordeelde dat de in het reglement gegeven (eenzijdige) wijzigingsmogelijkheid van de pensioenregeling onderdeel uitmaakte van de pensioenovereenkomst. Daarnaast oordeelde de rechtbank met verwijzing naar HR 30 september 2013, ECLI:NL:HR:2013:CA0566 (*ECN/OMEN*), dat, alhoewel het dienstverband tussen de werkgever en werknemer ten tijde van de wijziging van het reglement was geëindigd zodat formeel geen sprake meer was van een werkgever-werknemerrelatie, juist door het bestaan van de pensioenovereenkomst de

rechtsverhouding tussen partijen nog niet was 'uitgewerkt'. Het eenzijdig wijzigingsbeding kon daarom in beginsel worden toegepast. De rechtbank oordeelde ten aanzien van het concrete gebruik van het wijzigingsbeding door de werkgever echter dat de wijziging van de indexatieregeling niet rechtsgeldig was, mede omdat de werkgever had gecommuniceerd dat er geen inhoudelijke wijzigingen zouden plaatsvinden, hetgeen volgens de rechtbank feitelijk niet juist was.

In Rechtbank Midden-Nederland 10 januari 2018, ECLI:NL:RBMNE:2018:62, toetste de kantonrechter een wijziging van een pensioenregeling aan artikel 19 PW. De werkgever wilde de pensioenregeling in lijn brengen met de fiscale wetgeving, en wilde de regeling daarnaast toekomstbestendig en marktconform maken. Als onderdeel van de nieuwe pensioenregeling werd ook een (geleidelijke invoering van een) werknemerspremie (eigen bijdrage) ingevoerd voor een werknemersgroep die voorheen geen eigen bijdrage hoefde

te betalen. Een eenzijdig wijzigingsbeding in de arbeidsovereenkomst ontbrak. Het pensioenreglement kende wel een eenzijdig wijzigingsbeding. De kantonrechter oordeelde echter dat de werkgever geen zwaarwegend belang had aangetoond om tot aanpassing van de werknemerspremie over te gaan.

HR 15 september 2017, ECLI:NL:HR:2017:2388, vernietigde Gerechtshof Den Haag 16 februari 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:231. De zaak betrof de wijziging van pensioenovereenkomsten van het type uitkeringsovereenkomst (die geven uitzicht op gegarandeerde pensioenbedragen) in pensioenovereenkomsten van het type premieovereenkomst (waarbij geen garanties voor de deelnemers gelden). De wijziging hield stand voor de toekomst, maar niet voor de inbreng van de gegarandeerde opgebouwde rechten in de niet-gegarandeerde regeling. De werkgever werd veroordeeld tot betaling van schadevergoeding in verband met het inbrengen van pensioenaanspraken op grond van een uitkerings-

overeenkomst in een premieovereenkomst zonder de werknemers over de mogelijke risico's te informeren. Voor die vordering had de werkgever zijn pensioenadviseur met succes in vrijwaring opgeroepen. Omtrent die vrijwaringszaak spelen nog procesrechtelijke perikelen.

Informatieverstrekking over de wijziging

Goede en juiste informatieverstrekking door een werkgever bij het wijzigen van een pensioenregeling is van groot belang. Dit blijkt weer eens te meer uit een arrest van het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden van 11 april 2017 (ECLI:NL:GHARL:2017:3096). In 1997 had een werkgever zijn eindlooppensioenregeling omgezet in een premieovereenkomst ('beschikbare-premieregeling'). Vele jaren later stelt een werknemer een vordering tot schadevergoeding in voor tegenvallende pensioenuitkeringen. Een beroep op verjaring van de werkgever werd door het hof afgewezen. Mede op basis van getuigenverklaringen, die bevestigden

dat de informatie in het kader van de wijziging destijds zeer beperkt en onvolledig was, werd door het hof een schadevergoeding wegens strijd met goed werkgeverschap toegekend. Enkele maanden eerder, op 31 januari 2017, oordeelde het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden (ECLI:NL:GHARL:2017:797) ook over het belang van goede informatieverstrekking. Met terugwerkende kracht was met ingang van 1 januari 2005 een wijziging van een eindlooppensioenregeling naar een middellooppensioenregeling met een andere indexatie doorgevoerd. De werknemer die als eiser optrad, was niet bij een voorlichtingsbijeenkomst of individuele voorlichting aanwezig geweest. Van 2006 tot 2008 vonden vervolgens onderhandelingen plaats over een nieuwe arbeidsovereenkomst, waarna in 2008 een nieuwe arbeidsovereenkomst werd gesloten. In deze nieuwe arbeidsovereenkomst was een verwijzing opgenomen naar het geldende pensioenreglement. De werknemer vorderde voor het eerst vanaf 2013 een vergoeding van pensioenschade als gevolg van de wijziging. Het hof oordeelde echter dat de werknemer uitdrukkelijk had ingestemd met de nieuwe middellooppensioenregeling door ondertekening van een nieuwe arbeidsovereenkomst waarin een verwijzing naar de nieuwe middellooppensioenregeling was opgenomen. Dat de werknemer geen exemplaar van de pensioenregeling ter hand is gesteld, deed hier niet aan af. Voor de periode vanaf de wijziging in 2005 tot 2008 oordeelde het hof dat de werkgever van instemming van de werknemer mocht uitgaan, onder meer omdat uitgebreide informatie was gegeven en omdat de werknemer pas in 2013 het standpunt innam dat hij niet zou hebben ingestemd met de wijziging. Een ondubbelzinnige instemming was volgens het hof niet

vereist waarbij verwezen wordt naar een arrest van de Hoge Raad van 12 februari 2001 inzake CZ (ECLI:NL:HR:2010:BK3570).

In een arrest van het Gerechtshof Den Bosch van 19 september 2017 (ECLI:NL:GHSHE:2017:4031) oordeelde het hof dat inzake de vordering van een ex-werknemer tot handhaving van de eindlooppensioenregeling die in de visie van de werkgever was gewijzigd, geen instemming van de werknemer met de wijziging kon worden verondersteld. Het hof overwoog verkort gezegd dat voor welbewuste instemming noodzakelijk is dat de werknemer is geweest op de concrete financiële consequenties van de wijziging. De werknemer moest zich een oordeel kunnen vormen omtrent de concrete betekenis van de eenzijdig doorgevoerde wijziging van de pensioenregeling voor de omvang van haar pensioen. De werkgever voerde nog aan dat de werknemer (in 2006) akkoord was gegaan met een nieuwe pensioenregeling. De werkgever dient dan te bewijzen dat zij dat welbewust heeft gedaan, dus met kennis van de consequenties voor de omvang van het op te bouwen pensioen. Ook hieruit blijkt wederom dat goede en juiste informatieverstrekking in het kader van wijzigingen van een pensioenregeling van groot belang is.

Uitvoeringsovereenkomst ('droogvallen' van toeslagverlening)

Een kwestie die momenteel met regelmaat in de praktijk speelt, betreft de gevolgen voor voorwaardelijke toeslagbepalingen van het opraken van toeslagdepots, (ook) bij of na beëindiging van de uitvoeringsovereenkomst met een pensioenverzekeraar. Op 5 september 2017 (ECLI:NL:GHDHA:2017:2478) oordeelde Gerechtshof Den Haag over een zaak

waarin de werkgever een uitvoeringsovereenkomst had afgesloten bij een verzekeraar. In de toeslagbepaling van de pensioenregeling werd bepaald dat de toeslagverlening van rechtswege eindigde op de dag met ingang waarvan de met de verzekeraar gesloten uitvoeringsovereenkomst niet langer, ook niet in gewijzigde vorm, werd voortgezet. Ook bepaalde de toeslagregeling dat als de werkgever gebruik zou maken van zijn bevoegdheid om de uitvoeringsovereenkomst niet voort te zetten, hij de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden daarvan terstond in kennis zou stellen. Nadat de uitvoeringsovereenkomst in 2012 werd beëindigd, kwam de toeslagregeling te vervallen. Een deelnemer in de pensioenregeling stelde zich op het standpunt dat sprake was van een wijziging van de pensioenregeling die getoetst diende te worden aan artikel 19 PW, dat een eenzijdige wijzigingsbevoegdheid van de pensioenovereenkomst inhoudt ingeval van een zwaarwegend belang van de werkgever bij wijziging. Het gerechtshof oordeelde dat sprake was van beëindiging van de toeslagregeling van rechtswege, zodat toetsing aan artikel 19 PW niet aan de orde is. Verder oordeelde het gerechtshof dat de bedoeling die aan de toeslagregeling ten grondslag lag niet relevant was omdat de regeling objectief diende te worden uitgelegd volgens de zogenoemde cao-norm. Ten tijde van de opzegging van de uitvoeringsovereenkomst was de gewezen deelnemer niet meer in dienst van de werkgever, die had geen pensioenverplichtingen meer jegens hem en er was al jaren geen sprake meer van substantiële overrentedeling die aan het toeslagdepot kon worden toegevoegd. Daarom oordeelde het gerechtshof dat niet kon worden gesteld dat de deelnemer een zodanig belang had

bij het voortbestaan van de toeslagregeling, dat opzegging van de uitvoeringsovereenkomst naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar was. Aan het feit dat door de werkgever niet aan de informatieverplichting was voldaan, verbond het gerechtshof geen rechtsgevolg omdat op het niet-nakomen geen sanctie gesteld was.

Op 30 mei 2017 oordeelde Gerechtshof Amsterdam (ECLI:NL:GHAMS:2017:2043) in een zaak over de uitleg van een voorwaardelijke toeslagbepaling. Volgens de tekst van de toeslagbepaling bestond recht op toeslagen zolang de beschikbare middelen dat toelieten. Het geschil betrof de vraag of dit de door de verzekeraar uit overrente beschikbare middelen waren, of de middelen die door de werkgever beschikbaar zouden kunnen worden gesteld. Het gerechtshof oordeelde dat met 'de middelen' de door de verzekeraar beschikbaar gestelde middelen werden bedoeld. Daarbij baseerde het hof zich op de vaste cao-uitlegmethode voor pensioenreglementen en de aannemelijkheid van het rechtsgevolg van die uitleg. De uitleg van de gepensioneerde leidde volgens het hof tot het niet aannemelijke rechtsgevolg dat feitelijk sprake zou zijn van een onvoorwaardelijke toeslagregeling, behoudens surseance of faillissement van de werkgever hetgeen niet conform de gewoonte of het gebruik is.

Ten slotte oordeelde Rechtbank Midden-Nederland (ECLI:NL:RBMNE:2017:4311) op 30 augustus 2017 over een zaak waarbij de werkgever de uitvoeringsovereenkomst bij een verzekeraar niet verlengde, maar overstapte naar een andere verzekeraar. De pensioenregeling van de werkgever kende een toeslagbepaling die inhield dat de indexaties zouden worden gefinancierd uit de

beschikbare overrente die krachtens de overeenkomst met verzekeraar daarvoor beschikbaar zou komen. Deelnemers in de pensioenregeling stelden zich op het standpunt dat de toeslagbepaling inhield dat de overrente die in enig jaar na toeslagverlening resteerde beschikbaar diende te blijven voor toeslagverlening in latere jaren. De rechtbank oordeelde dat de bepaling uitgaat van een jaarlijkse benadering. Dit oordeel berustte mede op het standpunt van de verzekeraar dat het gebruikelijk was om een depotovereenkomst aan te gaan met de werkgever, indien niet gebruikte overrente voor gebruik in latere jaren wordt gereserveerd. Daarvan was hier geen sprake. Ook stelden de deelnemers in de pensioenregeling dat de toeslagbepaling onvoorwaardelijk zou zijn omdat was bepaald dat de pensioenaanspraken '(zullen) worden verhoogd'. De rechtbank oordeelde echter dat sprake was van een financieringsvoorbehoud dat gebaseerd was op een toekomstige onzekere gebeurtenis, zodat de bepaling voorwaardelijk was.

AANSLUITING VERPLICHT GESTELD BEDRIJFSTAK-PENSIOENFONDS

Ingevolge artikel 23 van de Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds 2000 (hierna: 'de Wet Bpf 2000') dient een rechtspersoon die te maken heeft met betalingsonmacht van pensioenpremies aan een verplicht gesteld bedrijfstakpensioenfonds daarvan onverwijld melding te doen aan het bedrijfstakpensioenfonds. Als de rechtspersoon de betalingsonmacht op de juiste wijze heeft gemeld, is een (oud-)bestuurder uitsluitend persoonlijk aansprakelijk als

aannemelijk is dat het niet-betalen van de premies is veroorzaakt door kennelijk onbehoorlijk bestuur in de drie jaar voorafgaand aan het tijdstip van de melding van betalingsonmacht. In andere gevallen geldt persoonlijke aansprakelijkheid, tenzij het wettelijk rechtsvermoeden dat het niet-betalen van de premie aan de bestuurder valt te verwijten, wordt weerlegd. De melding dient te worden onderbouwd met de stukken uit de administratie van de rechtspersoon.

In de zaak die leidde tot Hoge Raad 24 november 2017 (ECLI:NL:HR:2017:3019), was eiser tot cassatie (hierna: 'eiser') tot november 2010 (middellijk) bestuurder van Kantrans Logistiek BV (hierna: 'Kantrans'). Kantrans viel onder de werkingssfeer van het Bedrijfstakpensioenfonds voor het Beroepsvervoer over de Weg. Eiser deed als bestuurder van Kantrans melding van betalingsonmacht van pensioenpremies. Daarbij stelde Kantrans ook een betalingsregeling voor. In de loop van 2010 deed Kantrans nog betalingen aan het bedrijfstakpensioenfonds. Kantrans werd op 19 juli 2011 failliet verklaard. Het bedrijfstakpensioenfonds stelde vervolgens de bestuurder persoonlijk aansprakelijk voor de onbetaald gebleven premies over de jaren 2008 tot en met 2010. Eiser stelde onder meer dat hij niet meer beschikte over de admi-

nistratie van Kantrans, omdat de administratie bij de verkoop van de aandelen was overgedragen aan een andere rechtspersoon.

De Hoge Raad gaf hier duidelijkheid over de formele eisen die gelden bij de overdracht van de administratie van een rechtspersoon in geval van een aandelenoverdracht aan een nieuwe rechtspersoon of als er een bestuurswisseling plaatsvindt. Volgens de Hoge Raad behoort de administratie van een rechtspersoon toe aan de rechtspersoon en bepaalt de wet dat het bestuur van een rechtspersoon verplicht is de administratie op orde te houden en te bewaren, zodat de rechten en verplichtingen van de rechtspersoon duidelijk zijn. Na een aandelenoverdracht of een bestuurswisseling blijft de administratie bij de rechtspersoon. Als de administratie bij een aandelenoverdracht en bestuurswisseling feitelijk ter hand moet worden gesteld aan een opvolgend bestuur, gelden daar volgens de Hoge Raad geen formele vereisten voor. Een notariële akte is daarom niet vereist. Dat betekent dat een voormalig bestuurder in beginsel niet meer kan beschikken over of toegang heeft tot de administratie. Volgens de Hoge Raad heeft het hof dit uitgangspunt ten onrechte niet gevolgd door (vanwege het ontbreken van een notariële akte van de administratieoverdracht) ervan uit te gaan dat de administratie niet was overgedragen en daaruit af te leiden dat de bestuurder deze (kennelijk) buiten de procedure heeft gehouden. Het hof heeft volgens de Hoge Raad niet vastgesteld dat de bestuurder de administratie van de rechtspersoon bij de aandelenoverdracht heeft behouden of achtergehouden en verwees de zaak daarom naar het Gerechtshof Den Bosch om opnieuw uitspraak te doen. De Hoge Raad overwoog ook dat als een melding van betalingsonmacht is gedaan, het niet noodzakelijk is om bij elke nieuwe betalings-

verplichting opnieuw een dergelijke melding te doen. De melding kan ook toekomstige premies omvatten.

Op grond van het hiervoor genoemde artikel 23 Wet Bpf 2000, geldt dat indien de melding niet tijdig of niet op de juiste wijze aan het bedrijfstakpensioenfonds wordt gedaan, de bestuurder hoofdelijk aansprakelijk is voor de verschuldigde premies omdat het nalaten van de melding geacht wordt het gevolg te zijn van onbehoorlijk bestuur. In de zaak die leidde tot Gerechtshof Den Haag 14 januari 2017 (ECLI:NL:GHDHA:2017:197) stelde het bedrijfstakpensioenfonds voor vlees, vleeswaren, gemaksvoeding en pluimveevlees, na een werkingssfeeronderzoek in het jaar 2010, vast dat de door een vennootschap gedreven onderneming onder de werkingssfeer van het bedrijfstakpensioenfonds viel. Daardoor was de vennootschap verplicht zich aan te sluiten bij het bedrijfstakpensioenfonds. De vennootschap kwam daartegen op en voerde onder meer aan dat zij reeds jaren lid was van de NBBU en die cao-bepalingen toepast. De vennootschap voerde verder aan dat de cao voorziet in een pensioenregeling bij StiPP en dat er in 2010 slechts tijdelijk een toename was van werknemers die werkzaam waren in de vleesverwerkende industrie. De vennootschap had het bedrijfstakpensioenfonds daarom verzocht de inschrijving terug te draaien. Op 3 februari 2012 zond het bedrijfstakpensioenfonds aan de vennootschap een factuur voor de over jaar 2010 verschuldigde premies. Aangezien de vennootschap de nota niet kon betalen, werd de vennootschap in staat van faillissement verklaard. Het bedrijfstakpensioenfonds stelde vervolgens de voormalige bestuurder van de vennootschap aansprakelijk voor de pensioenschuld. Het hof oordeelde onder meer dat een melding van betalingsonmacht ook rechtsgeldig kan zijn in de

situatie dat de premiehoogte nog niet definitief vaststaat. Volgens het gerechtshof kan een vroegtijdige melding alleen dan als melding in de zin van de wet worden aanvaard als daaruit duidelijk blijkt dat een betalingsverplichting, gelet op de hoogte daarvan, niet (tijdig) kan worden voldaan. De betalingsonmacht dient verder feitelijk te zijn onderbouwd. De mededeling dat bij het vaststellen van de premie door het bedrijfstakpensioenfonds geen rekening is gehouden met de premie verschuldigd uit de eigen pensioenregeling (bij StiPP) is onvoldoende. Verder moet de mededeling uitdrukkelijk vermelden dat het een melding betalingsonmacht betreft, anders is niet aan de meldplicht voldaan. Het hof oordeelde dat de redenen die door de vennootschap werden aangevoerd om het hiervoor genoemde bewijsvermoeden voor persoonlijke aansprakelijkheid te ontcrachten onvoldoende waren. Dit gold te meer omdat vaststond dat de vennootschap niets heeft betaald, zelfs niet de premie die zij had terugontvangen van StiPP. De vennootschap stelde volgens het gerechtshof niets dat erop duidt dat zij alles eraan had gedaan om zeker te stellen dat het bedrijfstakpensioenfonds (voor zo veel mogelijk) zou worden betaald, terwijl zij evenmin aantoonde dat zij niet tot betalen in staat was. De vennootschap had ook niets gesteld over maatregelen die zij had genomen om

ervoor te zorgen dat het door StiPP gerestitueerde bedrag zou worden doorbetaald aan het bedrijfstakpensioenfonds.

VRIJSTELLING VERPLICHTE DEELNEMING BEDRIJFSTAKPENSIOENFONDS

Dient een bedrijfstakpensioenfonds een werkgever te compenseren indien werknemers na het verlenen van vrijstelling van de verplichte deelneming niet meer kunnen voldoen aan de voorwaarden van de VPL-overgangsregeling van dat bedrijfstakpensioenfonds?

Die vraag kwam aan de orde in Gerechtshof Amsterdam 11 april 2017 (ECLI:NL:GHAMS:2017:1264). Het hof kreeg te oordelen over een geschil tussen een werkgever uit de beroepsvervoersector en het verplicht gestelde bedrijfstakpensioenfonds Pensioenfonds Vervoer. De werkgever was in het verleden verplicht aangesloten bij het Pensioenfonds Vervoer, maar met ingang van 1 april 2012 had het Pensioenfonds Vervoer op verzoek van de werkgever vrijstelling van de verplichte deelneming verleend. Omdat de werknemers van de werkgever met ingang van 1 april 2012 niet meer deelnamen in het Pensioenfonds Vervoer, kwamen zij niet meer in aanmerking voor uitkeringen uit hoofde van de VPL-overgangsregeling van het Pensioenfonds Vervoer. Het betrof een compensatieregeling voor het wegvallen van vroegpensioen per 1 januari 2006. De werknemers kwamen daar niet meer voor in aanmerking, omdat zij niet meer konden voldoen aan de voorwaarde bij de overgangsregeling, dat zij tot hun pensioendatum onafgebroken zouden blijven deelnemen in het Pensioenfonds Vervoer. Voor de werknemers was dat verder niet problematisch. De werkgever had voor hen immers in het kader van de vrijstelling een met de VPL-overgangsregeling vergelijkba-

re regeling moeten treffen bij een pensioenverzekeraar. De werkgever meende echter dat de pensioenpremies die de werkgever aan het Pensioenfonds Vervoer had afgedragen voor de VPL-overgangsregeling over de periode van 1 januari 2006, toen de VPL-overgangsregeling werd ingevoerd, tot 1 april 2012, de datum van vrijstelling, aan de werkgever ten goede moesten komen en stelde daartoe vorderingen tegen het Pensioenfonds Vervoer in. Aan die vorderingen legde de werkgever ongerechtvaardigde verrijking, althans strijd met de redelijkheid en billijkheid van artikel 6:248 BW, ten grondslag. Het hof wees de vorderingen af, in de kern omdat de systematiek van de doorsneepremie en van de verplichtstelling naar het oordeel van het hof geen ruimte biedt voor het standpunt van de werkgever dat een afzonderlijke premie, los van de doorsneepremie, zou hebben te gelden voor de VPL-overgangsregeling. De door het Pensioenfonds Vervoer gehanteerde doorsneepremie, die mede de voorwaardelijke aanspraken uit de VPL-overgangsregeling omvatte, was integraal door de werkgever verschuldigd.

PENSIOEN EN SCHEIDING

In HR 14 april 2017 (ECLI:NL:HR:2017:693) oordeelde de Hoge Raad dat een vereveningsgerechtigde en/of gerechtigde tot bijzonder partnerpensioen ten laste van pensioen in eigen beheer van een dga in het kader van het recht op externe uitvoering van die rechten meedeelt in dekkingstekort binnen de bv. Concreet betekent de uitspraak van de Hoge Raad in de praktijk het volgende voor de vereveningsgerechtigde en/of gerechtigde tot bijzonder partnerpensioen:

- ofwel wordt genoeg genomen met beperkte, maar wel extern uitgevoerde rechten (de bv van de dga dient voor externe uitvoering van

het pensioen in eigen beheer het bedrag ter grootte van de fiscale pensioenvoorziening en het fiscale vrij opneembare eigen vermogen beschikbaar te stellen; voor externe uitvoering van de rechten van de vereveningsgerechtigde en/of gerechtigde tot bijzonder partnerpensioen dient de bv het evenredig deel van dat bedrag beschikbaar te stellen berekend op basis van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen);

- ofwel wordt afgezien van externe uitvoering van die rechten, waardoor de volledige rechten worden behouden, maar in de uitkeringsfase wordt gedeeld in het dekkingstekort, precies zoals de dga zelf.

Voorts was voor de praktijk van belang de uitspraak van de Rechtbank Rotterdam van 15 maart 2017 (ECLI:NL:RBROT:2017:2456) waarin een criterium voor persoonlijke aansprakelijkheid van een dga voor de nakoming door diens bv van het recht op pensioenverevening en/of het recht op bijzonder partnerpensioen werd gegeven. Dat criterium was ernstige persoonlijke verwijtbaarheid. Wanneer de bv de pensioenrechten van de ex-partner niet kan nakomen als gevolg van ernstig persoonlijk verwijtbaar handelen door de dga, dient de dga de middelen van de bv benodigd voor de nakoming van die rechten persoonlijk aan te vullen. Het criterium komt feitelijk overeen met het criterium voor aansprakelijkheid van een bestuurder ten opzichte van een rechtspersoon voor onbehoorlijk bestuur van de rechtspersoon (art. 2:9, lid 1 BW). De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft wetgeving aangekondigd op grond waarvan het zelfstandig recht op uitbetaling in het kader van pensioenverevening automatisch zal ontstaan, net zoals het recht op bijzonder partnerpensioen. Dit blijkt uit een nadere evaluatie van

de Wet verevening pensioenrechten bij scheiding die de minister bij brief van 8 maart 2018 aan de Tweede Kamer zond.¹⁶

FISCAAL PENSIOENRECHT

In dit deel van de Kroniek bespreken wij enkele interessante uitspraken met betrekking tot het opleggen door de Belastingdienst van conserverende aanslagen bij emigratie. Wanneer een belastingplichtige, anders dan door overlijden, ophoudt binnenlands belastingplichtig te zijn, is de Belastingdienst bevoegd om ter zake de oudedagsvoorzieningen een conserverende aanslag op te leggen. Deze aanslag hoeft niet te worden voldaan, maar wordt pas verschuldigd als na emigratie sprake is van een verboden handeling zoals afkoop, vervreemding of bezwaren van een pensioen- of lijfrente aanspraak. De vraag waar het steeds om gaat, is of oplegging van een conserverende aanslag in strijd is met de vereiste goede verdragstrouw tussen verdragssluitende staten. Belastingverdragen dienen ter voorkoming van dubbele belastingheffing. Van strijd met goede verdragstrouw is sprake als de exclusieve heffingsbevoegdheid van de ene verdragspartner door het opleggen van de conserverende aanslag door de andere verdragspartner wordt uitgehouden of ontgaan. Voor lijfrentepremies bepaalt artikel 3.136, lid 2 van de Wet inkomstenbelasting 2001 (hierna: 'Wet IB 2001') dat de lijfrentepremies die als uitgaven voor inkomensvoorzieningen in aftrek werden genomen in geval van emigratie gelden als negatieve uitgaven voor die inkomensvoorzieningen en daarom bij het inkomen worden opgeteld. Dit betekent dat door deze bepaling niet (een deel van) de waarde van de lijfrente aanspraak bij emigratie wordt belast, maar dat een voorwaardelijk verleende premieaftrek wordt teruggenomen. De conserverende aanslag heeft dan

uitsluitend betrekking op het terugnemen van voorwaardelijk verleende premieaftrek en niet op heffing over de waarde van lijfrente aanspraak bij emigratie. Daarmee is volgens de Hoge Raad (zie het arrest van 19 juni 2009; ECLI:NL:HR:2009:BC4725) geen sprake van strijd met goede verdragstrouw, omdat een exclusieve heffingsbevoegdheid van de verdragspartner daarmee niet wordt uitgehouden of hem ontgaat. Artikel 3.83 Wet IB 2001 bepaalt voor pensioenvoorzieningen dat de waarde in het economisch verkeer van opgebouwde pensioenaanspraken tot het loon wordt gerekend indien de belastingplichtige ophoudt binnenlands belastingplichtige te zijn, anders dan door overlijden. Indien deze hoofdregel op grond van verdragsbepalingen en de exclusieve toewijzing van heffingsbevoegdheid aan het immigratieland niet geldt, neemt Nederland ingevolge artikel 3.136, lid 3 Wet IB 2001 de niet tot het loon gerekende aanspraken en bijdragen ingevolge de pensioenregeling in aanmerking als negatieve uitgaven voor inkomensvoorzieningen. Met andere woorden: indien Nederland geen belasting kan heffen over de pensioenuitkeringen na emigratie, rekent de Nederlandse Staat eerder vrijgestelde pensioenaanspraken en bijdragen alsnog tot het loon vóór de emigratie. Dit betekent dat dan

geen sprake is van het belasten van pensioenaanspraken naar de waarde in het economisch verkeer. Daarentegen wordt de voorwaardelijk verleende vrijstelling van bijdragen en aanspraken teruggenomen. Het gevolg is dat vóór de invoering van artikel 3.136, lid 3 Wet IB 2001 een onvoorwaardelijk verleende vrijstelling van pensioenaanspraken en bijdragen niet kon worden teruggenomen zonder schending van de vereiste goede verdragstrouw. Rechtbank Zeeland-West-Brabant (9 maart 2017, ECLI:NL:RBZWB:2017:1464) oordeelde over een opgelegde conserverende aanslag over aanspraken op pensioen en lijfrente bij emigratie in 2014 naar Frankrijk. Belanghebbende hield honderd procent van de aandelen van een bv waarin hij een gerichte lijfrente had ondergebracht en pensioenaanspraken in eigen beheer had opgebouwd. De rechtbank stelde vervolgens een tweetal prejudiciële vragen aan de Hoge Raad:

- of het in de heffing betrekken met een conserverende aanslag van negatieve uitgaven bij emigratie ter zake een lijfrente aanspraak voor het op grond van artikel 3.136, lid 2 Wet IB 2001 bepaalde bedrag in de situatie als die van belanghebbende in strijd zou zijn met de goede verdragstrouw; én
- dezelfde vraag over een conserverende aanslag ter zake negatieve

uitgaven bij emigratie ter zake een pensioenaanspraak voor het op grond van artikel 3.136, lid 3 Wet IB 2001 bepaalde bedrag.

De Hoge Raad onderzocht of de opgelegde conserverende aanslag in strijd was met de goede verdragstrouw en oordeelde op 14 juli 2017 (ECLI:NL:HR:2017:1324) ten aanzien de lijfrenteaanspraak dat compartimentering in de tijd dient plaats te vinden.

Door toepassing van artikel 3.136, lid 2 Wet IB 2001 was, aldus de Hoge Raad, geen sprake van strijd met de goede verdragstrouw die bij de uitleg en toepassing van verdragen in acht moet worden genomen. Dit omdat er geen uitholling of het ontgaan van een verdragsbepaling is doordat geen sprake is van heffing over de waarde van de lijfrenteaanspraak, maar slechts voorwaardelijk verleende premieaftrek wordt teruggenomen. De Hoge Raad oordeelde tevens dat dit niet geldt voor de periode gelegen vóór de inwerkingtreding van de Wet Brede herwaardering per 1 januari 1992 en voor de periode van 1 januari 2001 tot de datum van inwerkingtreding van artikel 3.136, lid 2 Wet IB 2001, te weten 16 juli 2009, omdat het in die periode geldende fiscale regime bij emigratie leidde tot heffing over (een gedeelte van) de waarde van de lijfrenteaanspraak en geen sprake was van een voorwaardelijk verleende aftrek. Samenvattend betekende dit volgens de Hoge Raad dat uit artikel 3.136, lid 2 Wet IB 2001 volgt dat het opleggen van een conserverende aanslag bij emigratie ter zake betaling van lijfrentepremies niet in strijd is met de vereiste goede verdragstrouw over de periode van 1 januari 1992 tot 1 januari 2001 en in de periode vanaf 19 juli 2009.

De Hoge Raad oordeelde ten aanzien van de pensioenaanspraak dat daar eveneens compartimentering in de tijd diende plaats te vinden en dat de conserverende aanslag uitsluitend betrekking kan hebben op de pensioenaanspraken en bijdragen die vol-

gens de definitie van loon als bedoeld in artikel 3.81 Wet IB 2001 niet tot het loon zijn gerekend in de periode na inwerkingtreding per 16 juli 2009 van artikel 3.136, lid 3 Wet IB 2001. Verleende vrijstelling vóór die datum was onvoorwaardelijk en kon derhalve niet worden teruggenomen door het opleggen van een conserverende aanslag zonder strijd met de vereiste goede verdragstrouw.

In een vergelijkbare zaak over een opgelegde conserverende aanslag oordeelde Rechtbank Den Haag op 27 december 2016 (ECLI:NL:RBDHA:2016:16251) over de vraag of die strijdig was met de goede verdragstrouw bij emigratie naar Israël. Belanghebbende was begin 2012 geëmigreerd en hield op dat moment honderd procent van de aandelen in een bv waarin hij pensioenaanspraken in eigen beheer had opgebouwd. In 2015 werd een conserverende aanslag met revisierente opgelegd. Het standpunt van belanghebbende was dat het belastingen van pensioenbijdragen en aanspraken bij emigratie in strijd zou zijn met goede verdragstrouw. Het heffingsrecht over pensioenen was toegewezen aan de woonstaat, Israël. De inspecteur baseerde zijn heffingsbevoegdheid op artikel 3.136, lid 3 Wet IB 2001. De rechtbank stelde vast dat de heffingsbevoegdheid is toegewezen aan de woonstaat, derhalve Israël. De rechtbank oordeelde vervolgens dat artikel 3.136, lid 3 Wet IB 2001 een fictie bevat die heffingsbevoegdheid over een pensioenaanspraak die onvoorwaardelijk was toegekend naar Nederland toehaalt. Dit leidde tot het oordeel dat door oplegging van de conserverende aanslag sprake zou zijn van strijdigheid met de vereiste goede verdragstrouw, omdat hierdoor de heffingsmogelijkheid van Israël wordt uitgehouden of wordt ontgaan.

In het cassatieberoep van de staatssecretaris van Financiën tegen dit vonnis oordeelde de Hoge Raad op 24 november 2017 (ECLI:NL:HR:2017:2985)

onder verwijzing naar het hiervóór genoemde arrest van 14 juli 2017 (ECLI:NL:HR:2017:1324) dat oplegging van de conserverende aanslag volgens artikel 3.136, lid 3 Wet IB 2001 niet in strijd komt met de goede verdragstrouw, als het gaat om pensioenaanspraken en bijdragen die na 15 juli 2009¹⁷ niet tot het loon zijn gerekend.

In een andere zaak oordeelde Rechtbank Zeeland-West-Brabant op 15 juni 2017 (ECLI:NL:RBZWB:2017:3697) over een opgelegde conserverende aanslag ter zake pensioenaanspraken in een pensioen-bv over het jaar 2010. De rechtsvraag waar het in deze procedure om ging, was of de belanghebbende in 2010 was opgehouden binnenlands belastingplichtige te zijn. De belanghebbende stelde zich (primaire) op het standpunt dat hij vóór 2010 ophield binnenlands belastingplichtige te zijn. Een conserverende aanslag kan alleen worden opgelegd als iemand in enig jaar, anders dan door overlijden, ophoudt binnenlands belastingplichtige te zijn. De fiscale woonplaats moet worden vastgesteld aan de hand van de feitelijke omstandigheden.¹⁸ Wat iemands woonplaats is, hangt af van het antwoord op de vraag of sprake is van een duurzame band van persoonlijke aard met Nederland of een ander land. Naar het oordeel van de rechtbank was in 2010 al geen sprake meer van een duurzame band van persoonlijke aard met Nederland. De belanghebbende vestigde zich al in 2008 in Thailand, had geen eigen woning in Nederland meer ter beschikking en had nauwelijks contacten in Nederland van persoonlijke aard. De rechtbank oordeelde daarom dat het opleggen van een conserverende aanslag over 2010 niet mogelijk was, omdat niet aannemelijk was geworden dat de belanghebbende in 2010 was opgehouden binnenlands belastingplichtige te zijn (dat was immers al eerder het geval).

Een procedure bij Gerechtshof Den Bosch (18 november 2016, ECLI:NL:GHSHE:2016:5157) betrof de zaak van een belanghebbende die in 2008 was geëmigreerd naar Zweden. De inspecteur legde ingevolge artikel 3.83 Wet IB 2001 en artikel 3.146, lid 3 Wet IB 2001 een conserverende aanslag op over opgebouwde pensioenaanspraken. Als vermeld bepaalt artikel 3.83 van de Wet IB 2001 dat tot het loon wordt gerekend de waarde in het economisch verkeer van de pensioenaanspraken indien de (gewezen) werknemer ophoudt binnenlands belastingplichtige te zijn, anders dan door overlijden. Artikel 3.146, lid 3 Wet IB 2001 bepaalt daar-

bij dat het tijdstip waarop dit loon geacht wordt te zijn genoten, is gelegen op een tijdstip dat direct voorafgaat aan dat tijdstip waarop de belastingplichtige ophoudt binnenlands belastingplichtige te zijn. Een dergelijke heffing kan in strijd zijn met de goede verdragstrouw als een voordeel wordt belast waarvan de heffing is toegewezen aan de immigratiestaat. De belanghebbende stelde zich (onder meer) op het standpunt dat oplegging van de conserverende aanslag in strijd was met de goede verdragstrouw en stelde dat bovendien op het moment van emigratie nooit sprake is geweest

van afkoop van pensioen, dat dit pensioen in 2013 is ingegaan en periodiek aan hem wordt uitgekeerd. Omdat het belastingverdrag tussen Nederland en Zweden enkele uitzonderingen bevat waarbij niet Zweden als woonstaat maar Nederland als bronstaat heffingsbevoegd is, oordeelde Gerechtshof Den Bosch dat het opleggen van een conserverende aanslag ter zake de pensioenaanspraken zich gezien die bepalingen niet verzette tegen de goede verdragstrouw. Reden hiervoor is dat geen sprake was van uitholling of het ontgaan van een heffingsmogelijkheid van Zweden.

NOTEN

- 1 Te vinden op www.kabinetsformatie2017.nl.
- 2 *Advocatenblad* 2017-3, Kroniek Pensioenrecht, p. 69 e.v.
- 3 Wet van 23 juni 2016, *Stb.* 2016, 248, *Kamerstukken* 34 255, in werking getreden op 1 september 2016. Zie met name de artt. 10a, 44a, 52a, 63a, 63b en 63c Pensioenwet en de vergelijkbare bepalingen in de Wet verplichte beroepspensioenregeling.
- 4 Zie art. 83 Pensioenwet.
- 5 Art. 8, lid 1 Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds 2000.
- 6 Zie www.belastingdienstpensioensite.nl onder de tab Wet- en regelgeving.
- 7 Zie www.ser.nl onder [home/actueel/werkprogramma/toekomst pensioenstelsel](#) waar ook links naar de genoemde eerdere rapporten zijn opgenomen.
- 8 Wet van 13 december 2017, *Stb.* 2017, 505, *Kamerstukken* 34 765, inwerkingtreding 1 januari 2019 met complex overgangsrecht (zie de tekst die volgt).
- 9 Omdat onderdelen van de wet al vóór de datum van inwerkingtreding gaan gelden om de beoogde doelen zo snel mogelijk te realiseren.
- 10 Art. 55, lid 6 Pensioenwet.
- 11 Dit bedrag wordt jaarlijks geïndexeerd.
- 12 Bijzonder partnerpensioen aan de ex-partner.
- 13 Dit bedrag wordt jaarlijks geïndexeerd.
- 14 Het bezwaarrecht of het instemmingsrecht geldt dan niet. De wet kent ook beschermingsregels voor personen met recht op verevening van het pensioen van hun ex-partner volgens de Wet verevening pensioenrechten bij scheiding. De Wet waardeoverdracht klein pensioen leidt tot wijziging van de Pensioenwet, de Wet verplichte beroepspensioenregeling en de Invoerings- en aanpassingswet Pensioenwet. De wet moet worden geëvalueerd. Ook moet worden geanalyseerd of waardeoverdracht van klein pensioen naar de pensioenuitvoerder van eerdere werkgevers van een pensioendeelnemer mogelijk is.
- 15 In Gerechtshof Den Bosch 2 februari 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:345 werden ook prejudiciële vragen gesteld over dit onderwerp, maar deze zaak werd geschikt, waardoor de Hoge Raad niet aan beantwoording toekwam.
- 16 Brief met referentie 2018-0000025158.
- 17 Op grond van de hoofdregel van art. 3.81 van de Wet IB 2001 werden de pensioenaanspraken en bijdragen niet tot het loon gerekend.
- 18 Zie art. 4 Algemene wet inzake rijksbelastingen.

KRONIEK

VENNOOTSCHAPSRECHT

DOOR / BAS VISÉE EN RIK ANALBERS

Deze Kroniek beslaat de periode februari 2017 tot en met maart 2018. Allereerst wordt aandacht besteed aan het conceptwetsvoorstel ter implementatie van de EU-richtlijn langetermijnbetrokkenheid aandeelhouders waarvoor de internetconsultatie onlangs werd afgesloten. Daarna komt aan de orde dat enkele andere wetgevingsprojecten op het gebied van vennootschapsrecht het afgelopen jaar stil hebben gelegen. Vervolgens wordt ingegaan op interessante uitspraken van de Hoge Raad over bestuurdersaansprakelijkheid, de intrekking van de 403-verklaring en de rol van de advocaat die optreedt voor een cv waarvan de behorend vennoot een tegenstrijdig belang heeft. Tot slot wordt ingegaan op bescherming van vennootschappen, een onderwerp dat het afgelopen jaar de gemoederen sterk bezighield en dat ook volgend jaar ongetwijfeld voor veel beroering zal zorgen. Immers, er zit voor het komend jaar belangrijke rechtspraak en wetgeving over dit onderwerp in de pijplijn.

RICHTLIJN AANDEEL- HOUDERSBETROKKENHEID

An het einde van de vorige Kroniek noemden wij al het richtlijnvoorstel bevordering aandeelhoudersbetrokkenheid. Deze Europese richtlijn is inmiddels vastgesteld en moet op 10 juni 2019 zijn omgezet in Nederlands recht.¹ De nieuwe richtlijn wijzigt enkele artikelen in de huidige aandeelhoudersrichtlijn² en voegt enige bepalingen in om de betrokkenheid van aandeelhouders bij de *corporate governance* van beursvennootschappen verder te vergroten en de transparantie tussen beursvennootschappen en beleggers te bevorderen. Op 27 maart jl. is een internetconsultatie afgesloten over een voorontwerp ter implementatie

van de richtlijn langetermijnbetrokkenheid aandeelhouders.³

De nieuwe richtlijn regelt onder meer dat beursvennootschappen een bezoldigingsbeleid hebben waarover wordt gestemd door de algemene vergadering. De verplichting om een bezoldigingsbeleid te hebben dat is vastgesteld door de algemene vergadering en dat in acht wordt genomen bij het vaststellen van de bezoldiging van bestuurders, vloeit al voort uit de leden 1 en 4 van het huidige artikel 2:135 Burgerlijk Wetboek (BW) dat geldt voor alle nv's. Op dit moment bestaat er onduidelijkheid over de vraag of een besluit tot bezoldiging van een bestuurder nietig is, indien een vastgesteld bezoldigingsbeleid ontbreekt. Om een einde te ma-

ken aan deze onzekerheid, legt het voorgestelde lid 9 van artikel 2:135 BW vast dat dit niet het geval is. Als het nieuwe beleid niet is vastgesteld, kan de nv bestuurders bezoldigen conform het bestaande bezoldigingsbeleid of de bestaande praktijk. Dit is in lijn met de nieuwe richtlijn en in overeenstemming met de wijze waarop in de praktijk met afwijkingen van het bezoldigingsbeleid wordt omgegaan.

De nieuwe richtlijn stelt vele gedetailleerde vereisten aan de inhoud van het bezoldigingsbeleid; deze worden geïmplementeerd in het voorgestelde artikel 2:135a BW dat (alleen) gaat gelden voor beursvennootschappen. In deze nieuwe bepaling wordt ook de richtlijnverplichting opgenomen

---

Bas Visée en **Rik Analbers** zijn advocaten bij Rutgers & Posch te Amsterdam.

om ten minste elke vier jaar het bezoldigingsbeleid te laten vaststellen door de algemene vergadering. De nieuwe richtlijn verplicht beursvennootschappen tot het opstellen van een afzonderlijk bezoldigingsverslag. Deze verplichting wordt geïmplementeerd in het voorgestelde artikel 2:135b lid 1 BW. Op dit moment schrijft de Corporate Governance Code al een remuneratierapport voor waarin de raad van commissarissen verantwoording aflegt over de beloning van bestuurders.⁴ Op basis van de huidige wettelijke regeling bevat het bestuursverslag informatie over

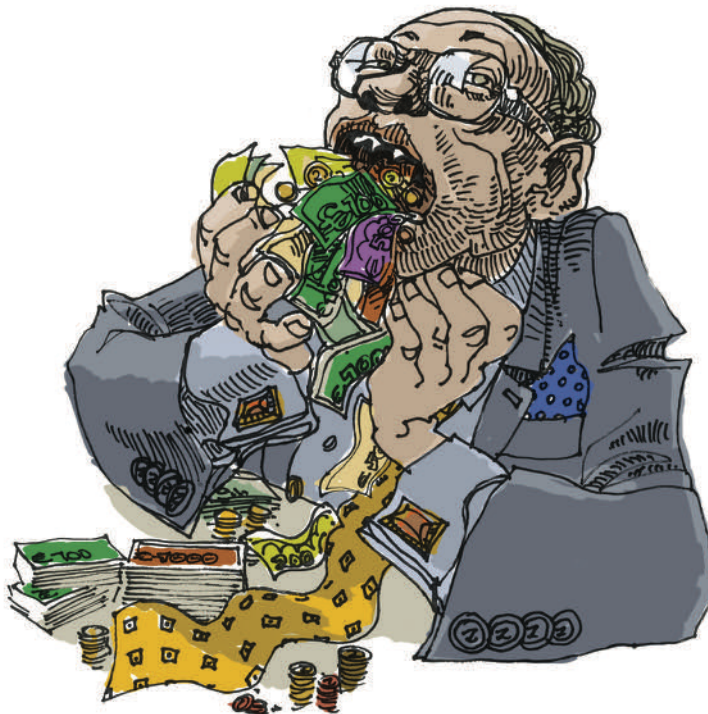
de wijze waarop het bezoldigingsbeleid in het verslagjaar in de praktijk is gebracht⁵ en geeft de toelichting bij de jaarrekening informatie over de bezoldiging.⁶

Volgens de nieuwe richtlijn heeft de jaarlijkse algemene vergadering het recht om een adviserende stemming te houden over het bezoldigingsverslag voor het meest recente boekjaar. De beursvennootschap legt in het volgende bezoldigingsverslag uit hoe rekening is gehouden met de stemming van de algemene vergadering. Voorgesteld wordt om een en ander te implementeren in het nieuwe

artikel 2:135b lid 2 BW waarbij de term 'raadgevende stemming' wordt gebruikt. Een negatieve raadgevende stem van de algemene vergadering heeft geen gevolg voor de geldigheid van het bezoldigingsbesluit of het bezoldigingsverslag.

Overigens is de definitie van bestuurder in de richtlijn zodanig ruim dat de nieuwe bepalingen over het bezoldigingsbeleid en bezoldigingsverslag ook op commissarissen van toepassing zijn. Voorgesteld wordt om in een nieuw lid 2 van artikel 2:145 BW een schakelbepaling te introduceren die de voorgestelde artikelen 2:135a

*Een negatieve raadgevende stem
van de algemene vergadering heeft
meestens geen gevolg voor mijn eetlust...*

en 2:135b BW van overeenkomstige toepassing verklaart op de bezoldiging van commissarissen van beursvennootschappen.

In het jaarrekeningrecht⁷ bestaat reeds de verplichting om van betekenis zijnde transacties met verbonden partijen die niet volgens marktvoorwaarden zijn aangegaan te vermelden in de toelichting bij de jaarrekening. Daarnaast bepaalt de Corporate Governance Code⁸ dat bestuurders, commissarissen en aandeelhouders met een belang in de beursvennootschap van ten minste tien procent alleen transacties mogen aangaan met de vennootschap tegen op de markt gebruikelijke condities. Verder dienen besluiten tot het aangaan van dergelijke transacties te worden goedgekeurd door de raad van commissarissen en te worden vermeld in het bestuursverslag. De nieuwe richtlijn noopt tot implementatie van iets verdergaande wettelijke bepalingen. Volgens het voorgestelde artikel 2:168 BW maakt de beursvennootschap van betekenis zijnde transacties die niet in het kader van de normale bedrijfsvoering of niet onder normale marktvoorwaarden met een verbonden partij zijn aangegaan, openbaar op het moment dat de transactie is aangegaan. Ook zijn zulke transacties op grond van het nieuwe artikel 2:169 BW onderworpen aan de goedkeuring van de raad van commissarissen (of de *one-tier board*).

De regels in de nieuwe richtlijn omtrent de bezoldiging van bestuurders en commissarissen en transacties met verbonden partijen zijn van toepassing op beursvennootschappen. De richtlijn wordt geïmplementeerd in artikelen die onderdeel uitmaken van titel 4 van Boek 2 BW over nv's. Om die reden wordt voorgesteld om in artikel 2:187, dat onderdeel is van titel 5 van Boek 2 BW over bv's, een schakelbepaling te intro-

duceren waarin die artikelen van overeenkomstige toepassing worden verklaard op besloten beursvennootschappen. Het voorgestelde artikel 2:187 verklaart ook de bepalingen uit titel 4, die de huidige aandeelhoudersrichtlijn implementeren, van overeenkomstige toepassing op besloten beursvennootschappen.

WETSVORSTELLEN

Vorig jaar schreven wij over het wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen. De behandeling van dit met name voor andere rechtspersonen dan nv's en bv's belangrijke wetsvoorstel ligt al meer dan een jaar stil.⁹ Wel verscheen er het afgelopen jaar een opbouwend kritisch themanummer van *Ondernemingsrecht* over dit wetsvoorstel.¹⁰ Hopelijk leidt zulks tot hernieuwde aandacht voor dit voorstel bij de wetgever en tot verbetering ervan. Zo zou de zware sanctie voor bestuurders bij niet-naleving van de openbaarmakingsplicht van de jaarrekening in het voorgestelde artikel 2:9c BW moeten worden versoepeld. Dit nieuwe artikel komt overeen met de huidige artikelen 2:138 en 2:248 BW en gaat gelden voor alle rechtspersonen. Er was altijd al heel veel kritiek op de koppeling van de bewijsvermoedens in deze artikelen aan schending van de publicatieplicht.¹¹ Nu wordt voorgesteld om deze koppeling uit te breiden, moet op zijn minst worden stilgestaan bij alle kritiek.

Zoals in de vorige Kroniek gemeld, kondigde de minister van Veiligheid en Justitie in december 2016 aan te zullen werken aan een voorontwerp van een wettelijke regeling voor de personenvennootschap. Tot op heden is echter nog geen voorontwerp van wet ter internetconsultatie voorgelegd. Het lijkt er op dat het ministerie *from scratch* gestart is met het ontwerpen van een nieuwe regeling. Dat zou zonde zijn want er is al heel

veel voorwerk gedaan door de commissie-Van Olffen; haar rapport *Modernisering personenvennootschappen* bevatte al een evenwichtig en weinig controversieel ontwerpvoorstel van wet. Het is te hopen dat het komende jaar echt werk wordt gemaakt van de broodnodige vernieuwing van de regels betreffende personenvennootschappen.

REIKWIJDTE EN BEWIJSLASTVERDELING BIJ ARTIKEL 2:11 BW

Artikel 2:11 BW maakt het mogelijk om in het geval een rechtspersoon in zijn hoedanigheid van bestuurder van een andere rechtspersoon (de eerstegraads bestuurder) aansprakelijk is, ook de (uiteindelijke) natuurlijke personen die indirect bestuurder zijn (de tweedegraads bestuurders) hoofdelijk aansprakelijk te stellen voor de geleden schade. In een eerdere Kroniek hebben wij het arrest van de Hoge Raad behandeld waarin is bepaald dat artikel 2:11 toepassing mist als in de keten van vennootschappen-bestuurders een buitenlandse vennootschap is opgenomen.¹²

In het arrest van de Hoge Raad van 17 februari 2017 (ECLI:NL:HR:2017:275, *JOR* 2017/121 m.nt. Leijten) komt de vraag aan de orde of artikel 2:11 BW ook onverkort van toepassing is indien de eerstegraads bestuurder op basis van artikel 6:162 BW aansprakelijk wordt gesteld. In de literatuur werd in overwegende mate en onder verwijzing naar de wetsgeschiedenis reeds aangenomen dat dit het geval was.¹³

Hoewel het gerechtshof in zijn arrest van 15 oktober 2013¹⁴ ook van mening is dat artikel 2:11 BW van toepassing is bij externe bestuurdersaansprakelijkheid, heeft deze een opmerkelijke beperking aangebracht op de wijze van toepassing van artikel 2:11 BW. De reden voor

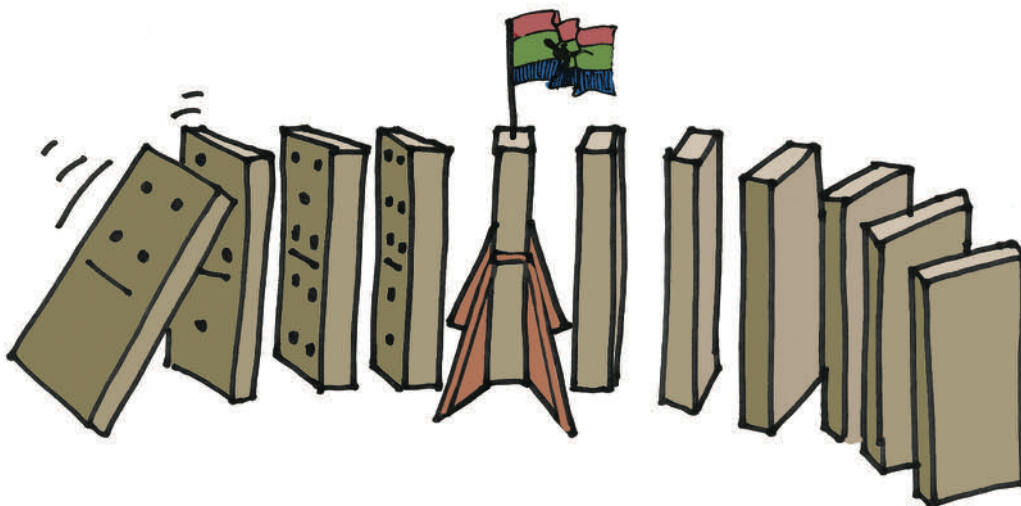
deze beperking is dat het volgens het gerechtshof niet de bedoeling van artikel 2:11 BW kan zijn dat alle tweedegraads bestuurders zonder meer aansprakelijk zijn op de enkele grond dat één van hun collega-bestuurders persoonlijk een voldoende ernstig verwijt kan worden gemaakt. Volgens het gerechtshof is een tweedegraads bestuurder slechts aansprakelijk als wordt vastgesteld dat hem persoonlijk een voldoende ernstig verwijt kan worden gemaakt. Dit vereiste brengt met zich dat het aan de schuldeiser is om te stellen en bij betwisting te bewijzen dat de tweedegraads bestuurder persoonlijk een voldoende ernstig verwijt kan worden gemaakt. Het spreekt voor zich dat het voor een schuldeiser niet altijd even eenvoudig zal zijn om dat bewijs te leveren, in het bijzonder omdat de exacte rol en wetenschap van de tweedegraads bestuurders voor een schuldeiser vaak niet inzichtelijk zullen zijn. Hoewel het gerechtshof heeft geoordeeld dat de schuldeiser in de op haar rustende bewijslast was geslaagd, heeft de schuldeiser toch

(incidenteel) cassatieberoep tegen het oordeel van het hof ingesteld. Ondanks dat A-G Timmerman oordeelt dat de schuldeiser geen belang bij de cassatieklacht heeft, wordt deze door de Hoge Raad toch behandeld en terecht bevonden. In een heldere uiteenzetting geeft de Hoge Raad aan dat het gerechtshof miskend heeft dat als de eerstegraads bestuurder aansprakelijk is op basis van artikel 6:162 BW, artikel 2:11 met zich brengt dat *alle* tweedegraads bestuurders ook aansprakelijk zijn, *tenzij* een tweedegraads bestuurder zich op een disculpatiegrond kan beroepen. Dat laatste blijkt volgens de Hoge Raad duidelijk uit de wetsgeschiedenis.¹⁵ Het gevolg van dit (in de woorden van annotator Leijten) reeds als 'standaard' aan te merken arrest voor de bewijslastverdeling is groot. Het is dus niet aan de schuldeiser om te stellen en te bewijzen dat de tweedegraads bestuurder persoonlijk een voldoende ernstig verwijt kan worden gemaakt, maar aan die tweedegraads bestuurder om te stellen en bewijzen dat een dergelijk verwijt hem niet

kan worden gemaakt. Die bewijslastverdeling doet volgens de Hoge Raad recht aan zowel de ratio van artikel 2:11 BW als aan de vereisten voor bestuurdersaansprakelijkheid op grond van artikel 6:162 BW.

AANSPRAKELIJKHEID BESTUURDER PROJECTVENNOOTSCHAP

Ten behoeve van de aankoop van kantooruimte in het nieuw te bouwen voetbalstadion de Euroborg in Groningen sluiten Hanzevast Beleggingen III B.V. (Hanzevast III) en Ontwikkelingsmaatschappij G4 CV (G4) een koopovereenkomst. Er ontstaat onenigheid tussen partijen, hetgeen er uiteindelijk toe leidt dat Hanzevast III de koopovereenkomst buitengerechtelijk probeert te ontbinden. Deze ontbinding blijkt onrechtmatig en G4 heeft recht op betaling van schadevergoeding. Omdat Hanzevast III een lege projectvennootschap is die uitsluitend was opgericht om de kantooruimte aan te kopen, heeft G4 tevens de bestuurder (en enig aandeelhouder) van Hanzevast III, Han-

zevast Beleggingen B.V. (Hanzevast Beleggingen) gedagvaard. G4 heeft daarbij – onder verwijzing naar het Ontvanger/Roelofsen-arrest van de Hoge Raad¹⁶ – gevorderd dat voor zover Hanzevast III niet door Hanzevast Beleggingen in staat wordt gesteld de schadevergoeding te voldoen, Hanzevast Beleggingen zelf voor de schade van G4 aansprakelijk is.

In het Ontvanger/Roelofsen-arrest zijn twee gevallen van benadeling van schuldeisers van een rechtspersoon onderscheiden die leiden tot aansprakelijkheid van de bestuurders van die rechtspersoon. In het eerste geval gaat het om het door de bestuurder aangaan van een verbintenis namens de rechtspersoon, waarbij de bestuurder wist of redelijkerwijs behoorde te begrijpen dat de rechtspersoon niet aan haar verplichtingen zou kunnen voldoen en geen verhaal zou bieden (de zogenoemde ‘Beklamel-norm’¹⁷). In het tweede geval gaat het om de situatie waarin de bestuurder heeft bewerkstelligd of toegelaten (of ernstig rekening had moeten houden met de mogelijkheid) dat de rechtspersoon haar wettelijke of contractuele verplichtingen niet zou nakomen.

Het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden (na een eerdere vernietiging en verwijzing in cassatie)¹⁸ wijst de vordering van G4 tegen Hanzevast Beleggingen toe. Het hof heeft daartoe overwogen dat het bij vastgoedprojecten niet ongebruikelijk is dat een lege projectvennootschap wordt opgericht die als koper zal optreden en door de moedervennootschap van middelen zal worden voorzien op het moment dat het vastgoed wordt geleverd. Door de partijen was ook overeengekomen dat Hanzevast de projectvennootschap Hanzevast III van geld zou voorzien op het moment van levering en er op deze manier voor zou zorgen dat de koper de met G4 gesloten overeenkomst zou kunnen nakomen. Onder deze voorwaarden

heeft de bestuurder van Hanzevast III namens Hanzevast III de overeenkomst met G4 ondertekend. Bij het aangaan van de overeenkomst zijn partijen er dus beide van uitgegaan dat de projectvennootschap Hanzevast III de koopovereenkomst zou kunnen nakomen omdat zij dan van voldoende financiële middelen zou zijn voorzien. De verantwoordelijkheid van de bestuurder lag er volgens het hof daardoor in Hanzevast III tijdig van geld te (laten) voorzien zodat zij in staat zou zijn de overeenkomst met G4 na te komen. Voor het hof was daarbij ook van belang dat G4 geen zekerheden had bedongen, dit omdat zij ervan uitging dat Hanzevast (destijds de grootste kantorenbelegger in Nederland) aan de projectvennootschap de aankoopssom c.a. zou verstrekken op het moment van levering. Daar mocht G4 destijds ook van uitgaan volgens het hof.

Hanzevast III is echter de overeenkomst niet nagekomen maar heeft de ontbinding van de overeenkomst ingeroepen. Die ontbinding bleek later onrechtmatig te zijn. G4 heeft daardoor volgens het hof in beginsel recht op vergoeding van het positief contractsbelang dat in zoverre in plaats komt van de nakoming van Hanzevast III. Daar komt volgens het hof bij dat het als onrechtmatig moet worden geoordeeld wanneer Hanzevast als bestuurder in weerwil van de overeenkomst Hanzevast III op het moment van levering niet zou hebben voorzien van de financiële middelen om haar in staat te stellen de overeenkomst met G4 na te komen. In het verlengde daarvan ligt volgens het hof dat niet kan worden aanvaard dat de bestuurder de projectvennootschap niet van financiële middelen voorziet indien de projectvennootschap door een ongegronde ontbinding niet nakomt, haar verzuim niet zuivert en daarom gehouden is het positief contractsbelang aan haar wederpartij te voldoen.

Hanzevast Beleggingen kan zich niet in het oordeel van het hof vinden en stelt cassatieberoep in. Hanzevast Beleggingen voert daartoe – samen – aan dat G4 er niet op mocht vertrouwen dat Hanzevast Beleggingen ervoor zou zorgen dat Hanzevast III een eventuele schadevergoeding zou kunnen betalen. Daarnaast stelt Hanzevast Beleggingen dat haar beslissing als bestuurder van Hanzevast III om de koopovereenkomst te ontbinden achteraf hooguit als een inschattingsfout kan worden gezien. Zowel A-G Wissink (ECLI:NL:PHR:2016:1237) als de Hoge Raad in het arrest van 14 maart 2017 (ECLI:NL:HR:2017:484, *JOR* 2018/60 m.nt. Borrius) maakt korte metten met de cassatieklachten van Hanzevast Beleggingen. Zij menen dat het gerechtshof terecht heeft geoordeeld dat (hoewel het gerechtshof dat niet met zoveel woorden heeft gezegd) sprake is van een situatie van ‘verhaalsfrustratie’ als omschreven in het eerdergenoemde Ontvanger/Roelofsen-arrest.

Het is alleszins begrijpelijk dat de Hoge Raad het oordeel van het gerechtshof onverminderd in stand laat. Hanzevast Beleggingen heeft als bestuurder van Hanzevast III besloten om de koopovereenkomst te ontbinden, maar moet zich op dat moment gerealiseerd hebben dat als zou blijken dat die ontbinding onrechtmatig zou zijn, Hanzevast III geen enkel verhaal zou bieden voor eventuele schade van G4 als Hanzevast Beleggingen haar daartoe niet in staat zou stellen. Het valt moeilijk in te zien waarom onder deze omstandigheden G4 op zou moeten draaien voor de ‘inschattingsfout’ van Hanzevast Beleggingen ten aanzien van de ontbinding.

INTREKKING 403-VERKLARING

Begin dit jaar heeft de intrekking door Shell Nederland van de 403-ver-

klaring ten behoeve van de NAM voor de nodige onrust en media-aandacht gezorgd. De topvrouw van Shell Nederland moest zelfs in de Tweede Kamer uitleg komen geven over de intrekking van de 403-verklaring.¹⁹ De intrekking door SNS Bank N.V. (SNS Bank) respectievelijk SNS Reaal N.V. (SNS Reaal) van de 403-verklaringen ten behoeve van Propertize B.V. (Propertize) respectievelijk diens dochtervennootschap PRPZ Financiering Participaties B.V. (PRPZ), die aan de orde kwam in de beschikking van de Hoge Raad van 31 maart 2017 (ECLI:NL:HR:2017:546) heeft beduidend minder aandacht in de media gekregen.

Op 1 februari 2013 is het besluit van de Minister van Financiën tot ontginning van de aandelen en andere effecten die door SNS Bank en SNS Reaal waren uitgegeven in werking getreden. Vervolgens hebben beide entiteiten op 31 december 2013 de door hen afgegeven 403-verklaringen ingetrokken. Op diezelfde datum hebben SNS Bank en SNS Reaal elk een mededeling gedaan in de zin van artikel 2:403 lid 3 onder b BW, waarin zij hun voornemen tot de beëindiging van de aansprakelijkheid voor schulden die voortvloeien uit rechtshandelingen van Propertize en PRPZ die zijn verricht vóór 1 januari 2014 kenbaar hebben gemaakt. Een beëindiging van de zogenaamde overblijvende aansprakelijkheid is mogelijk indien aan de vier voorwaarden is voldaan die het derde lid van artikel 2:404 BW stelt.

Op 1 januari 2014 zijn Propertize en PRPZ afgesplitst van SNS Reaal en SNS Bank door een overdracht van de aandelen aan de Nederlandse Staat. Daarop heeft Propertize een 403-verklaring ten behoeve van PRPZ afgegeven.

Door twee partijen, die in de beschikking worden aangemerkt als curatoren en CRI, wordt vervolgens

verzet ingesteld tegen de intrekkingen van de 403-verklaringen. Voor gegrondverklaring van het verzet dient op basis van artikel 2:404 lid 4 BW aan twee vereisten voldaan te zijn. In de eerste plaats moeten de curatoren en CRI aangemerkt worden als 'een schuldeiser voor wie de aansprakelijkheid nog loopt'. Op basis van lagere rechtspraak werd daarbij reeds aangenomen dat het bestaan van een vordering niet vast hoeft te staan, maar dat het bestaan van de vordering in voldoende mate aannemelijk is.²⁰ In de tweede plaats moet aangetoond worden dat door de intrekking van de 403-verklaring onvoldoende waarborgen bestaan dat de vorderingen van de schuldeisers zullen worden voldaan.

Zowel de Rechtbank Midden-Nederland in diens eindbeschikking van 14 januari 2015 als de Ondernemingskamer in diens beschikking van 9 december 2015²¹ verklaart het verzet gegrond. De Ondernemingskamer overweegt over de aannemelijkheid van het bestaan van de vorderingen van de curatoren²² het volgende: 'De vraag naar de "hardheid" van de vorderingen van curatoren is lastiger te beantwoorden; of deze toewijsbaar zijn en zo ja tot welk bedrag is thans vanzelfsprekend onzeker. Mede gelet op gemelde dagvaarding, waarin de vordering ampel is toegelicht, acht de Ondernemingskamer de kans dat de vordering (tenminste deels) wordt toegewezen op voorhand niet zeer klein en daarmee reëel. Hoewel in het kader van dit deel van de beoordeling de omvang niet van belang is moet het algemene uitgangspunt zijn dat de schuldeiser met de mogelijke beëindiging van de hoofdelijke aansprakelijkheid niet in een ongunstiger positie mag komen te verkeren dan die waarin hij verkeerde uit hoofde van de 403-verklaring. Om aan die positie geen afbreuk te doen is de Ondernemingskamer van oordeel

dat, als eenmaal is vastgesteld dat een niet zeer kleine kans bestaat dat de schuldeiser een vordering heeft die onder het bereik van de 403-verklaring valt, het bedrag waarvoor de waarborg dient te worden gegeven in beginsel moet worden gesteld op het maximaal gevorderde bedrag aan schadevergoeding. De oppervlakkige toets die thans moet worden aangelegd en het kader waarin deze discussie gevoerd wordt – welk kader in de weg staat aan uitvoerig debat en bewijslevering zoals wel mogelijk is in de inmiddels ingeleide bodemprocedure – laat ook geen fijnzinnige beoordeling van de hoogte van de vordering toe. Een uitzondering op dit beginsel is slechts aan de orde als het gevorderde bedrag evident onrealistisch hoog is. Dat laatste is hier, naar het oordeel van de Ondernemingskamer, gelet op de dagvaarding, niet het geval.'

Volgens de Ondernemingskamer moet aan de hand van een oppervlakkige toets beoordeeld worden of de kans van toewijzing van de vordering niet zeer klein is. De omvang van de vordering is daarbij niet van belang, omdat dit slechts relevant is voor de vraag of er na intrekking van de 403-verklaring nog voldoende waarborgen zijn dat de vordering voldaan zal worden.

SNS Reaal en SNS Bank stellen cassatieberoep in tegen de beschikking van de Ondernemingskamer. Daarbij worden met name klachten gericht tegen de door de Ondernemingskamer gehanteerde maatstaf voor het bepalen van de 'hardheid' van de vordering en de omvang van die vordering.

Na een uitvoerige uiteenzetting over de regeling van de intrekking van de 403-verklaring oordeelt de Hoge Raad over de te hanteren maatstaf bij het bepalen van de 'hardheid' van de vordering dat de rechter, in een geval waarin het bestaan en de omvang

van de vordering zijn betwist, het verzet gegrond zal moeten verklaren, tenzij en voor zover hij de vordering onmiskenbaar ongegrond acht. Volgens de Hoge Raad hoeven aan dit oordeel slechts beperkte motiveringseisen gesteld te worden. De Hoge Raad lijkt daarmee een nog iets strengere maatstaf te hantieren dan de Ondernemingskamer. Slechts wanneer er geen enkele twijfel bestaat dat de vordering niet bestaat, mag de rechter het verzet ongegrond verklaren. Volgens de Hoge Raad dient het oordeel van de Ondernemingskamer zo begrepen te worden dat zij geoordeeld heeft dat de vorderingen van de curatoren niet onmiskenbaar ongegrond zijn te achten. De rechtsklachten van SNS Reaal en SNS Bank worden daarom door de Hoge Raad verworpen. Dit geldt ook voor de motiveringsklacht, hetgeen niet verrassend is gelet op het eerdere oordeel van de Hoge Raad dat aan de motivering van het oordeel over het bestaan van de vordering slechts

beperkte motiveringseisen gesteld mogen worden. De Haan wijst er in zijn noot bij de beschikking van de Hoge Raad op dat schuldeisers zich met dit voor hen gunstige oordeel niet te rijk moeten rekenen (HR 31 maart 2017, ECLI:NL:HR:2017:546, *JOR* 2017/221 m.nt. De Haan en *NJ* 2018/26 m.nt. Van Schilfgaarde). Zijns inziens moeten deze schuldeisers er nog meer dan voorheen rekening mee houden dat moedermaatschappijen die voornemens zijn hun overblijvende aansprakelijkheid te beëindigen, daaraan zo weinig mogelijk ruchtbaarheid zullen geven om het risico van succesvol verzet door schuldeisers te minimaliseren. Schuldeisers zouden er daarom verstandig aan doen om regelmatig in de gaten te houden of aan een of meer van de voorwaarden voor intrekking van de overblijvende aansprakelijkheid is voldaan of contractueel te bedingen bij de moedermaatschappij dat een 403-verklaring niet mag worden

ingetrokken zonder hen daarover vooraf te informeren. Dat laatste zal echter niet voor alle schuldeisers een realistische optie zijn.

ADVISERING BIJ TEGENSTRIJDIG BELANG CV

Een situatie die menig advocaat wel eens heeft meegemaakt, is de situatie waarin hij of zij door de bestuurder van een rechtspersoon wordt gevraagd om te adviseren over de juridische gevolgen van (rechts)handelingen van de rechtspersoon die veroorzaakt zijn door die bestuurder. Tijdens de advisering kan duidelijk worden dat de bestuurder mogelijk aansprakelijk is jegens de rechtspersoon of jegens een derde, zoals een aandeelhouder van de rechtspersoon (in geval van een vennootschap). Het behoeft weinig betoog dat een dergelijke constatering de advocaat in een lastige situatie kan brengen. Het belang van de rechtspersoon die de advocaat als klant adviseert, loopt dan immers niet meer (geheel)

parallel met het eigen belang van de bestuurder die de advocaat namens diezelfde klant instrueert.

Het arrest van de Hoge Raad van 22 september 2017 (ECLI:NL:HR:2017:2444, *JOR* 2017/285 m.nt. Blanco Fernández) toont aan dat van de advocaat in kwestie wordt verwacht dat deze kritisch staat tegenover de desbetreffende bestuurder. In de casus die ten grondslag lag aan dit arrest ging het om een advocatenkantoor (Lexence) dat aansprakelijk werd gesteld door de voormalige vennoten van een commanditaire vennootschap genaamd Euro American Warmond CV (de CV). De enige beherend vennoot van de CV was Euro American Warmond B.V. (EAW). De CV en EAW waren opgericht ten einde het voor particulieren mogelijk te maken te participeren in een vastgoedproject. Om die particulieren te interesseren en te informeren over de participaties is door de CV een prospectus uitgebracht. Dit prospectus was opgesteld door Euro American Investment Group B.V. (EAIG) – de enig bestuurder en aandeelhouder van EAW.

Nadat door de CV met geld van (onder meer) de participanten de grond voor het vastgoedproject was gekocht en al een voorlopige bouwvergunning was afgegeven, bleek dat het bouwplan niet voldeed aan het bestemmingsplan, en is de bouwvergunning door de gemeente herroepen. Vanwege die herroeping schakelt de CV Lexence in. Het advocatenkantoor concludeert in een eerste advies dat de bouwvergunning terecht is ingetrokken. Verder wijst Lexence erop dat participanten EAIG mogelijk aansprakelijk kunnen stellen omdat het prospectus onjuiste informatie bevat. Vervolgens worden – ondanks negatieve adviezen van Lexence – door de CV bestuursrechtelijke procedures ingesteld. Daarnaast

wordt een strategie ten opzichte van de participanten als commanditaire vennoten ontwikkeld die gericht is op het zo min mogelijk verstrekken van informatie en het verzwijgen van de onjuistheid in het prospectus. Uiteindelijk wordt met een aangepast bouwplan alsnog een vergunning verkregen. De CV kan slechts met aanvullende externe financiering het project afronden en verkopen, waarna de verkoopopbrengst volledig ten goede komt aan de externe financier. De participanten in de CV krijgen niets van hun inleg terug. EAIG was inmiddels failliet verklaard en de participanten spreken (via een stichting) Lexence aan voor de door hen geleden schade. Daarbij maken zij Lexence – kort gezegd – het verwijt dat zij deze schade hebben geleden als gevolg van de onjuiste advisering aan de CV door daarbij in strijd te handelen met artikel 7 van de (destijds geldende) gedragsregels omtrent tegenstrijdige belangen. Zowel de rechtbank als het gerechtshof²³ heeft de vorderingen afgewezen. Volgens het gerechtshof is denkbaar dat de belangen van de CV en haar beherend vennoot op enig moment zodanig uiteen gaan lopen, dat van de – voor de CV optredende – advocaat maatregelen gevegd kunnen worden. Echter daarvan was naar zijn oordeel geen sprake ten tijde van de advisering door Lexence. De strategie die het advocatenkantoor adviseerde, was erop gericht om de waarde van de aangekochte grond te herstellen en te proberen alsnog een profijtelijke ontwikkeling van die grond te bewerkstelligen. Naar het oordeel van het gerechtshof kon Lexence in redelijkheid menen dat zij hiermee zowel in het belang van de CV als in het belang van de beherend vennoot handelde.

De participanten stellen vervolgens cassatieberoep in. Volgens de Hoge

Raad klagen de participanten samen-gevat dat het hof heeft miskend dat het belang van een commanditaire vennootschap mede wordt bepaald door de belangen van de commanditaire vennoten, en dat daarom van Lexence verwacht had mogen worden dat zij de belangen van de commanditaire vennoten mede in aanmerking zou nemen. Daaraan zou niet afdoen dat een commanditaire vennootschap slechts door haar beherend vennoot aan het rechtsverkeer deelneemt. Verder heeft het hof volgens de participanten miskend dat Lexence, hoewel zij wist dat de beherend vennoot EAW een tegenstrijdig belang had met dat van de CV en de beherend vennoten, een koers heeft geadviseerd die in strijd was met het belang van de CV en de commanditaire vennoten. Door de participanten is daarbij dat een advocaat in zo'n geval behoort te adviseren over (de wijze waarop binnen de commanditaire vennootschap zorgvuldig kan worden omgegaan met) die tegenstrijdige belangen en dat hij, zonder waarborgen voor een zorgvuldige omgang met die tegenstrijdige belangen, de beherend vennoot niet langer als (enige) gesprekspartner namens de commanditaire vennootschap mag aanvaarden.

De Hoge Raad volgt de participanten vrijwel geheel in hun klacht en oordeelt na een korte uiteenzetting over de rechten van commanditaire vennoten dat het belang van een commanditaire vennootschap bestaat in het gezamenlijke belang van alle vennoten. Dat brengt volgens de Hoge Raad met zich dat een redelijk handelend en redelijk bekwaam advocaat die een commanditaire vennootschap adviseert, zich dient te richten naar het (gezamenlijke) belang van de vennoten. Als voor de advocaat kenbaar is dat bij (het onderwerp van) zijn advies tegen-

strijdige belangen van de vennoten betrokken zijn, dient hij bij zijn advisering met deze tegenstrijdigheid rekening te houden op een manier die met de aard van de commanditaire vennootschap in overeenstemming is. Dit zal onder bepaalde omstandigheden meebrengen dat hij op de tegenstrijdigheid van belangen wijst en adviseert hoe daarmee om te gaan, dan wel meebrengen dat hij zijn werkzaamheden voor de vennootschap dient te beëindigen.

De Hoge Raad merkt ook nog op dat de belangen van de participanten als commanditaire vennoten nauw waren betrokken bij (het belang van) de CV. Om die reden diende Lexence als advocaat van de CV mede op de belangen van de participanten acht te slaan en levert een tekortkoming in de nakoming van haar verplichtingen uit de overeenkomst jegens de CV in beginsel tevens een onrechtmatige daad op jegens de participanten.²⁴ Het arrest van de Hoge Raad laat zien dat een advocaat die een personenvennootschap adviseert in elk geval rekening dient te houden met de belangen van de gezamenlijke vennoten. Als die belangen tegenstrijdig zijn aan het belang van de instruerende vennoot zijn voorzichtigheid en zorgvuldigheid geboden.

BESCHERMING

Het afgelopen jaar was er volop aandacht voor bescherming van vennootschappen tegen ongewenste overnames.²⁵ Een dreigend vijandig bod van PPG op AkzoNobel leidde tot interessante rechtspraak. Zeer kort gezegd bestaat er volgens de Ondernemingskamer geen algemene rechtsregel die een doelvennootschap ertoe verplicht inhoudelijke besprekingen te voeren met een serieuze potentiële bidder die ongevraagd een serieus overname voorstel doet (Gerechtshof Amsterdam, 29 mei 2017, ECLI:NL:

GHAMS:2017:1965, *JOR* 2017/261 m.nt. Bulten). De voorzieningenrechter van de Rechtbank Amsterdam wees het verzoek van aandeelhouders van AkzoNobel af om hen machtiging te verlenen het ontslag van Burgmans als lid en voorzitter van de raad van commissarissen te agenderen op een bijeen te roepen buitengewone algemene vergadering van aandeelhouders (Rb. Amsterdam, 10 augustus 2017, ECLI:NL:RBAMS:2017:5845, *JOR* 2017/260 m.nt. Nowak).

Begin dit jaar concludeerde A-G Timmerman in de zaak waarin Boskalis ageerde tegen een van de beschermingsconstructies van Fugro (ECLI:NL:PHR:2018:14). Boskalis wilde op de algemene vergadering van Fugro een aanbeveling aan de raad van bestuur en de raad van commissarissen van Fugro in stemming brengen om al hetgeen te doen dat nodig is om te komen tot een onmiddellijke beëindiging van deze beschermingsconstructie. Fugro was slechts bereid het onderwerp ter bespreking te agenderen en niet ter stemming. Volgens A-G Timmerman kan de agenderingsbevoegde aandeelhouder ook onderwerpen op de agenda doen plaatsen waarvoor de algemene vergadering geen wettelijke of statutaire bevoegdheid tot het nemen van een besluit heeft. Een stemming over een aanbeveling voor een door een aandeelhouder gewenste beslissing over een dergelijk onderwerp is echter niet afdwingbaar. Evenmin kan de agendering van een dergelijke stemming worden afgedwongen. De conclusie strekte tot verwerping van het cassatieberoep van Boskalis. Zeer binnenkort zal de Hoge Raad arrest wijzen. Niet alleen de rechter maar ook de wetgever heeft zich geroerd in de discussie over bescherming van vennootschappen. In de politiek speelt de vraag of buitenlandse investerin-

gen tevens een bedreiging kunnen vormen voor Nederlandse publieke belangen. Dit speelde bijvoorbeeld in 2013 bij een publiek overnamebod van het Mexicaanse América Móvil op KPN en bij de private overname van Fox-IT door een Britse partij in 2015. Fox-IT leverde encryptiediensten aan de overheid. De politieke verontwaardiging over de Britse overname van Fox-IT doet vreemd aan. Volgens het contract van Fox-IT met het ministerie van Defensie hoefde een wijziging van zeggenschap alleen achteraf gemeld te worden. Als de veiligheidsbelangen zo groot waren, had het ministerie van Defensie bij het aangaan van het contract moeten bedingen dat wijzigingen in de zeggenschap over Fox-IT haar voorafgaande goedkeuring behoeften. Wat daar ook van zij, zaken als die van KPN en Fox-IT waren voor de overheid aanleiding om onderzoek te laten doen naar bescherming van vitale vennootschappen (kort gezegd: vennootschappen waarbij nationale veiligheidsbelangen spelen).²⁶ Daaruit kwam de aanbeveling aan de wetgever om een publiekrechtelijk, sectorspecifiek instrumentarium te ontwikkelen waarmee ongewenst (buitenlands) aandeelhouderschap in vitale vennootschappen kan worden tegengegaan. In februari 2017 is een voorontwerp van de wet voorkoming ongewenste zeggenschap telecommunicatie ter consultatie voorgelegd.²⁷ Dit conceptwetsvoorstel zou weleens een blauwdruk voor wetsontwerpen kunnen zijn die nog komen voor andere vitale sectoren. Dit wordt ook gesuggereerd in de tekst van het regeerakkoord van het kabinet-Rutte III. Volgens het voorontwerp van wet krijgt de minister van Economische Zaken de bevoegdheid om het houden of verkrijgen van overwegende zeggenschap in een telecommunicatiepartij te verbieden als dit leidt tot

relevante invloed in de telecommunicatiesector, waardoor de nationale veiligheid of openbare orde in gevaar kan komen. De consultatie is inmiddels afgesloten. Binnenkort wordt een wetsvoorstel verwacht. In maart 2017 riep *captain of industry* Jan Hommen op om beursovernames van alle 'hijgerigheid' te ontdoen. Zijn oproep werd als snel gesteund door ander topmensen uit het

bedrijfsleven en politici. De wettelijke bedenktijd waarover Hommen dacht 'om over overnamevoorstellen na te denken, varianten te overwegen en alle belangen evenwichtig en naar behoren af te wegen'²⁸ is uiteindelijk in het regeerakkoord terechtgekomen. De bedenktijd is geïnspireerd door de responstijd uit de Corporate Governance Code.²⁹ Volgens het regeerakkoord

zou de wettelijke bedenktijd maximaal 250 dagen duren. Achter de schermen wordt nu gewerkt aan een conceptwetsvoorstel dat ter internetconsultatie zal worden voorgelegd. Hoe het ontwerp van wet eruit zal gaan zien, is nog helemaal niet duidelijk. Wel is bekend dat het conceptwetsvoorstel binnenkort zal worden gepubliceerd. In onze Kroniek van volgend jaar zullen wij er aandacht aan besteden.

NOTEN

- 1 Richtlijn 2017/828/EU van het Europees Parlement en de Raad van 17 mei 2017 tot wijziging van Richtlijn 2007/36/EG wat het bevorderen van de langetermijnbetrokkenheid van aandeelhouders betreft (PbEU 2017, L132).
- 2 Richtlijn 2007/36/EG van het Europees Parlement en de Raad van 11 juli 2007 betreffende de uitoefening van bepaalde rechten van aandeelhouders in beursgenoteerde vennootschappen (PbEU 2007, L184).
- 3 <https://www.internetconsultatie.nl/langetermijnbetrokkenheidaandeelhouders>.
- 4 Principe 3.4 en best practice bepaling 3.4.1.
- 5 Artikel 2:391 lid 2 BW.
- 6 Artikelen 2:383c tot en met 2:383e BW.
- 7 Artikel 2:381 lid 3 BW.
- 8 Best practice bepalingen 2.7.4 en 2.7.5
- 9 Het laatste wapenfeit is het op 9 september 2016 vastgestelde verslag van de vaste commissie voor Veiligheid en Justitie van de Tweede Kamer (*Kamerstukken II 2015/16, 34 491, 5*). Sindsdien is het wachten op de nota naar aanleiding van het verslag van de minister.
- 10 *Ondernemingsrecht*, aflevering 13, september 2017.
- 11 Vergelijk C.M. Harmsen, 'Artikel 2:9c: aansprakelijkheid van bestuurders in geval van faillissement van de rechtspersoon', *Ondernemingsrecht* 2017/104, p. 589.
- 12 HR 21 juni 2013, ECLI:NL:HR:2013:CA3958, *JOR* 2013/238, m.nt. Verhagen (*Van der Meer q.q./Pieper*).
- 13 Zie bijvoorbeeld Asser/Maeijer & Kroeze, 2-I* 2015/212.
- 14 Hof Arnhem-Leeuwarden 15 oktober 2013, *JOR* 2014/3, m.nt. Bartman/Van Leeuwen, r.o. 4.3.
- 15 *Kamerstukken II 1983-1984, 16 631, nr. 6, p. 18 en nr. 9, p. 15-16*.
- 16 HR 8 december 2006, *NJ* 2006/659 (*Ontvanger/Roelofsen*).
- 17 Zie hierover meer recent HR 5 september 2014, ECLI:NL:HR:2014:2627, *NJ* 2015/22 m.nt. P. van Schilfgaarde (RCI Financial Services).
- 18 HR 8 juli 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ1684, *NJ* 2012/684.
- 19 Zie hierover: Eva Nass, 'Shell staat achter, maar niet (meer) naast NAM', *Ondernemingsrecht* 2018/28.
- 20 Rb. Rotterdam 29 september 2015, *JOR* 2015/295. ECLI:NL:RBROT:2015:7610 (*Iemants c.s./Hertel c.s.*)
- 21 Gerechtshof Amsterdam (OK) 9 december 2015, ECLI:NL:GHAMS:2015:5141, *JOR* 2016/7 m.nt. Bartman.
- 22 Over de 'hardheid' van de (voorwaardelijke) vordering van CRI bestond in de procedure bij de Ondernemingskamer geen discussie omdat dit een contractueel vastgelegde vordering betrof.
- 23 Hof Amsterdam 23 februari 2016, *JOR* 2016/93, mnt. Stokkermans.
- 24 HR 24 september 2004, ECLI:NL:HR:2004:A09069, *NJ* 2008/587 (*Vleesmeesters/Alog*).
- 25 Zie uitgebreid over bescherming van vennootschappen het themanummer van *Ondernemingsrecht*, aflevering 2 van februari 2018.
- 26 C.D.J. Bulten e.a., *Vitale vennootschappen in veilige handen* (Serie vanwege het Van der Heijden Instituut, nr. 142), Deventer: Wolters Kluwer 2017.
- 27 <https://www.internetconsultatie.nl/telecommunicatie/details>.
- 28 *Het Financieele Dagblad*, 28 maart 2017, Hommen: 'Ontdoe een overname van alle hijgerigheid.'
- 29 Best practice bepaling 4.1.7.

Legal Counsel voelt als een collega die zegt: “Ilse, heb je daar al aan gedacht?”

Bij Klaverblad zijn juridische vraagtekens voor klanten snel ingevuld.

Ilse Klaassen is rechtsbijstandadviseur bij Klaverblad Verzekeringen. “Mijn vakgebied verandert in een behoorlijk tempo. Ik vind het als jurist daarom fijn als ik snel alle juridische vraagtekens in kan vullen. Legal Counsel is net een collega die tegen me zegt: ‘Ilse, heb je daar en daar al aan gedacht?’ Met Legal Counsel weet je gewoon dat je snel kunt werken en up-to-date bent. En de dossierfunctie zorgt voor overzicht. Dat kan helpen om een zaak anders te bekijken. Ik gebruik alles in het voordeel van mijn cliënt.”

Sdu Legal Counsel uitproberen?
Kijk op sdu.nl/legal-counsel

**LEGAL
COUNSEL**

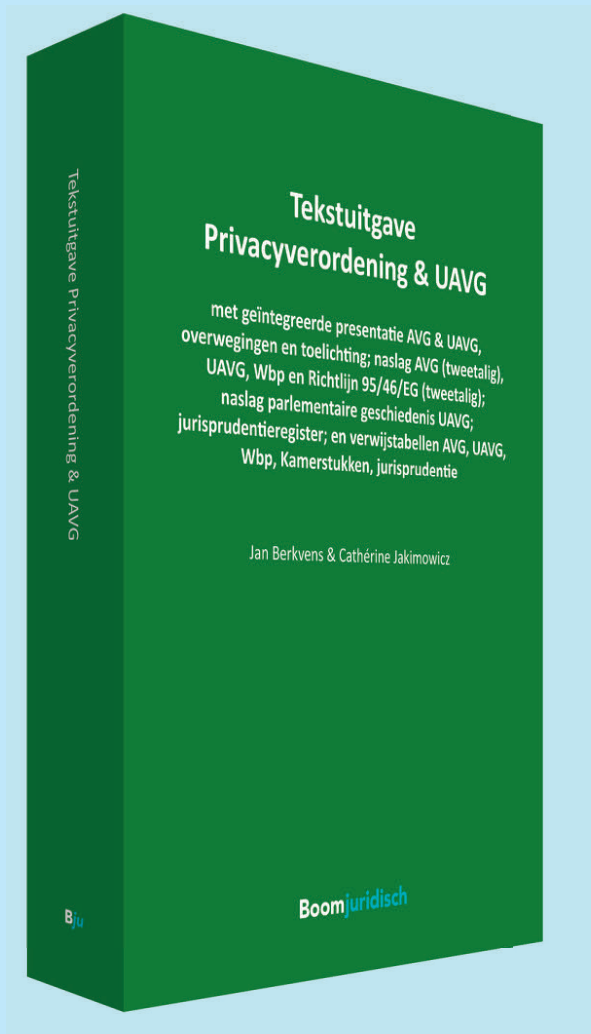
Ilse Klaassen
Rechtsbijstandadviseur bij Klaverblad Verzekeringen.

Sdu

oprecht
de beste
keuze

BENT U KLAAR VOOR DE AVG?

MET DE TEKSTUITGAVE PRIVACYVERORDENING & UAVG HEEFT U ALLE RELEVANTE INFORMATIE BIJ DE HAND

Met de geheel geactualiseerde en uitgebreide *Tekstuitgave Privacyverordening & UAVG* schakelt u eenvoudig tussen de AVG, de UAVG, Richtlijn 95/46/EG en de Wbp. Tussen de Nederlandse en de Engelse tekst. Tussen de bepalingen van de AVG, de meest relevante jurisprudentie en de meest relevante adviezen van Article 29 Working Party en Autoriteit Persoonsgegevens (beleidsregels AP). En met toelichtingen uit de kamerstukken en de overwegingen uit de AVG.

Zo heeft u alle relevante informatie overzichtelijk bij de hand!

Jan Berkvens & Cathérine Jakimowicz (red.)
978-94-6290-482-8, 2e druk, 2018, 1235 pagina's
Verschijnt eind april 2018

**SLECHTS
€ 52,-**

Bestel uw exemplaar via www.boomjuridisch.nl

DIGITAAL PROCEDEREN

ADVOCATEN GEZOCHT VOOR ONTWIKKELING PORTALEN HR EN RvS

Zowel de Hoge Raad als de Raad van State zoekt advocaten die inbreng willen leveren voor hun webportalen 'Mijn Zaak'. Strafrechtadvocaten respectievelijk asieladvocaten kunnen zich via de NOvA hiervoor aanmelden.

UITBREIDING PORTAAL HOGE RAAD

Sinds 1 maart 2017 wordt in civiele vorderingszaken in cassatie digitaal geprocedeerd. De Hoge Raad gebruikt hiervoor het webportaal 'Mijn Zaak Hoge Raad'. Dit portaal wordt in 2018 uitgebreid met bepaalde typen strafzaken, te weten reguliere strafzaken en ontnemingszaken. Voor de invoering worden bijeenkomsten met strafrechtadvocaten georganiseerd om feedback te krijgen op het portaal. Ook worden te zijner tijd instructiebijeenkomsten georganiseerd.

UITBREIDING PILOT RAAD VAN STATE

Via het digitale portaal van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (RvS) 'Mijn Zaak' – dat sinds 12 juni 2017 in productie is – is het mogelijk in asiel- en bewaringszaken vrijwillig hoger beroep in te stellen. Er loopt een gecontroleerde pilot onder elf advocaten. De pilot is positief geëvalueerd door advocaten en de RvS. Deze pilot wordt uitgebreid naar veertig advocaten.

REAGEREN

De NOvA is op zoek naar advocaten die hieraan willen meewerken. Heeft u interesse, stuur dan een e-mail naar digitaalprocederen@advocatenorde.nl.

BENOEMINGEN

Raad van discipline

Den Haag

Plaatsvervangend lid per 1 april 2018

- Mr. P.C.M. van Schijndel

Advocatenredactie

Advocatenblad

Lid per 1 april 2018

- Mw. mr. Y. Geradts

Adviescommissie huurrecht

Lid per 3 april 2018

- Mr. C.P. Mesker

Examencommissie beroepsopleiding advocaten

Lid per 3 april 2018

- Mr. I.N.A. Denninger

WETGEVINGSADVIES

De NOvA telt zeventien adviescommissies wetgeving, verdeeld over bijna alle disciplines van het recht, die aan de algemene raad advies uitbrengen over wetsvoorstellen. Recent verschenen adviezen over:

Wet implementatie richtlijn langetermijn betrokkenheid aandeelhouders

Gecombineerde Commissie Venootschapsrecht (in samenwerking met de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie), 27 maart 2018.

NEDERLANDSE ORDE VAN ADVOCATEN

Nederlandse orde van advocaten

Het Advocatenblad is het officiële orgaan van de Nederlandse orde van advocaten. De NOvA verzorgt de rubrieken Van de NOvA, Geschillencommissie, Tuchtrecht, Transfers en de column Ten slotte.

Samenstelling algemene raad

Nederlandse orde van advocaten

- Bart van Tongeren (algemeen deken)
- Bert Fibbe (waarnemend deken)
- Bernard de Leest
- Ruben Alderse Baas
- Theda Boersema
- Frans Knüppe
- Johan Rijlaarsdam

Bureau van de NOvA

Raffi van den Berg
(algemeen secretaris)

Bezoekadres

Neuhuyskade 94
2596 XM Den Haag
Tel. 070 – 335 35 35
Fax 070 – 335 35 31
E-mail info@advocatenorde.nl
Kvk-nummer: 27339260
BTW-nummer: NL002872833B01

Postadres

Postbus 30851
2500 GW Den Haag

Helpdesk

helpdesk@advocatenorde.nl
Tel. 070-335 35 54

Twitter

@Advocatenorde

LinkedIn

Nederlandse orde van advocaten

Facebook

Nederlandse orde van advocaten

Instagram

@Advocatenorde

Periscope

@Advocatenorde

WETGEVINGSADVISING

‘ZORGELIJK DAT VIA HET BESTUURSRECHT RECHTSSTATELIJKE WAARBORGEN WORDEN OMZEILD’

De NOvA telt zeventien adviescommissies wetgeving, die advies uitbrengen over wetsvoorstellen. Eén daarvan is de adviescommissie rechtsstatelijkheid. Vier vragen aan voorzitter Camilo Schutte.

Wat is kenmerkend voor uw adviescommissie?

‘Rechtsstatelijkheid is een beginsel dat geacht wordt ons gehele recht te doordrenken. Waar andere adviescommissies zich vooral richten op ontwikkelingen in hun specifieke rechtsgebieden, zoals civiel recht of vreemdelingenrecht, richt onze commissie zich op de bewaking van één essentiële kwaliteit waar alle nieuwe wetgeving aan behoort te voldoen. Als de algemene raad of een van de andere adviescommissies mogelijke tekorten in het rechtsstatelijke gehalte van wetsvoorstellen signaleert, kunnen zij ons vragen daarover te adviseren, vaak in aanvulling op hun adviezen. Daarnaast richten wij ons zelfstandig op typisch constitutionele onderwerpen zoals toetsingsvraagstukken, effectieve toegang tot de rechter en bescherming van privacy van burgers.’

Welk wetgevingstraject staat u het meest bij?

‘Wij zijn nog een jonge adviescommissie, opgericht in 2015, waardoor het aantal dossiers nog beperkt is. Niettemin hebben sommige al tot enige beroering geleid. Mij staat het meest bij het voorstel van het voormalige kamerlid Taverne (VVD) om, kort gezegd, de Nederlandse rechter te verbieden wetten in formele zin te toetsen aan verdragen. Onze commissie stond hier kritisch tegenover. Hoewel het punt wel terugkwam in het verkiezingsprogramma 2017 van de VVD, heeft Taverne zelf het wetsvoorstel vrijwel direct na de Tweede Kamerverkiezingen ingetrokken.’

Met welk advies heeft uw commissie echt het verschil kunnen maken?

‘Het causale verband tussen advies en wijzigingen in wetgevingsplannen is moeilijk te achterhalen. Wetgevingstrajecten zijn in de regel zeer complex met vele zichtbare en onzichtbare actoren. Een geval waar, denk ik, dat verband wel met behoorlijke zekerheid aan te wijzen is, betreft onze mede-advisering ten aanzien van het voorstel van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (ook wel bekend als de ‘Sleepwet’). Daarin zijn nog in de fase vóór de indiening bij

de Tweede Kamer substantiële verbeteringen aangebracht, hoewel blijkens het recente referendum voor de meesten in het land nog niet genoeg.’

Wat staat de komende tijd bovenaan in uw agenda?

‘We zijn op het moment vooral in afwachting van de initiatieven van het nieuwe kabinet. Wij gaan in ieder geval een oogje in het zeil houden voor wat betreft de tendens in “Den Haag” om steeds meer sanctiebevoegdheden van de overheid via het bestuursrecht te willen regelen. Een van de zorgpunten is dat daardoor rechtsstatelijke waarborgen voor burgers, die in het strafrecht beter geregeld plegen te zijn, worden omzeild.’

SAMENSTELLING ADVIESCOMMISSIE RECHTSSTATELIJKHEID

- Voorzitter: Camilo Schutte, Schutte Schluep & Heide-Jørgensen
- Jurriaan van Gelderen, Van Gelderen Advocatuur
- Jan van der Grinten, Kennedy Van der Laan
- Boris Kocken, Vyborg Legal
- Richard Montijn, private counsel
- Gerrit-Jan Zwenne, Brinkhof

BEROEPSAANSPRAKELIJKHEID

REGELGEVING BEROEPSAANSPRAKELIJKHEIDS- VERZEKERING GEWIJZIGD

De regelgeving omtrent de beroepsaansprakelijkheidsverzekering is gewijzigd. Dit kan consequenties hebben voor de dekking van uw verzekering. De wijzigingen treden in werking vanaf 1 januari 2019.

De belangrijkste wijziging heeft betrekking op artikel 6.24, tweede lid, van de Voda. Deze houdt in dat een advocaat die de praktijk uitoefent in dienst van een werkgever zich ook door de in de groep met de werkgever verbonden rechtspersonen kan laten vrijwaren voor toegebrachte schade. Verder wordt in de gewijzigde toelichting op artikel 6.25 verduidelijkt dat

de hoogte van het verzekerd bedrag per verzekeringsjaar altijd minimaal twee maal de hoogte van het verzekerd bedrag per aanspraak moet zijn. De reden is dat meerdere aanspraken per verzekeringsjaar onder de dekking moeten kunnen vallen.

Voorwaardencheck

De algemene raad raadt advocaten aan in de polisvoorwaarden of bij

hun tussenpersoon na te gaan of de wijzigingen consequenties hebben voor hun beroepsaansprakelijkheidsverzekering. De NOvA ontwikkelt in samenwerking met een assuradeur een tool die advocaten helpt te bepalen of zij adequaat verzekerd zijn. De verwachting is dat de tool medio 2018 gereed is.

VACATURE

Als lid van de Raad van Europese balies (CCBE) is de NOvA vertegenwoordigd in een aantal commissies en werkgroepen van de CCBE. Het Deontology Committee richt zich op de ontwikkeling en de bestudering van de beroepsregels voor advocaten in Europa. Te denken valt onder andere aan de CCBE Code of Conduct en deontologische vraagstukken rond online platforms.

De algemene raad zoekt momenteel

EEN ADVOCaat DIE DE NOVA WIL VERTEGENWOORDIGEN IN HET DEONTOLOGY COMMITTEE VAN DE CCBE

Gezien het onderwerp is kennis van de beroeps- en gedragsregels voor de advocatuur noodzakelijk. Daarnaast heeft het de voorkeur als de kandidaat op de hoogte is van relevante ontwikkelingen in de ons omringende landen. Goede beheersing van het Engels (en bij voorkeur ook Frans) is vereist. Vergaderingen van het Deontology Committee vinden gemiddeld zesmaal per jaar plaats. Deze vergaderingen

worden in de regel in Brussel gehouden. Verder contact verloopt zo veel mogelijk via e-mail. Er staat geen vergoeding tegenover deelname aan het Deontology Committee behalve vergoeding van de reis- en verblijfskosten op basis van de toepasselijke regelgeving. Bent u geïnteresseerd om naast uw werkzaamheden als advocaat een inhoudelijke bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de Europese dimensie van het beroep van advocaat, dan nodigt

de NOvA u van harte uit uw interesse kenbaar te maken.

Meer informatie

Kijk voor meer informatie over het Deontology Committee op www.ccbe.eu (actions > committees & working groups), of neem contact op met Marieke Roelofsen, beleidsadviseur bij de NOvA, via 070-335 35 47 of m.roelofsen@advocatenorde.nl. Uw interesse kunt u uiterlijk 7 mei 2018 kenbaar maken via secretariaat@advocatenorde.nl.

VACATURE

Binnen de NOvA voert de unit Financieel Toezicht Advocatuur (unit FTA) in opdracht en onder verantwoordelijkheid van de lokale deken financiële en Wwft-onderzoeken bij advocaten(kantoren) uit. Vanwege uitbreiding van de werkzaamheden is de NOvA op korte termijn op zoek naar een:

FINANCIËEL TOEZICHTHOUDER (32 TOT 40 UUR PER WEEK)

Wat ga je doen?

Je voert financiële onderzoeken uit en adviseert de lokale deken over de beheersbaarheid van (financiële) risico's binnen advocatenkantoren. De onderzoeken vinden plaats in de vorm van deskresearch, maar ook ter plekke bij advocatenkantoren en worden gedaan bij zowel grote als kleine advocatenkantoren. Je opereert zelfstandig en rapporteert aan de deken van het arrondissement waarbinnen het advocatenkantoor is gevestigd. Je verricht je werkzaamheden ten behoeve van de lokale dekens. Dat vraagt flexibiliteit om bijvoorbeeld ten kantore van die dekens werkzaamheden te verrichten, dan wel zelfstandig of samen met de deken bij advocatenkantoren onderzoeken uit te voeren.

In deze functie heb je de volgende taken en verantwoordelijkheden:

- Analyseren van de financiële administratie van advocatenkantoren.
- Opstellen van onderzoeksrapportages zowel op het terrein van de financiën als de Wwft.
- Signaleren van financiële risico's.
- Formuleren van doelen voor het uitvoeren van controles bij advocatenkantoren.

- Initiëren, in overleg met de lokale deken, van ad-hoccontroles.
- Onderzoeken van de behoefte aan kennisontwikkeling bij advocaten en zo nodig het geven van cursussen en voorlichting aan advocaten op het gebied van beheerste bedrijfsvoering.

Wat vragen wij?

- Minimaal vijf jaar relevante werkervaring, waaronder het uitvoeren van financiële onderzoeken.
- Kennis van bedrijfseconomie/accountancy op wo-niveau.
- Kennis van risicomanagement, financieel auditing en beheersingsvraagstukken.
- Kennis van (ontwikkelingen in) de advocatuur en relevante wet- en regelgeving, waaronder de Wwft.
- Kennis van risicobeleid en beheersingsthema's/kaders.
- Sociale vaardigheid voor het bevorderen van kennis in de advocatuur omtrent financiële risico's.
- Uitstekende uitdrukkingvaardigheid voor het formuleren van bevindingen en conclusies naar aanleiding van kantoorbezoeken/controles.
- Analytisch, adviesvaardig en integer.

Wat bieden wij?

Het betreft een ambulante functie voor 32 tot 40 uur per week, met als standplaats Den Haag. Wij bieden jou een uitdagende functie binnen een leuk en enthousiast team. Naast een goed salaris en 8% vakantietoelage ontvang je een dertiende maand. Verder heb je recht op een reiskostenvergoeding, bieden wij je een goede pensioenregeling en 31 vakantiedagen op basis van een fulltime dienstverband. Het betreft in eerste instantie een functie voor een jaar, die bij goed functioneren wordt omgezet naar onbepaalde tijd.

Interesse?

Wil je meer weten over deze functie neem dan contact op met Fred Blok, financieel toezichthouder unit FTA, tel. 06-83 99 51 96, of met Niels Hupkes, manager afdeling beleid en regelgeving, tel. 070-335 35 51. Meer informatie over de NOvA en de inrichting van het toezicht kun je vinden op www.advocatenorde.nl. Stuur je sollicitatie ter attentie van Fiona van Middelkoop (HR-adviseur) uiterlijk 29 april 2018 naar: vacature@advocatenorde.nl.

ONDERTUSSEN OP HET BINNENHOF

VOOR ADVOCATEN RELEVANTE HAAGSE DEBATTEN EN WETTEN

OP DE POLITIEKE AGENDA

De commissie Justitie & Veiligheid heeft op 25 april het **Algemeen Overleg rechtspraak** over onder andere het Jaarplan 2018 van de Rechtspraak, de evaluatie van de proefverhoging competentiegrens kantonrechter, de evaluatie van de prejudiciële procedure bij de Hoge Raad en de voortgang van digitaal procederen.

Op 16 mei is er het **Algemeen Overleg personen- en familierecht** over de aanpak van vechtscheidingen. De commissie V&J behandelt in het **Algemeen Overleg bestuursrecht** op 24 mei de evaluatie van de bestuurlijke lus in de Awb.

IN CONSULTATIE

Tot 18 mei kunt u reageren op de consultatie **Wijziging Awb**

stroomlijning omgevingsrecht.

Dit wetsvoorstel vervangt de huidige regeling voor de coördinatie van samenhangende besluiten in afdeling 3.5 van de Awb door een nieuwe regeling.

MEER INFORMATIE

Kijk op tweedekamer.nl, eerstekamer.nl en internetconsultatie.nl.

KEI

‘RESET’ DIGITAAL PROCEDEREN TELEURSTELLEND

Digitaal procederen (voorheen KEI) maakt een ‘reset’. Dat heeft de Raad voor de rechtspraak (Rvdr) in een brief aan minister Dekker geschreven. De digitalisering gaat verder ‘in een afgeslankte vorm’. Verdere ontwikkeling zal zich richten op digitale toegankelijkheid van de rechtspraak en papierloos werken.

WAT BETEKENT DAT VOOR DE ADVOCATUUR?

Binnen rechtsgebieden waar nu al digitaal wordt geprocedeerd, verandert niets.

CIVIELE HANDELSZAKEN

Of de uitrol van digitaal procederen in civiele handelszaken met verplichte procesvertegenwoordiging doorgaat is nog onduidelijk. Er is nader technisch onderzoek nodig om dit te bepalen; in de zomer is de uitkomst van dat onderzoek bekend. Voor een landelijke uitrol zal de NOvA, evenals bij eerdere stappen, om een advies moeten worden gevraagd. De algemene raad geeft pas een akkoord als de veiligheid, betrouwbaarheid en duurzaamheid van het systeem voor de advocatuur voldoende gegarandeerd zijn.

RECHTSGEBIEDEN DIE NOG NIET DIGITAAL ZIJN

Binnen overige rechtsgebieden waar nu nog niet digitaal wordt geprocedeerd, zal dat voorlopig zo blijven. De Rvdr geeft aan nog geen antwoord te hebben op de vraag hoe en wanneer de digitalisering kan worden voltooid. Ook over de kosten van de nieuwe opzet kan de Rvdr nog niet specifiek zijn. Duidelijk is dat de beschikbare middelen leidend zijn bij de uitvoering van de reset en degelijkheid voor snelheid gaat, aldus voorzitter Frits Bakker. In het najaar hoopt de Rvdr meer concrete informatie te kunnen geven over de nieuwe koers. Tot die tijd blijft de NOvA deelnemen aan het periodieke overleg over de voortgang.

TELEURGESTELD

De NOvA is teleurgesteld dat de tijd die en het geld dat door de advocatuur is geïnvesteerd, zich nu onvoldoende uitbetaalt. Zodra meer duidelijk wordt over de toekomst van digitaal procederen, zal de NOvA hierover berichten.

TWEDE KAMER AAN ZET

Op 25 april om 10.00 uur vindt een Algemeen Overleg plaats in de Groen van Prinstererzaal van de Tweede Kamer over de Rechtspraak. Onderdeel hiervan is hoe nu verder te gaan met digitaal procederen. Voor de NOvA is van belang dat de advocatuur als belangrijke ketenpartner ook in een reset geconsulteerd blijft worden. De NOvA volgt dit debat op de voet en zal belangwekkende uitkomsten delen via social media (@advocatenorde).

CIVIELE CASSATIE, PROCESBEGELEIDING OF PREJUDICIËLE VRAAG BIJ DE HOGE RAAD?

Alt Kam Boer advocaten

Zie onze website www.altkamboer.com voor een track record over de afgelopen 18 jaar.
Vaste prijsafspraken mogelijk.

Info: mr H.J.W. Alt
PB 82228, 2508 EE Den Haag | T: 070 - 358 94 79 | F: 070 358 51 97 | E: alt@altkamboer.com

Avontuurlijke advocaten gezocht

Orange Clover is een jong en modern boetiekkantoor met een focus op **M&A, ondernemingsrecht, financieringen** en **financieel regulatoire** dienstverlening. Orange Clover verleent ook alle voorkomende **notariële diensten** op deze gebieden. Onze partners zijn allen afkomstig van bekende internationale advocatenkantoren. Bij Orange Clover zijn we ondernemend, ambitieus en werken we aan toonaangevende nationale en internationale zaken. We bedienen daarnaast jonge ondernemingen die veelal actief zijn in de technologische en financiële sector. Dit maakt onze praktijk en cliëntèle zeer divers en dynamisch.

Voor de verdere uitbouw van ons kantoor zijn wij op zoek naar **advocaten met twee tot vijf jaar ervaring** die zich prettig voelen in de setting van een klein kantoor, maar ook interesse hebben in de internationale transactiepraktijk. Daarnaast zijn we op zoek naar advocaten die interesse hebben in en zich willen toeleggen op het financiële toezichtsrecht.

Wij bieden:

- ◊ interessante, toonaangevende, uitdagende en gevarieerde nationale en internationale zaken
- ◊ directe begeleiding door ervaren topadvocaten en -notarissen
- ◊ een goede en brede opleiding
- ◊ nauwe betrokkenheid bij de verdere ontwikkeling en uitbouw van ons kantoor
- ◊ werken in hartje Amsterdam
- ◊ goede work-life balance
- ◊ uitstekende financiële voorwaarden en waardering voor ondernemerschap

Lijkt het je wat? Stuur dan je motivatiebrief met cv en cijferlijst naar info@orangeclloverlaw.com.
Voor meer informatie over Orange Clover, zie www.orangeclloverlaw.com | 020 - 2400892

Skippi Sneltransport betrouwbaar in spoedleveringen

0800-389 58 54 www.skippi.nl

TRANSFERS

WIE, WAT, WAAR?

Wie vertrok, wie stopte en wie begon voor zichzelf? Bent u zelf onlangs van kantoor gewisseld of eigen baas geworden? Mail uw verhaal of meld u aan via redactie@advocatenorde.nl.

NAAR ANDER KANTOOR

Andringa, mr. J.W.: HVG Law LLP te Rotterdam
Berg, mw. mr. T. van den: HVG Law LLP te Rotterdam
Biezen, mr. J.C.M. van der: VMBS Advocaten te Eindhoven
Boer, mr. A.J.: JPR Advocaten te Doetinchem
Boersen, mr. S.L.: Stibbe N.V. te

Advocaten te Koog aan de Zaan
Doomen, mw. mr. I.: Akzo Nobel Chemicals B.V. te Arnhem
Doorn, mw. mr. A. van: Rutgers Posch Visée Endedijk te Amsterdam
Dubois-van Kleef, mw. mr. B.A.M.: LOYR te Amsterdam
Dungen, mw. mr. D.C.A. van den: Wij advocaten te Amsterdam
Eenhorst, mw. mr. Q.M.A.: Jones Day te

Rotterdam
Hesselink, mr. T.A.J.S.: Kneppelhout & Korthals N.V. te Rotterdam
IJlzinga Veenstra, mr. A.R.T. van: Jones Day te Amsterdam
Jacobs-Jens, mw. mr. L.E.: ALEX Advocaten te Wijchen
Jong, mr. S.J. de: BANNING N.V. te Amsterdam
Kamphuis, mr. J.: ZYPP advocaten te Arnhem
Kerkvliet, mw. mr.

Amsterdam
Lankester, mr. I.: BANNING N.V. te 's-Hertogenbosch
Lee-Klein Rot, mw. mr. M.E.: Robers Advocaten te Hengelo ov
Leenen, mr. M.: GMW Advocaten te 's-Gravenhage
Lewis, mr. F.J.: RWS Advocaten te Utrecht
Lonkhuizen, mw. mr. M. van: HVG Law LLP te Rotterdam
Mandigers, mw. mr.

Eindhoven
Sanderink, mr. D.G.J.: Soppe Gundelach Witbreuk advocaten te Almelo
Sanders, mr. R.: De CLERCQ Advocaten Notariaat te Leiden
Scheimann, mw. mr. S.: Indigo Advocatuur te Rotterdam
Schoofs, mw. mr. G.J.E.: Boumans & Partners advocaten te Heerlen
Schreijer, mr. M.: Wolthers Jagersma

'ALLE BALLEEN IN DE LUCHT HOUDEN GEEFT VOLDOENING'

Joost Schunselaar (27) maakte in maart de overstap van AKD in Eindhoven naar Holla Advocaten in dezelfde stad. 'De persoonlijke betrokkenheid en laagdrempeligheid binnen Holla hebben me overtuigd om hier aan de slag te gaan. Ik ben gespecialiseerd in het arbeidsrecht, met name de dynamiek en hoge omloopsnelheid spreken me aan. Je bent als advocaat ook niet bezig met één zaak, maar moet meerdere ballen in de lucht houden. Het geeft voldoening als dat lukt. Daarnaast leer je zeker in de eerste jaren binnen de advocatuur enorm veel, maar vooral dat je nog veel moet leren.'

Amsterdam
Bollen, mr. M.B.: SPRAAQ advocaten te Almelo
Bosch, mr. T.W. van den: Stek te Amsterdam
Breeman, mr. H.J.: AKD te Rotterdam
Broere, mr. M.: Van Asselt & Broere Strafrechtadvocaten te Roosendaal
Bulsing, mw. mr. B.E.E.: Stibbe te Londen
Coenders, mw. mr. A.E.M.: Holla Advocaten te 's-Hertogenbosch
Coskun, mw. mr. D.M.: Advocatenkantoor Lexheim te Zaandam
D'haene, mr. M.P.E.: HVG Law LLP te Rotterdam
Dijkstra, mr. P.A.: FTW

Amsterdam
Eijk, mr. P. van: Trip Advocaten & Notarissen te Groningen
Emst, mw. mr. J.M. van: Lemstra Van der Korst N.V. te Amsterdam
Faassen, mr. J.B. van: Meijering Van Kleef Fiqc & Van der Werf Advocaten te Amsterdam
Galavazi, mr. J.I.H.M.: AKD te Amsterdam
Goffau, mr. J.C. de: Houthoff te Brussel
Gorsse link, mr. E.: Lina Advocaten te Venlo
Haar, mr. A.M. ter: De Brauw Blackstone Westbroek N.V. te Londen
Hagendoorn, mr. E.: HVG Law LLP te

J.: Orange Clover Advocaten B.V. te Amsterdam
Keuning, mr. D.C.: Schoo & Huisman advocaten te Groningen
Kieft, mw. mr. I.F.: ENVIR Advocaten B.V. te Amsterdam
Kist, mr. J.: Six Advocaten te Amsterdam
Kneppel, mw. mr. D.: Roelvink Advocaten te Leek
Kok, mw. mr. A.A.B.: HVG Law LLP te Rotterdam
Kolk-Heinsbroek, mw. mr. C.: Stichting VvAA Rechtsbijstand te Utrecht
Kouwenberg, mw. mr. M.J.: Jones Day te

D.E.: Boels Zanders Advocaten te Eindhoven
Meerburg, mr. J.H.: Kennedy Van der Laan te Amsterdam
Meijer, mw. mr. A.E.: Baumgardt Bröckling & Van der Rijt Advocaten te Rotterdam
Moltmaker, mr. H.: Galatea Advocaten te Amsterdam-Duivendrecht
Obers, mw. mr. M.: Sumrin Advocaten te Someren
Öksüz, mr. S.: Dentons Boekel N.V. te Amsterdam
Roosma, mw. mr. J.: Luns Van der Velden Advocaten te Almere
Rosens, mw. mr. C.M.L.: Holla Advocaten te

Advocaten te Zuidwolde dr
Schrömbges, mr. R.C.H.: Goedrecht Advocaten te Lent
Schuijt, mw. mr. M.C.: Bos van Eck Advocaten Mediators te Gouda
Schunselaar, mr. J.M.E.: Holla Advocaten te Eindhoven
Slofstra, mw. mr. A.T.: Saul Advocaten te Groningen
Smits, mr. W.J.G.: Watson Law te Eindhoven
Spanje, mr. E.A.S. van: BANNING N.V. te 's-Hertogenbosch
Spolder, mw. mr. S.R.: Boontje Advocaten te Amsterdam
Steen, mw. mr. L.

van der: Bouwman
Advocaten te Veghel
Steenberghe, mr. J.P.M.:
Benvolor advocaten.
belastingadviseurs te
Utrecht
Swart, mr. A.J.M. de:
Houthoff Coöperatief
U.A. te Amsterdam
Tempel, mw. mr. J.K.:
Houthoff te Londen
Tesnjak, mw. mr. E.:
Vallei Advocaten &
Mediators te Ede gld

Verheijden, mw. mr.
M.: V&A Advocaten te
Rotterdam
Vermeulen, mr.
C.: Watson Law te
Eindhoven
Versendaal, mr. M.W.G.:
Scholtens Advocaten te
Emmeloord
Verweij, mr. E.P.J.:
Baumgardt Bröckling &
Van der Rijt Advocaten
te Rotterdam
Visser, mr. R.F.K.:

Wieringa, mw. mr. A.:
Hekkelman Advocaten
N.V. te Nijmegen
Witjens, mr. E.M.:
Libertas Advocaten te
Rotterdam
Witteveen, mw. mr. B.S.:
Drijber en Partners te
Velp gld
Zwarenstein, mw.
mr. A.: Hanze
advocaat |specialist in
arbeidsrecht te Zwolle

Wolvega)
Clifford Chance LLP
(mr. Th. Heijerman te
Beijing)
Dantas-Juridico (mw.
mr. V. Dantas-van
Oirschot te Breda)
De Brauw Blackstone
Westbroek (mr. R.M.I.
Lamp te Shanghai)
DeHaan Szirmai
DeHaan Advocaten
(mw. mr. A. Szirmai te
Heerenveen)

Hogan Lovells
International LLP (mw.
mr. S.K. Gardini te
München)
IE.PS (mw. mr. I.I.L.
Jansen te Utrecht)
Kamp Law (mw.
mr. D.M. Kamp te
Amsterdam)
Krisp Legal (mw. mr.
K.R.I. van der Zwan te
Amsterdam)
Letsel Lawyers LLP (mr.
F.J. David en mw. mr. M.

'WE HEBBEN UITSLUITEND KINDEREN ALS CLIËNTEN'

Nathalie Simons (49) richtte begin april Het Kinderrechtkantoor in Arnhem op. Daarbij komen haar vorige werkzaamheden – familierechtadvocaat en mediator, oprichter van Het Omgangshuis Arnhem en kinderrecht plaatsvervanger – allemaal samen. 'We werken met dit nieuwe kantoor uitsluitend met kinderen, leuker kan niet. Ik vaar graag mijn eigen koers, dus het is heerlijk om zo mijn eigen ding te kunnen doen. Het doel van Het Kinderrechtkantoor is om deze doelgroep een eigen stem te geven. Ze kunnen bij het kantoor voor allerlei juridische kwesties terecht, van omgangsregelingen en gezinsvoogden tot een strafblad of onverwachte zwangerschap.'

Teunis, mr. M.G.I.W.:
De Haan Stein
Advocaten te Zwolle
Timmermans, mr. T.:
Norton Rose Fulbright
LLP te Amsterdam
Tindemans, mr. K.M.F.:
Vriman-Vriesendorp
Mees Ankum te
Amsterdam
Tomassen, mw. mr.
L.J.B.: NautaDutilh N.V.
te Londen
Treijen, mr. B. van:
Goedrecht Advocaten
te Lent
Ulehake-Mink, mw.
mr. H.J.: Van Hall
Advocaten Arbeidsrecht
te Utrecht
Verheijden, mw. mr.
J.C.L.: Boels Zanders
Advocaten te Eindhoven

Benvolor advocaten.
belastingadviseurs te
Utrecht
Vissers, mr. H.J.:
Struycken Advocaten te
Amsterdam
Vliet, mw. mr. N.S. van
der: Vogelaar Bosch
Spijker Advocaten te
's-Gravenzande
Vugs, mw. mr. A.J.W.:
Linssen.Woodrow.De
Ruijter advocaten te
Tilburg
Wagner, mw. mr. J.: Vos
& De Lange Advocaten
te Barendrecht
Weeda, mw. mr. M.N.:
Osborne Clarke N.V. te
Amsterdam
Wielens, mr.
H.W.: Jones Day te
Amsterdam

**NAAR NIEUW(E)
KANTOOR OF
ASSOCIATIE**
ABR-Advocatuur.nl
(mw. mr. W.D.W. van
Aken te Guttecoven)
**Advocatenkantoor Den
Ouden** (mr. A.A.W. den
Ouden te Oisterwijk)
**Advocatenkantoor
Fidelis** (mw. mr. J.W.G.
van der Wallen te
Voorburg)
Advocatenkantoor Hu
(mw. mr. S.W. Hu te
's-Gravenhage)
**Advocatenkantoor Van
den Berge** (mw. mr. A.W.
van den Berge te Bergen
op Zoom)
**Advocatenkantoor
Wols** (mr. J.A. Wols te

Eckhardt Advocatuur
(mw. mr. M.E.
Aalders, mr. M.G.
Eckhardt en mw. mr.
I. Timmermans te
's-Gravenhage)
Galatea Advocaten
(mr. O.L. Andriess
en mr. H. Moltmaker
te Amsterdam-
Duiwendrecht)
**Greveling, Pots &
Dijkema Advocaten**
(mr. R. Dijkema te
Hilversum)
**Helix Advocaten &
Rechtsanwälte** (mw.
mr. U. Acker en mw. mr.
M.H.J. van der Tol te
Rotterdam)
Het Kinderrechtkantoor
(mw. mr. N.J.W.G.
Simons te Arnhem)

Hulstein te Eindhoven)
**Mandatis Loss
Adjusting Claims
Management B.V.** (mw.
mr. A.C. Kolenaar-
Meulenkamp te
Oldenzaal)
Mattos Filho (mw.
mr. J.L. den Dekker
te Flamengo, Rio de
Janeiro)
Mr. B.J. Al, advocaat
(mr. B.J. Al te Arnhem)
**Mr. F. van den Heuvel,
advocaat** (mw. mr. F. van
den Heuvel te Arnhem)
Mr. Hogerbrugge (mr.
P.R. Hogerbrugge te
Vlaardinggen)
**Mr. M. Wolkenfelt,
advocaat** (mw. mr. M.
Wolkenfelt te Arnhem)
Mr. R.M. de Ruiter

Advocatuur (mw. mr. R.M. de Ruiter te Amsterdam)
Neuberger Berman (mr. P.K. Bouwes Bavinck te 's-Gravenhage)
Ney Legal (mw. mr. N. El Yousfi te Rotterdam)
Oprecht Advocaten (mr. M. Helmstrijd te Wormerveer)
Oudolf Advocaat (mr. F.M. Oudolf te Amsterdam)

Versteegh c.s. Advocaten (mw. mr. L.A. Versteegh te 's-Gravenhage)
Watson Law (mr. M.J.W. van Ingen, mr. W.J.G. Smits en mr. C. Vermeulen te Eindhoven)
UIT DE PRAKTIJK
Alberda, mw. mr. F.H.A., Leeuwarden (01-03-2018)

Amsterdam (05-03-2018)
Dickhoff, mw. mr. M.P., Amsterdam (01-03-2018)
Dohmen, mw. mr. S.M.J., Maastricht (01-03-2018)
Duin, mw. mr. M., Amsterdam (12-03-2018)
Eldik, mr. G.H.R. van, Amsterdam (01-03-2018)
Franssen, mw. mr. M.H.W., Rotterdam (01-03-2018)

Kristic, mw. mr. A., Amsterdam (01-03-2018)
Lintjer, mw. mr. J., 's-Gravenhage (01-03-2018)
Loon, mw. mr. S.J. van, 's-Gravenhage (20-03-2018)
Mc Kenzie-Vass, mw. mr. S.C., Amsterdam (01-03-2018)
Meersbergen-Zebregs, mw. mr. B.B., Tilburg (01-03-2018)

Korndorffer, mw. mr. M.G., Leiden (01-03-2018)
Šhomerovic, mr. A., Amsterdam (08-03-2018)
Tordoir, mr. L.L.C., Utrecht (19-03-2018)
Veelers, mw. mr. L.A.M., Utrecht (16-03-2018)
Ven, mr. P.M. van de, Amsterdam (06-03-2018)
Vroegindewey, mw. mr.

'DEZE VRIJHEID IS ONGEKENDE LUXE'

Martijn Leenen (27) werkte bij TEAM Advocatenpraktijk in Utrecht, maar koos voor de overstap naar het Haagse GMW Advocaten vanwege de curatorenpraktijk. 'Daarnaast kende ik het kantoor al door een eerdere studentstage. De goede sfeer en vrijdagmiddagborrels in combinatie met uitdagende zaken zijn me bijgebleven. Ik hoop hier vooral nog goede processtukken te leren schrijven. Gelukkig krijg ik daarbij hulp van ervaren advocaten die ook tijd in me willen investeren. Ik ben voornamelijk bezig met het insolventierecht. Het interessante daarbij is dat je in korte tijd veel beslissingen moet nemen, maar tegelijkertijd exact moet uitpluizen of bepaalde rechten kunnen botsen.'

Pep Legal (mr. J. van de Peppel te Rotterdam)
R.M. van den Boogert-Val (mw. mr. R.M. van den Boogert te Utrecht)
Stephenson Harwood LLP (mw. mr. A.H. Stoffels te Londen)
Van Dam litigation & patents (mr. D.B. van Dam te Amsterdam)
Van Dijkum LEGAL (mw. mr. S.A. van Dijkum te 's-Gravenhage)
Van Vliet Advocatuur & Mediation (mw. mr. A.C.M. van Vliet te Zeist)
VEEM.Legal B.V. (mw. mr. B. Vanatova te Amsterdam)

Amstel, mr. G. van, Hoog Soeren (01-03-2018)
Boesberg, mw. mr. F.M.C., Zwolle (01-03-2018)
Boot, mw. mr. A.M., Alkmaar (02-03-2018)
Boot, mw. mr. S., Wageningen (01-03-2018)
Bruijn, mr. A. de, Amsterdam (01-03-2018)
Bruning, mr. T.H., Deventer (01-03-2018)
Buitenhuis, mr. F.J.B., 's-Gravenhage (01-03-2018)
Coumans, mr. L.C.A., Utrecht (26-03-2018)
Debets, mw. mr. S.E.C.,

Gordeau, mr. L., Groet (16-03-2018)
Groendijk, mw. mr. F.B.W., Rotterdam (27-03-2018)
Haan, mw. mr. K.E., 's-Gravenhage (01-03-2018)
Haaster, mw. mr. S.M.E. van, Amsterdam (01-03-2018)
Heijne, mr. B.G.W.P., Amsterdam (01-03-2018)
Jonge, mr. T.H.S.P. de, Amsterdam (01-03-2018)
Jongh, mw. mr. E.L. de, Nijmegen (15-03-2018)
Kempen, mr. B. van, Alkmaar (02-03-2018)
Kolk, mr. J.B.J. van der, Schiphol (28-03-2018)

Meulen, mr. L.G.R.M. van der, Amsterdam (07-03-2018)
Mo-Ajok, mr. O.H.A., Amsterdam (13-03-2018)
Moloney, mr. B.C.M., Amsterdam (22-03-2018)
Parramore, mr. M.E.F., Amsterdam-Duivendrecht (01-03-2018)
Penders, mw. mr. M.B.H., Utrecht (28-03-2018)
Puijenbroek, mw. mr. L.J. van, Amsterdam (01-03-2018)
Rack, mr. M.K., Amsterdam (15-03-2018)
Rommelzwaal-

B.B.M., 's-Gravenhage (19-03-2018)
Wals, mr. J.P.C., NULL (01-03-2018)
Wandelen, mw. mr. A.T.G. van, Utrecht (01-03-2018)
Winkelhuijzen, mw. mr. H.J.M., Alphen aan den Rijn (01-03-2018)
Wondolleck, mr. T.R.A., 's-Gravenhage (01-03-2018)
Wylick, mw. mr. N.M. van, 's-Hertogenbosch (07-03-2018)
Zamri, mw. mr. K., Voorhout (08-03-2018)
Zwiers, mw. mr. E.L., Amsterdam (01-03-2018)

VAN DE TUCHTRECHTER

Deze uitspraken zijn geselecteerd en bewerkt door de Commissie Disciplinaire Rechtspraak, bestaande uit Carel Gaaf (voorzitter), Jan de Bie Leuveling Tjeenk, Tjitske Cieremans, Han Jahae en Robert Sanders.

OPTREDEN ALS KLACHTENFUNCTIONARIS

- Raad van discipline 's-Hertogenbosch, 15 mei 2017, nr. 16-1166/DB/ZWB, ECLI:NL:TADRSHE:2017:97.
- Artikel 6.28 lid 2 Voda; gedragsregel 29 (oud).
- Onvoldoende voortvarend gehandeld als klachtenfunctionaris, periode van meer dan twee jaar te lang voor de afhandeling van een klacht.

Klager had zich in een arbeidsgeschil laten bijstaan door een voormalig kantoorgenote van mr. X. Klager was echter niet tevreden over de manier waarop deze voormalig kantoorgenote haar werkzaamheden verrichtte en diende op 9 december 2013 een klacht in bij het kantoor, alwaar mr. X klachtcoördinator was. Nadat klager een aantal malen om reactie had verzocht, heeft mr. X pas op 10 februari 2016 een reactie op de klacht aan klager toegezonden. Tijdens de behandeling van de klacht is het klager duidelijk geworden dat mr. X niet langer werkzaam was bij het kantoor van zijn voormalige raadsvrouw, terwijl de klacht wel werd beantwoord op briefpapier van het voormalig kantoor van mr. X. Hierdoor heeft mr. X een misverstand doen ontstaan over de hoedanigheid waarin hij optrad, aldus klager. Mr. X heeft aangegeven dat hij ten tijde van het indienen van de klacht klachtenbehandelaar was en dat ook na zijn vertrek is gebleven.

De raad van discipline is van oordeel dat de behandeling van de klacht veel sneller had moeten en dat ruim twee jaar veel te lang is voor de afhandeling van de klacht. Door dat niet te doen, heeft mr. X tuchtrechtelijk verwijtbaar gehandeld.

Over de onduidelijkheid met betrekking tot de hoedanigheid waarin mr. X optrad, stelt mr. X dat klager niet-ontvankelijk is nu hij niet in zijn belangen is geschaad en derhalve geen belang heeft bij zijn klacht. De raad is het hier niet mee eens. De onduidelijkheid heeft bestaan in de relatie jegens klager, zodat klager wel ontvankelijk is. Het is echter niet tuchtrechtelijk verwijtbaar. Het had volgens de raad op de weg van mr. X gelegen om klager duidelijker te informeren over zijn vertrek bij het kantoor en zijn optreden in de hoedanigheid van klachtenbehandelaar. De verbondenheid van mr. X met het kantoor is echter niet relevant. Het was beter geweest als mr. X zijn positie duidelijk had gemaakt, maar het nalaten daarvan levert geen tuchtrechtelijk verwijt op. Waarschuwing.

INTREKKEN KLACHT ALS VOORWAARDE BESPREKING

- Hof van discipline, 19 juni 2017, zaak 160189, ECLI:NL:TAHVD:2017:116.
- Artikel 10a lid 1 sub a Advocatenwet; gedragsregel 2 lid 1 (oud).
- Advocaat stelde als voorwaarde voor doorgaan van bespreking met wederpartij dat deze tuchtklacht zou intrekken.

Gedurende de behandeling van een zaak voor cliënt Y dient de wederpartij, klager, een tuchtrechtelijke klacht in tegen mr. X. In de aanloop naar een bespreking tussen partijen geeft mr. X aan dat de bespreking alleen doorgaat indien voorafgaand aan de bespreking de klacht ingetrokken wordt. Zolang de klacht op tafel ligt, kan volgens mr. X

geen open en eerlijk gesprek tussen partijen plaatsvinden.

De raad van discipline had geoordeeld dat een advocaat een voorstel waarbij een verband wordt gelegd tussen de belangen van partijen (bij het houden van een gesprek) en het belang van een van de advocaten van partijen (bij het intrekken van een klacht tegen die advocaat) met terughoudendheid dient te doen. Een advocaat mag daarbij geen ongeoorloofde druk op de wederpartij uitoefenen. In dit geval blijkt echter niet dat sprake is geweest van ongeoorloofde druk op de wederpartij. Het ging om ingewikkelde familieverhoudingen tussen partijen. De klacht zou het gesprek moeilijk maken en het was de cliënt zelf, Y, die de eis van intrekken van de klacht tegen zijn advocaat mr. X had gesteld om te bespreking te laten doorgaan. Het hof is het daar mee eens. Het is niet bij voorbaat ongeoorloofd om aan een voorgestelde bespreking een voorwaarde te verbinden, ook als die het belang van de advocaat zelf betreft. Het is denkbaar dat het doorzetten van een klacht de bewegingsruimte van de advocaat sterk beperkt en de kans van slagen van een voorgenomen gesprek tussen partijen ernstig verkleint. Niet relevant is overigens of mr. X de voorwaarde op verzoek van zijn cliënt heeft gesteld; de advocaat dient op dit punt zijn eigen afweging te maken en kan zich daarbij niet beroepen op wensen van zijn cliënt.

BETROUWBAAR HANDELEN IN FINANCIËLE AANGELEGENHEDEN

- Hof van discipline, 26 juni 2017, zaak 170019, ECLI:NL:TAHVD:2017:128.

- Artikel 10a lid 1 sub d Advocatenwet, gedragsregel 1 (oud).
- Terugstorten van een tot zekerheid gestemd bedrag van de derdenrekening aan cliënt.

Mr. X heeft een cliënt, B, die weigert een nota van € 20.334,05 te voldoen aan W. Als reactie daarop heeft de advocaat van W een verzoek tot faillietverklaring van B ingediend. Voor de zitting hebben partijen een regeling getroffen, waarbij afgesproken is dat het faillissementsverzoek aangehouden wordt indien een betaling van € 7.500 zal plaatsvinden op de derdenrekening van mr. X. Het bedrag wordt gestort en mr. X bevestigt dat aan de advocaat van W en vraagt of W met B wil overleggen over het ontstane geschil over de nota. Als reactie hierop is het faillissementsverzoek ingetrokken. Mr. X deelt de advocaat van W echter kort daarop mee dat het bedrag van ad € 7.500 teruggestort is op verzoek van zijn cliënt, B. De advocaat van W protesteert, nu storting van het bedrag de voorwaarde was voor intrekking van het faillissementsverzoek. Het hof stelt voorop dat een advocaat in financiële aangelegenheden betrouwbaar dient te handelen. W en zijn advocaat mochten erop vertrouwen dat het bedrag tenminste tot na afloop van de besprekingen tussen partijen op de derdenrekening zou blijven staan, ongeacht het doel van de storting. Ook als de storting er enkel toe diende de solvabiliteit van B aannemelijk te maken, paste daar niet bij dat het bedrag na enkele dagen alweer werd terugbetaald aan B, omdat B het geld dringend nodig had voor iets anders. Dat is precies de reden waarom mr.

X daar niet aan had mogen meewerken. Het bedrag verdween immers als zekerheid voor W, terwijl W in het vertrouwen op die zekerheidstelling wel de faillissementsaanvraag had ingetrokken.

Het gedrag van mr. X was daarom niet zorgvuldig. Het raakte bovendien aan de kernwaarde integriteit. Daarom kon niet volstaan worden met een lichtere maatregel dan een berisping, ook al was mr. X niet eerder een tuchtrechtelijke maatregel opgelegd.

MELDEN VAN AANSPRAKELIJKSTELLING BIJ VERZEKERAAR

- Hof van discipline, 26 juni 2017, zaak 170005, ECLI:NL:TAHVD:2017:107.
- Gedragsregel 11 (oud).
- Aansprakelijkstelling dient zo concreet mogelijk onderbouwd te zijn met ten minste een aanduiding van bedragen.

In deze zaak speelden twee klachten. De eerste wordt op een procesrechtelijke hindernis afgedaan. Klager was niet zelfstandig in hoger beroep gekomen maar had in zijn verweerschrift een incidenteel hoger beroep opgenomen. Dat was na afloop van de beroepstermijn ingediend bij het hof. Daarmee was het te laat en werd dit onderdeel niet-ontvankelijk verklaard. De tweede klacht is een (tijdig) hoger beroep van mr. X. De gemachtigde van klager had mr. X aansprakelijk gesteld voor schade die klager geleden had als gevolg van onrechtmatig handelen van mr. X en daarbij verzocht om de

aansprakelijkstelling te melden bij de beroepsaansprakelijkheidsverzekeraar. Mr. X vroeg vervolgens aan (de gemachtigde van) klager om concrete bedragen bij de aansprakelijkstelling te noemen, zodat hij die kon doorgeleiden aan zijn verzekeraar. Mr. X heeft gesteld dat hij de aansprakelijkstelling wel heeft gemeld bij zijn tussenpersoon, maar niet heeft doorgezonden aan de verzekeraar, zulks op advies van zijn tussenpersoon. Klager klaagt dat mr. X weigert de aansprakelijkstelling te melden bij zijn verzekeraar.

De raad had geoordeeld dat het nalaten van mr. X om de aansprakelijkstelling door te geleiden naar zijn verzekeraar hem tuchtrechtelijk kan worden aangerekend. Mr. X heeft daarop als grief aangevoerd dat de formulering van de aansprakelijkstelling dermate vaag was dat hij deze niet hoefde te melden. Het hof neemt tot uitgangspunt dat een advocaat een aansprakelijkstelling dient door te sturen naar zijn beroepsaansprakelijkheidsverzekeraar, ongeacht of hij zelf iets in de aansprakelijkstelling ziet of niet. Dit veronderstelt echter wel dat een aansprakelijkstelling zo concreet mogelijk met gronden is onderbouwd en, zo mogelijk, bedragen noemt, aldus het hof. In het onderhavige geval bevatte de aansprakelijkstelling geen concreet verwijt noch enig bedrag, terwijl er desgevraagd geen nadere toelichting kwam. Deze aansprakelijkstelling had daarom onvoldoende inhoud om te moeten melden. Het niet melden acht het hof, anders dan de raad, niet tuchtrechtelijk verwijtbaar.

TEN SLOTTE

VERTROUWENS- PERSONEN ADVOCATUUR

DOOR / JOHAN RIJLAARSDAM
LID ALGEMENE RAAD NEDERLANDSE ORDE VAN ADVOCATEN

Je hoeft maar een krant of magazine open te slaan om te lezen over het toenemende aantal stress- en burn-outklachten waarmee werkenden in Nederland kampen. De advocatuur vormt daarop geen uitzondering en is misschien zelfs wel een risicogroep. De veeleisendheid van ons beroep hoeft ik u als advocaat niet uit te leggen. Ons vak vraagt om een constante scherpste, betrokkenheid en vaak ook bereikbaarheid.

Als het om wat voor reden dan ook privé of op het werk tegenzit en je als advocaat kampt met persoonlijke problemen – zoals stressklachten, een burn-out, depressie of verslaving – dan kan het vragen van hulp lastig zijn. Bijvoorbeeld omdat je een eigen kantoor hebt en er niemand is om op terug te vallen, je het lastig vindt om een persoonlijk probleem aan te kaarten op kantoor, je je ervoor schaamt of je je naasten er niet mee wilt belasten.

Het is daarom waardevol dat binnen de advocatuur per half mei het Team Vertrouwenspersonen van start gaat. Vijftien ervaren (oud-)advocaten zullen op werkdagen bereikbaar zijn tijdens telefonische spreekuren. De leden van het team beschikken over de nodige beroeps- en levenservaring. Ook hebben zij een speciale training gevolgd, waardoor zij in alle vertrouwelijkheid en onbevooroordeeld naar hun beroepsgenoten kunnen luisteren en hen desgevraagd kunnen adviseren of doorverwijzen naar hulpverleners.

Eind maart had ik het genoegen om het aankomende Team Vertrouwenspersonen voor de advocatuur welkom te heten voorafgaand aan hun training. Een groep gedreven, enthousiaste en betrokken (oud-)advocaten die zich vrijwillig gaat inzetten voor beroepsgenoten met persoonlijke problemen. Een prachtig voorbeeld van collegialiteit en betrokkenheid onder advocaten. Het Team Vertrouwenspersonen treedt in de voetstapen van het succesvolle initiatief LawCare, dat ruim twintig jaar geleden van start ging in het Verenigd Koninkrijk, aanvankelijk om hulp te bieden bij drankproblemen in de beroepsgroep. LawCare is inmiddels uitgegroeid tot een telefonische hulplijn waarbij de tweehonderdduizend leden tellende juridische gemeenschap in het Verenigd Koninkrijk en Ierland terecht kan met persoonlijke problemen van diverse aard. Uiteraard wens ik alle beroepsgenoten het allerbeste toe en zou een Team Vertrouwenspersonen in de ideale wereld niet hoeven te bestaan. In de wetenschap dat tegenslag bij het leven hoort en wij advocaten net mensen zijn, hoop ik echter van harte dat degenen die hiermee te maken krijgen steun kunnen vinden bij het Team Vertrouwenspersonen en dat het daarmee in die zin een succes wordt. Ook hoop ik dat het initiatief zal bijdragen aan de bespreekbaarheid van persoonlijke problemen binnen de balie. Het Team Vertrouwenspersonen wens ik veel succes en wijsheid toe bij hun werkzaamheden.

Vanaf 14 mei 2018 is het Team Vertrouwenspersonen op werkdagen telefonisch bereikbaar van 12.00 tot 14.00 uur en van 19.00 tot 21.00 uur op telefoonnummer 085-064 01 82. Behalve advocaten kunnen ook familieleden en kantoorgenoten van advocaten bellen voor een vertrouwelijk gesprek.

In het belang van het kind

Wanneer één van de ouders door een scheidingssituatie zijn of haar kind(eren) niet meer kan zien, biedt ons Omgangshuis hiervoor een goede oplossing.

www.omgangshuis.nl
onderdeel van Tugra Zorg & Welzijn

Software voor het
advocatenkantoor

ruim 20 jaar
ervaring in
advocatuur

intuïtief en veilig

uitstekende
ondersteuning

beheer van
cliënt- en dossier-
gegevens

urenregistratie-
en rapportage

permanente
ontwikkeling

'Ik had niet verwacht dat **NEXTmatters**
zó krachtig zou zijn. Bovendien ken ik
geen pakket dat zoveel management-
informatie kan verschaffen'

